

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

NET WERK 49

622-623

Redactioneel

1986 verscheen het eerste nummer van Net Werk. 1996 wordt het jaar van het nummer 50. In het grijze publicatie-circuit neemt het blad een eigen plaats in. Tien jaar is immers voor zo'n contactblad bijna een eeuwigheid, je lijkt dan 'geëtableerd'... We hebben tot nu toe een 'low-key profile' aangehouden met een uitermate lichte organisatie, vooral gericht op informatie-uitwisseling en -verspreiding. Geen PR benadering, geen hoge kosten, maar ook geen uitgesproken imago in de media of de wetenschappelijke wereld. En geen subsidiepotten. De constatering die we een paar jaar geleden maakten geldt nu no: de geschiedenis van hygiëne en milieu heeft nog steeds geen echte (en dus geen hechte) institutionele basis. Het vak hoeft niet eens wegbezuinigd, een plaats in de academische wereld heeft het niet, wat is dus makkelijker voor de wetenschappelijke beheerders en bestuurders dan het zo te laten? Hoe zien de ontvangers van Net Werk het verleden en de toekomst van de geschiedenis van hygiëne en milieu in Nederland? Nummer 50 lijkt mij een bescheiden mijlpaal en daarom het juiste moment voor een dergelijk 'tour d'horizon'. Dus lezer, laat eens iets van u horen.

Myriam Daru

Oproep: ir F.F. Sikkes prijs

voor publicaties op het gebied van de geschiedenis van de drinkwatervoorziening. Het bestuur van de Stichting Waterleidingmuseum Utrecht selt ir. F.N. Sikkes prijs in. Door ir. F.N. Sikkes, de eerste voorzitter van de Stichting Waterleidingmuseum te Utrecht, is bij legaat een geldbedrag aan de stichting geschonken. Gezien de grote verdiensten van de heer Sikkes voor het Waterleidingmuseum besloot het bestuur van de stichting dit legaat te gebruiken voor de instelling van de Ir. F.N. Sikkesprijs. Voor de prijs komen in aanmerking: Nederlandse artikelen en boeken die in de periode 1993-1995 zijn verschenen en verband houden met de geschiedenis van de drinkwatervoorziening in Nederland. De publicaties moeten geschreven zijn voor een zo breed mogelijk geïnteresseerd publiek. De prijs wordt eenmaal per drie jaar toegekend en bedraagt f 1500.-. Hij zal voor het eerst worden uitgereikt in 1996. De inzendingen moeten vóór 1 februari 1996 worden ingeleverd bij drs. J.A.L. de Meyere, directeur van het Waterleidingmuseum en tevens secretaris van de jury van de ir. F.N. Sikkes prijs (Postbus 40205 3504 AA Utrecht) bij wie men ook terecht kan voor meer informatie.

Dag van de wetenschapsgeschiedenis

Het museum Boerhaave was op 25 november j.l. het decor voor de eerste dag van de wetenschapsgeschiedenis. Verschillende verenigingen en stichtingen actief op het gebied van de wetenschapsgeschiedenis (zowel zuivere als toegepaste wetenschap) konden op initiatief van GeWiNa kennis maken met elkaars activiteiten en uitgaven. De vele korte lezingen maakten duidelijk hoe gevarieerd de verenigingen en stichtingen bezig zijn. Ook Net Werk gaf acte de présence.

Het Lichaam in de Geschiedenis

Studiedag over lichamelijke in historisch perspectief Zaterdag 9 december 1995 Amersfoort.

Een uitnodiging voor een conferentie over de geschiedenis van lichamelijke deed me aanvankelijk twee keer slikken. We worden momenteel nogal meegezogen in een golf van interesse in lichamen, lichaamscultuur en lichamelijke. Moeten historici op deze golf klakkeloos en kritiekloos meedemen? Nadat ik toch vakkundig gepaaid was om een lezing te verzorgen over medische lichaamstradities, kon ik moeilijk anders dan de gehele dag in

Amersfoort doorbrengen en ik moet zeggen: geen minuut hiervan heeft me gespeten! Voorstellingen van het lichaam in de wetenschap, de kunst, het strafrecht en het sociale verkeer werden in de verschillende bijdragen gethematiseerd, en met gepaste aandacht voor sociale, cognitieve en sekseverschillen bediscussieerd.

Zo haalde de theologe *Grietje Dresen* (CEKUN/Centrum Vrouwenstudies van de KU Nijmegen) de bekende treurige geschiedenis aan van de 12de eeuwse kanunnik Abelard, en Hlose, om uitgebreid stil te staan bij een Dossier-Antimatrimoniaal en de daarin uitgemeten kwalijke invloeden van vrouwen en het vrouwenlichaam. Dit dossier, dat schatplichtig is aan een 4de-eeuws tractaat van Hieronymus groeide in de loop der eeuwen aan tot 'een fantasierijke tirade tegen het huwelijk' en alle verzoeken die stammen uit 'de wet van de ledematen'. Tegenover het kwalijke karakter van vrouwelijkheid, vrouwenlisten en het vrouwenlichaam werd de beheersing van het zondige lijf op weg naar het volmaakte lichaam van Christus als ideaal voorgehouden aan de clericale lezers van dergelijke anti-huwelijkstractaten. Sterk in Dresen's verhaal was vooral de wijze waarop zij de aanwas van het Dossier vanuit de 4de eeuw vervolgde tot aan de tijd van Geert Grote en zijn *De matrimonio* (1380).

49 NET WERK

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

Rechtshistorica *Florike Egmond* (Rechtsgeschiedenis Leiden/Huiszinge-instituut Rotterdam) ging aan de hand van een reeks gruwelijke executie-geschiedenissen in op de vraag waarom in de vroegmoderne periode lijfstraffen zoveel wreder leken te worden, en gepaard gingen met de nodige mutilaties van het lichaam. Zij liep vooral de diverse verklaringen langs die voor dit fenomeen tot nog toe in de historiografie zijn gegeven: verklaringen die te maken hebben met de vroegmoderne vorming van staten en de omvorming van rechtspraaksystemen hierin, naast verklaringen van meer religieuze aard inzake b.v. het schoonwassen van zonde door lijfstraf. Zij stond daarnaast met name stil bij een controverser over de mogelijke oorsprong van dergelijke wrede manieren van straf. Deze controverser heeft vanaf de negentiende eeuw gewoed tussen romanisten en germanisten.

Kunsthistorica *Miriam van Rijnsingen* (Kunstgeschiedenis UvA) trachtte in de krappe tijd die haar bemeten was de congresgangers in beelden weer te geven hoe in de schilderkunst het naakte mannenlichaam rond het einde van de achttiende eeuw 'verdwijnt' om even na 1900 weer te 'verschijnen'. Haar belangrijkste subvraag was: wat gebeurt er als een mannelijke politiek van vrijheid wordt nage-

streeft met behulp van sensueel lichamelijke schoonheid, en vooral 'welk lichaam wordt hier de drager van'? Zij centreerde haar betoog rond een aantal significante schilderijen, die verschillende 'lichamen' representeerden. Als illustratie van het laat achttiende-eeuwse omslagpunt waar 'het mannelijk naakt verdwijnt' presenteerde zij het bekende doek van David 'De dood van Bara' (1793) waarin het previriele, sensuele lichaam van de jongeling Bara de drager wordt van het revolutionaire heldendom (de naakte jongen klampt namelijk de franse driekleur in zijn hand). Het beeld van de held valt in dit doek dus samen met het beeld van kwetsbare previriele schoonheid. In de loop van de negentiende eeuw, aldus Van Rijnsingen, gaat het vrouwenlichaam veel van dergelijke functies dragen: het kwetsbare maar toch eeuwige, het natuurlijke maar ook mysterieuze, het vitale. Pas aan het begin van de twintigste eeuw keert het naakte mannenlichaam in dergelijke hoedanigheden van 'vrijheid' weer terug. Van Rijnsingen trachtte dit tweede omslagpunt, 'waarop het mannelijk lichaam weer verschijnt', te illustreren aan de hand van het werk van de Zwitserse schilder Hodler, die aan het begin van deze eeuw zijn vrouwelijk model God-Darel in vele doeken schilderde tijdens haar sterven aan kanker. In deze serie wordt het langzaam weg-

terende vrouwenlichaam het symbool, de katalysator en de uiteindelijke manifestatie van de kracht van de schilder zelf, die na de dood van God-Darel ook tot niets anders in staat bleek dan het schilderen van zijn eigen, mannelijk naakt.

Historicus *Herman Roodenburg* (Meertens Instituut Amsterdam) besloot de dag met een elegant verhaal, stammend uit zijn bredere studie naar de betekenissen

4 van lichaamshoudingen, over de
5 doorwerking van culturele conventies rond het 'staan' in het 17e- en 18de-eeuwse theater. Hij ging in zijn betoog vooral in op hoe allerlei etiquetteregels van de culturele eliten, en rhetorische en schilderkundige weergaven hiervan, hun invloed deden gelden in de stilingen op het toneel. Een keur aan teksten en brieven hieromtrent passeerden in zijn betoog de revue.

In de slotdiscussie werd geconstateerd dat de studie van 'lichamelijkheid als directe ervaring' nog verdere uitbouw behoeft. Ook werd nog eens uitgebreid gespeculeerd over de vraag die ondergetekende in haar betoog had opgeroepen, nl. 'waarom wijzelf momenteel cultureel zo op het lichaam zijn gefixeerd'. Naast positievere suggesties en verklaringen als 'het lichaam is directe ervaring', 'over het lichaam kan ieder individu meepraten', of

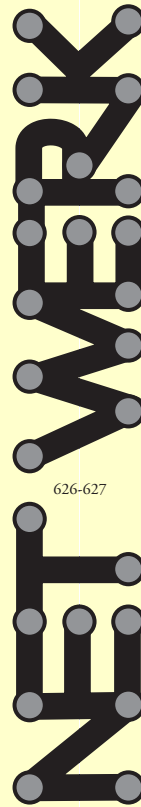
'lichamelijkheid was vroeger een taboe, daar zijn we nu gelukkig van af', werd gesuggereerd dat wellicht het lichaam nog het 'enige gemeenschappelijke culturele domein is, waarop van alles en nog wat moet worden geprojecteerd'. In deze discussie is het laatste woord, denk ik, nog lang niet gezegd, maar Amersfoort was geen slecht begin!

Godelieve van Heteren,
KU Nijmegen

Lindeboom prijs uitgereikt aan Frank Huisman

Op 9 december 1995 werd de Gerit Arie Lindeboom prijs uitgereikt aan Frank Huisman voor zijn proefschrift getiteld Stadsbelang en standsbbesef. Gezondheidszorg en medisch beroep in Groningen 1500-1730 (Rotterdam 1992). De Lindeboomprijs genaamd naar de hoogleraar die het vak geschiedenis der geneeskunde in de jaren '50 nieuw glans gaf, wordt eens in de vijf jaar uitgereikt voor een prestatie op het terrein van de medische geschiedenis. Huisman is momenteel werkzaam als NWO-postdoc, gedetacheerd bij de vakgroep Geschiedenis van de Rijks Universiteit Groningen. Zijn huidige onderzoek betreft de geneesmiddelen cultuur tussen 1880 en 1940.

49

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

Nieuw Amerikaans tijdschrift

Fusies zijn aan de orde van de dag, ook in de wereld van de milieugeschiedenis. In de Verenigde Staten gaan binnenkort twee tijdschriften samen: Environmental History Review en Forest and Conservation History. Het nieuw tijdschrift gaat de naam dragen van Environmental History. De fusie betekent dat het tijdschrift een belangrijker medium wordt voor het publiceren van bijdragen met een internationale status, waarschijnlijk belangrijker dan Environment and History.

5/6 Bibliografie bosgeschiedenis VS

De Amerikaanse vereniging voor bosgeschiedenis heeft een bibliografie samengesteld die weliswaar zeer sterk op Amerikaanse bosgeschiedenis is gericht, maar die toch methodologisch en theoretisch interessant kan zijn voor Europese boshistorici. Sinds het begin van de jaren tachtig staat een database met boshistorische gegevens ter beschikking en wordt zij regelmatig aangevuld. De informatie intermediairs van de vereniging verrichten gratis 'searches' voor onderzoekers. Een deel van de database (de bibliografie) is per internet te raadplegen.

Bosgeschiedenis wordt breed opgevat. De database gaat uit van traditionele aspecten zoals water, bodem, wild, vis, recreatie en landschap maar ook over milieufilosofische vraagstukken, vrouwen en milieu e.d. De bibliografie bevat ongeveer 20,000 items. Zij kan via op internet gopher geraadpleegd worden op het adres : iliad.lib.duke.edu.

Forest History Society
701 Vickers Avenue
Durham NC 27701 (VS)
Tel: 00 1(919) 682-9319 Fax:00 1
(919) 682-2349
e-mail coakes@acpub.duke.edu
(Cheryl Oakes Librarian/Archivist)

Garbology

In aansluiting op de tentoonstelling 'One Man's Trash is Another Man's Treasure' had Museum Boymans-van Beuningen op 13 en 14 december het symposium 'Men -of-All-Things' gepland. Hoofdthema was acculturatie en een van de daarbij bestudeerde fenomenen is het afval. Twee sprekers waren uitgenodigd om over dit thema te berichten, een Amerikaanse antropologe die haar "Big Apple Garbage Survey" zou presenteren en een Belgische archeoloog die het Gentse huisvuil onder de loep zou nemen. Dit symposium ging vanwege het kleine aantal inschrijvingen helaas niet door.

Periodisering van milieubewustzijn en mondialisering van milieu-educatie

Dr. Frans C. Verhagen, executive director International Society of Ecological Educators stelt dat de ontwikkeling van het (Amerikaanse) milieubewustzijn en milieu-educatie een aantal fases doorlopen heeft (overigens zonder veel historische onderbouwing).

De eerste fase is die van de 'Native Americans' (waarbij Verhagen de harmonie met de natuur - ondanks recent onderzoek - als uitgangspunt neemt).

De tweede is een fase van natuurstudie, met mensen als Thoreau, Muir, Emerson, Whitman, etc.

6
7

en met aansluitend een politieke dimensie die geresulteert heeft in institutionele kaders.

Fase 3 heeft de natuur in de jeugdbeweging gebracht, in het bijzonder scouting vanaf 1910.

In fase 4 heeft het werk van Rachel Carson geholpen om de kennis over de natuur te verfijnen.

Fase 5 brengt de aandacht voor 'Earth Literacy' en het ontwikkelen van didactische kaders hiervoor.

Fase 6 voegt een politiek-theoretische dimensie toe. Verhagen ziet als een uitdaging in deze fase om het onderwijs om te vormen van een an-

thropocentrische tot een natuur en milieu centrische onderneming. Om dit naderbij te brengen, is het nodig dat milieu educatie professionals zich organiseren in netwerken. Een van de netwerken is de International Society of Ecological Educators ISEE. Nieuwe media worden ook gebruikt om dit doel te bereiken. ISEE wil haar bereikbaarheid vergroten door het bezetten van een plek op NYCENET (Telnet 198.80.20.3 of Metro1.nycenet.edu) en op Econet .

ISEE 97-37 63rd Road, Suite 15E, Forest Hills North, N.Y. 11374. Voice and fax:718-275-3932.

Frans C. Verhagen, email adressen Gaia1@aol.com quegreen@igc.org 73074.650 @ci's.com zie over dit thema ook

Orr, D.W. **Earth in mind. On education, environment, and the human prospect.** (1994) 213 p, fl 61,05

'Gangbare wijsheid stelt, dat alle onderwijs goed is, en hoe meer onderwijs men krijgt, hoe beter. De essays in dit boek betwisten deze mening vanuit een ecologisch standpunt en werden geschreven in het geloof, dat de standaard maatstaf voor onderwijskwaliteit zal moeten veranderen om uit te maken welke invloed instituten en hun gediplomeerden hebben op de biologische wereld. De auteur wijst ook op een alternatieve toekomst.'

49 NET WERK

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

628-629

Een ecologische geschiedenis van de karper

De recente Net Werk bijeenkomst over visvangst en visstand in het verleden heeft duidelijk gemaakt dat er belangwekkend nieuw onderzoek plaats vindt op een nog niet goed bekend terrein. Visgeschiedenis is een door een kleine groep historici beoefend soort onderzoek, maar het verdient zeker meer bekendheid. Ook in Canada zijn er vishistorici en zij beperken zich niet tot de vis in Canadese wateren zoals duidelijk blijkt uit een themanummer van de Guelph Ichthyology Review

De geschiedenis van de verspreiding van de karper in Europa wordt veelal verbonden aan de cisterciënser kloostercultuur. Dit lijkt terug te voeren te zijn op een publikatie van Leonhardt uit 1906. Volgens een andere theorie, is de karper door de Romeinen uitgezet, maar is haar oorsprong in het wild de benedenloop van de Donau te vinden (Balon 1994). Recenter onderzoek (Hoffmann 1994, 1995) wijst echter in een andere richting. De karper in het wild zou volgens de nieuwe bevindingen wel afkomstig zijn van de benedenloop van de Donau en zich deels langs natuurlijke weg, deels via kweekvijvers hebben verspreid. In Frankrijk lijkt de vis zich via het noord oosten te hebben verspreid. Daarbij is dan de rol van monniken veel minder belangrijk dan eerst

7
8

aangenomen en speelt de commercialisering van de middeleeuwse maatschappij en de behoefte aan visproteïne en een makkelijk te kweken vis een prominente rol. Daarbij spelen ook aspecten als smaak, ecologische omstandigheden en opbrengst een rol. De bronnen tot nu toe geven grote regionale verschillen aan. Richard Hoffmann heeft voor zijn onderzoek geprobeerd archeologische bronnen en geschreven bronnen te combineren om een beeld te krijgen van het proces van innovatie en diffusie. Biologisch onderzoek laat zien dat de oerkarper veel slanker van vorm was. De huidige morfologie van de karper, ook de karper in het wild, is te herleiden tot de vroege domesticatie van het dier.

Guelph ichthyology reviews, (1995) 3, may 1995

Balon, E. K., 'The common carp, *Cyprinus carpio*: its wild origin, domestication in aquaculture, and selection as colored nishiki-*goi*', pp. 2-56.

Hoffmann, R. C., 'Environmental change and the culture of the common carp in medieval Europe', pp. 57-85.

Tijdschriften

Hier volgt een lijst van voornamelijk Amerikaanse tijdschriften die min of meer regelmatig milieuhistorische, landschaps- of natuurhistorische bijdragen publiceren

(opgenomen zijn ook literaire tijdschriften die bijdragen publiceren over onderwerpen zoals het gevoel voor natuur en landschap):

American Literature, Cathy H. Davidson, Duke University, 304 E. Allen Building, Durham, NC 27706

American Nature Writing Newsletter, Scott Slovic, Department of English, Southwest Texas State University, San Marcos, TX 78666-4616

American Society for Environmental History News, Hal Rothman, Department of History, Wichita State University, Wichita, KS 67208

The Amicus Journal, Natural Resources Defense Council, 40 W. 20th St., New York, NY 10011

Appalachian Econnection, Ernie Reed, PO Box 309, Nellysford, VA 22958

8
9 Audubon, 700 Broadway, New York, NY 10003

Backpacker, Rodale Press Inc., 33 E. Minor St., Emmaus, PA 18098

Boundary 2, William Spanos, Duke University Press Journals Division, Box 90660, Durham, NC 27708-0660

Camas: An Environmental Journal, EVST, Jeannette Rankin Hall, Missoula, MT 59812

Capitalism Nature Socialism, Guilford Publications, Journals Department, 72 Spring St., New York, NY 10012

The CEA Critic, CEA Publications, Department of English, Youngstown University, Youngstown, OH 44555

The Chronicle of Higher Education, 1255 23rd Street, N.W., Washington, D.C. 20037

Configurations, Johns Hopkins University Press, 701 W. 40th St., Suite 275, Baltimore, MD 21211-2190

The Deep Ecologist, PO Box 519, Clayton, Victoria, Australia 3168
Ducks Unlimited, 1 Waterfowl Way, Memphis, TN 38120

E: The Environmental Magazine, Earth Action Network, 28 Knight St., Norwalk, CT 06851

Earth, Kalmbach Publishing Company, 21027 Crossroads Circle, Waukesha, WI 53187

Earth First! Journal, Editorial Collective, PO Box 5176, Missoula, MT 59806

Earth Island Journal, Earth Island Institute, 300 Broadway Ste. 28, San Francisco, CA 94133-3312

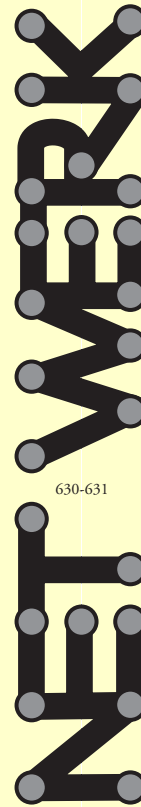
Earth Watch, PO Box 403, 680 Mount Auburn St., Watertown, MA 02272

Earth Ethics, Thomas Barrett and Sara Ebenreck, 4006 Chestnut Place, Alexandria, VA 22311

Ecological Psychology, Lawrence Earlbaum Associates Inc., 365 Broadway, Hillsdale, NJ 07642

The Ecologist, MIT Press Journals, 55 Hayward St., Cambridge, MA 02142

49

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

Ecology, Ecological Society of America, Center for Environmental Studies, Arizona State University, Tempe, AZ 85287-3211

The Elmwood Newsletter, The Elmwood Institute, PO Box 5805, Berkeley, CA 94705

Environment, Heldref Publications, 4000 Albemarle St. N.W., Suite 504, Washington, D.C. 20016
Environmental Action Magazine, Environmental Action Inc., 6930 Garroll Ave. #600, Takoma Park, MD 20912

Environmental Education Report, American Society of Environmental Educators, Durham, NH 03824

9
10 Environmental Ethics, Eugene Hargrove, Department of Philosophy, PO Box 13496, University of North Texas, Denton, TX 76203-3496

Environmental History Review, John Opie, Center for Technology Studies, New Jersey Institute of Technology, Newark, NJ 07102

Environmental Values, Alan Holland, Department of Philosophy, Lancaster University, Lancaster, United Kingdom ZA1 4YT

Ernest Thompson Seton Institute, c/o Dee Barber, Rt. 9, Box 85, Seton Village, Santa Fe, NM 87505-9805

Forest and Conservation History, Forest History Society, 701 Vickers Ave., Durham, NC 27701

Garbage, Dovetail Publishers, 2 Main Street, Gloucester, MA 01930
Harrowsmith, Telemedia Publishing Inc., 7 Queen Victoria Rd., Camden, Ontario, Canada KOK 1J0

High Country News, P.O. Box 1090, Paonia, CO 81428

Human Ecology Bulletin, Gregory A. Guagnano, Department of Sociology and Anthropology, George Mason

University, Fairfax, VA 22030-4444
Inquiry, Scandinavian University Press, 200 Meachum Ave., Elmont, NY 11003

International Society for Environmental Ethics Newsletter, Laura Westra, Department of Philosophy, University of Windsor, Windsor, Ontario, Canada. N9H 3P4

I.S.L.E., Patrick D. Murphy, English Department, I.U.P., Indiana, PA 15705-1094

Journal of Environmental Economics and Management, Academic Press Inc., 1250 6th Ave., San Diego, CA 92101

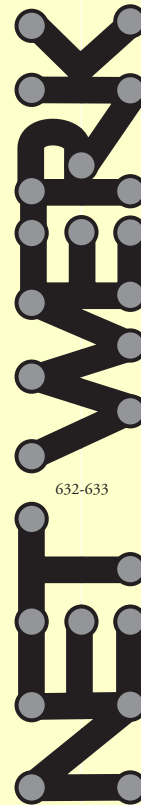
Journal of Environmental Ethics, Heldref Publications, Helen Dwight Reed Educational Foundation, 1319 18th St. N. W., Washington, D.C. 20036-1902

Journal for the Humanities and Technology, Humanities and Technology Association, English and History Department, Southern Technical Institute, Marietta, GA 30060

Journal of Natural History, Taylor & Francis, 1900 Frost Rd. Ste. 101, Bristol, PA 19007
 Lingua Franca, 22 W. 38th St., New York, NY 10018
 Natural Wildlife, 8925 Leesburg Pike, Vienna, VA 22180
 Natural History, Alan Ternes, American Museum of Natural History, Central Park West at 79th St., New York, NY 10024
 Nature, Nature Publishing Company, 65 Bleeccker St, New York, NY 10012
 Nature in Legend and Story Newsletter, Thomas Dean, Department of English, Cardinal Stritch College, 6801 N. Yates Rd., Milwaukee, WI 53217
 10 The New Crucible, De Young Press, RR 1, Box 76, Stark, KS 66775-9802
 11 New World Journal, 330 W. 56th St., Suite 3G, New York, NY 10019
 Nineteenth-Century Prose, Barry Tharaud, Dept. of Literature & Languages, Mesa State College, Grand Junction, CO 81502-2647
 Northern Lights, Donald Snow, Northern Lights Institute, PO Box 8084, Missoula, MT 59807-8084
 Northwest Wilderness Journal, Northwest Wilderness Publications, P.O. Box 25452, Seattle, WA 98125
 Orion, The Myrin Institute, 136 E. 64th St., New York, NY 1002

Outside, 400 Market St., Santa Fe, NM 87501
 Pan Ecology, M.H. Wolfe, PO Box 566, Cambridge, MA 02238-0566
 PMLA/MLA Newsletter, 10 Astor Place, New York, NY 10003-6981
 The Practical Journal for the Environment, Old House Journal Corp., 2 Main Street, Gloucester, MA 01930
 Sierra, The Sierra Club, 730 Polk St., San Francisco, CA 94109
 Society and Natural Resources, Donald Field, School of Natural Resources, University of Wisconsin, Madison, WI 53706
 Society and Nature, 1449 W. Littleton Blvd., Ste. 200, Littleton, CO 80120-2127
 South Atlantic Review (SAMLRA), John Boyce, University Plaza, Atlanta, GA 30303
 Summit Magazine, Summit Publications, Inc., 1221 May St., Hood River, OR 97031
 Talking Leaves, 1430 Willamette St. #367, Eugene, OR 97401
 Tomorrow Magazine, 110758100, Stockholm, Sweden
 The Trumpeter Journal of Ecosophy, Alan Orenson, PO Box 5853 Stn. B, Victoria. B.C., Canada V8R 6S8
 Undercurrents: A Journal of Critical Environmental Studies, c/o Faculty of Environmental Studies, York University, 4700 Keele St., North York, Ontario Canada M3J 1P3

49

contactblad van de
 stichting net werk voor de
 geschiedenis van hygiëne en milieu
 redactie: myriam daru
 webversie: jan van den noort

UTNE Reader, LENS Publishing Co., Inc., 1624 Harmon Place, Minneapolis, MN 55403
 Weber Studies, Neila C. Seshachari, Weber State University, Ogden, UT 84408-1201
 Western American Literature, Thomas J. Lyon, Department of English, Utah State University, Logan, UT 84322-3200
 Whole Earth Review, The Point Foundation, 27 Gate 5 Rd., Sausalito, CA 94965
 Wild Earth, John Davis, P. O. Box 492, Canton, NY 13617
 Wilderness, The Wilderness Society, 900 17th St. N.W., Washington, D.C. 20006-2596
 11 Wilderness Trails Magazine, Wilderness Trails, Inc., 712 Satori Drive, Petaluma, CA 94954
 12 Wildlife Bulletin, Bruce Thompson, Dept. of Fisheries and Wildlife, Box 30003, Dept 4901, Las Cruces, NM 88003-0003

Stedelijke ecologische geschiedenis van stadsparken

Loukaitou-Sideris, Anastasia
 "Urban Form and Social Context: Cultural Differentiation in the Uses of Urban Parks."
Journal of Planning Education and Research (JPER, 14:2 winter(1995)

Barth, Gunther, **Fleeting moments** (Oxford, 1990)
 Daly, Jim W. , **Decisions and Disasters: alienation of the Adelaide Parklands Bland House**(Adelaide, 1987).
 Gilbert, O.L., **The Ecology of Urban Habitats** (Chapman and Hall, London 1989).ISBN 0412282704)
 Greller, A.M. 1972. Observations on the forests of northern Queens County, Long Island from colonial times to the present. **Bulletin of the Torrey Botanical Club** 99:202-206.
 Loeb, R.E. 1986. Plant communities of Inwood Hill Park, New York County, New York. **Bulletin of the Torrey Botanical Club** 113:46-52.
 Profous, G.V. and R.E. Loeb. 1984. Vegetation and plant communities of Van Courtland Park, Bronx, New York. **Bulletin of the Torrey Botanical Club** 111:80-89.
 Sutton, S.B. (1979) **Civilizing American Cities: A Selection of Frederick Law Olmsted's Writings on Landscape** MIT Press. (uit verschillende lijsten afkomstig en zonder verdere bewerking opgenomen)

Recente Amerikaanse natuur-literatuur

Arnold, Richard Sidney. "Conservation and the Uses of Nature in Writings of Thoreau, Muir, and Abbey" in *DAI* . 54 (1994).

Begoray, Noreen Joan. "Ecofeminism: Tracing the Theoretical Roots" in *MAI* . 32 (1994).

Benjamin, Nancy Berg. "Traditional Enclosed Gardens in Nineteenth-Century American Fiction: The Constriction of Adamic Aspirations" in *DAI* . 45 (1985).

Bennett, Jane. **Thoreau's Nature: Ethics, Politics, and the Wild.** Sage: Thousand Oaks, CA, 1994.

Branch, Michael Paul. **The Enlightened Naturalist: Ecological Romanticism in American Literature.** University of Virginia, 1992.

Branch, Michael. "You Say You Want a Revolution? Environmental Reform in the Literature of the 1860's and 1960's" in **Nobody Gets Off**

the Bus: The Viet Nam Generation Big Book . Viet Nam Generation Inc.: Woodbridge, CT, 1994.

Buell, Lawrence. **The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture.** Harvard UP: Cambridge, MA, 1994.

Corrington, Robert S.. **Ecstatic Naturalism: Signs of the World.** Indiana UP: Bloomington, 1994.

Fritzsche, Peter. "Landscape of Danger, Landscape of Design:

Crisis and Modernism in Weimar Germany" in **Dancing on the Volcano: Essays on the Culture of the Weimar Republik.** Thomas W. Kniesche and Stephen Brockmann, ed. Camden House: Columbia, SC, 1994.

Gottlieb, Robert. **Forcing the Spring: The Transformation of the American Environmental Movement.** Island P: Covelo, CA, 1993.

MacLeish, William H. **The Day Before America: Changing the Nature of a Continent.** Richard Todd-Houghton Mifflin: New York, 1994. 277 p, fl 48,30 (geb)

Metzner, Ralph. **The Well of Remembrance: Rediscovering the Earth Wisdom Myths of Northern Europe.** Shambhala: Boston, 1994.

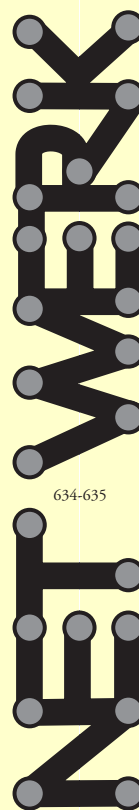
Payne, Daniel G.. "In Sympathy With Nature: American Nature Writing and Environmental Politics, 1620-1920" in *DAI* . 54 (1994).

Preston, Richard. **The Hot Zone.** Random House: New York, 1994. History of the emergence of the deadly Ebola virus, which Preston argues is "the natural consequence of the ruin of the tropical biosphere."

Regis, Pamela Thompson. "Natural History and the American Literature of Place, 1765-1789" in *DAI*. 50 (1990).

Stewart, Frank. **A Natural History of Nature Writing.** Island P: Covelo, CA, 1995, 279 p, fl 57,30

49

634-635

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

Walker, John D.. "Plains and Prairie: Space, History, and the Literary Imagination in Australia and the United States" in *Great Plains Quarterly* . 14.1 (1994): 29-48.

Wentzell, Gregg Webster. "Wilderness and the American Mind: The Social Construction of Nature in Environmental Romanticism from Thoreau to Dillard" in *DAI*. 54 (1994).

Whitney, Gordon G.. **From Coastal Wilderness to Fruited Plain: A History of Environmental Change in Temperate North America, 1500 to the Present.** Pantheon: New York, 1994.

Verzuring en milieubeleid

Dinkelman, G. , **Verzuring en broeikas-effect. De wisselwerking tussen problemen en oplossingen in het Nederlandse luchtverontreinigingsbeleid (1970-1994)**, (Utrecht: Uitgeverij Jan van Arkel, 1995), ISBN 90 6224 363 0. f 45.-. (commerciële uitgave van proefschrift).

¹³/₁₄ Het Nederlandse milieubeleid kent duidelijke 'kapstokproblemen'. Dat zijn problemen die zo veelomvattend zijn dat er veel ander milieubeleid aan opgehangen kan worden. Zulke 'kapstokproblemen' kunnen het beleid gedurende langere tijd bepalen. De verzuring en het broeikas-effect zijn er goede voorbeelden van.

De verzuring domineerde het milieubeleid tussen 1983 en 1989. Sinds 1989 regeert het broeikas-effect dit beleidsterrein. Elk probleem zorgde voor een geheel nieuwe aanpak van de milieuproblematiek. De verzuring maakte begin van de jaren tachtig een einde aan het tot dan toe gebruikelijke 'verspreiden en verdunnen' van de luchtverontreiniging. Het broeikas-effect maakte eind jaren tachtig korte metten met de 'end of pipe' benadering die in het verzuringstijdperk was gaan overheersen.

Omdat de verzuring en het broeikas-effect zulke grote veranderingen in het beleid teweegbrachten, is de vraag interessant hoe deze problemen destijds op de agenda van het milieubeleid terecht kwamen. Speelde hierbij al mee dat men ook een ander beleid wilde? Welke veranderingen hadden zich daarvoor al in het luchtverontreinigingsbeleid voltrokken? Effenden die de weg voor de nieuwe problemen? Welke rol speelde de milieubeweging bij de agendering? En wat deden de onderzoekers, de beleidsadviseurs en de milieubeleidsmakers zelf? Liet men zich leiden door wetenschappelijke inzichten, of door de wens een verdergaand milieubeleid te realiseren?

Dit zijn de vragen die in dit boek aan de orde komen. Ze worden beantwoord met behulp van een begrippenkader dat ook begrijpelijk

en interessant is voor degenen die niet direct thuis zijn in de politologie en bestuurskunde. Het boek biedt bovendien een overzichtelijk en rijk gedocumenteerd overzicht van de belangrijke ontwikkelingen in het Nederlandse luchtverontreinigingsbeleid sinds 1970. Zo'n overzicht was er tot nu toe niet. te bestellen bij de boekhandel of uitgeverij Jan van Arkel, Numan-kade 173572 KP Utrecht tel. 030-2731840)

Milieu en ideologie

Craig Waddell van de Michigan TU is op zoek naar teksten over milieu en milieuretoriek.

'I'm developing a prospectus for an anthology of landmark essays in rhetoric and the environment (rhetorical analyses of environmental discourse, etc.) and welcome suggestions for inclusion in this volume. Please don't be modest. If you've published in this area and feel that your work merits inclusion in such a volume, please recommend it to me. Please send recommendations either via the list or to me personally. Thanks.'

zijn adres: Craig Waddell
Department of Humanities
Michigan Technological University
1400 Townsend Drive
Houghton, MI 49931-1295 VS
cwaddell@mtu.edu

Overige signaleringen

- Andel, T. H. van **New views on an old planet. A history of global change**, (1994), 439 blz. f 57,65
- Borger, G. J., 'De spannende relatie tussen natuur, landschap en recreatie', Raad voor het Milieu en Natuuronderzoek werkgroep Recreatie en Toerisme, NRLO, Staringcentrum-DLO e. a. **Natuur-Landschap-Recreatie**, (1995) Publikatie RMNO, nr. 106.
- Buisman, J. **Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen**, A. van Engelen (redactie) (Van Wijnen, 1995), 656 blz. f 69,50 bij intekening op alle delen.
- Cleaver, F., 'Water as a weapon', **Environment and History**, jrg. 1 (1995) 3, pp. 313-333.
- Kamminga, H. en A. Cunningham (eds.) **The science and culture of nutrition, 1840-1940**, (Rodopi, 1995), 344 blz. f 50.-.
- Livingston, J. A., **Rogue primate. An exploration of human domestication**, (Toronto: Key Porters Books, 1995).
- McGregor, J., 'Conservation, control and ecological change', **Environment and History**, jrg. 1 (1995) 3, pp. 257-279.
- Mukamuri, B. B., 'Local environment conservation strategies', **Environment and History**, jrg. 1 (1995) 3, pp. 297- 311.

14
15

NET WERK 49

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

- Padberg, B., **Die Oase aus Stein. Humanökologische Aspekte des Lebens in mittelalterlichen Städten**, (Berlin: Akademie Verlag, 1995). hardcover f 87,50.
- Schmidt, H., 'Penetrating foreign lands', **Environment and History**, jrg. 1 (1995) 3, pp. 351-376.
- Smil, V. **Energy in world history**, (Boulder: 1994).
- Stolberg, M., **Ein Recht auf saubere Luft. Umweltkonflikte am Beginn des Industriezeitalters**, (Erlangen: 1994), ISBN 3-89131-112-5.
- Verkaik, J. P. (ed.) Jac. P. Thijssse. **Een leven in dienst van de natuur**, (Zutphen: Walburg Pers, 1995), ISBN 90 6011 950 9, 144 blz. f 39,50.
- Wilson, K. B., "Water used to be scattered in the landscape", **Environment and History**, jrg. 1 (1995) 3, pp. 281-296.

Tentoonstelling POEPgoed

Inmiddels de zoveelste tentoonstelling over het thema poep kan bezocht worden bij Museum Jannink in Enschede. Het thema is niet alleen poep, maar ook mest en mestgebruik vroeger en nu.

Museum Jannink, Haaksbergenstraat 147, Enschede t/m 28 april. Geopend: dinsdag t/m vrijdag 10-17 uur en zondag, 13-17 uur
Informatie 053-4319093

14
15

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

50 NET WERK

638-639

REDACTIONEEL

Met dit extra dikke nummer vieren wij het heugelijke feit dat Net Werk 50 nummers oud is en zijn/haar tiende jaar ingaat.

Gelukkig hoefde ik de teksten van de eerste bladzijden niet over te typen, die kreeg ik aangeleverd van Jan van den Noort. (Jan is als penningmeester en voorzitter verantwoordelijk voor de meer prozaische kanten van Net Werk). Mijn oproep in nummer 49 was eigenlijk bedoeld om bijdragen te stimuleren over de inhoud van Net Werk. Maar de teksten die via Jan binnen kwamen bleken een persoonlijkere tint te hebben dan mijn bedoeling was. Ik heb altijd moeite gehad met de Nederlandse toespraakcultuur en het leek erop dat het zou lukken ondanks de 50 nummers en de tien jaar van Net Werk daaraan te ontkomen. Maar nu moet ik eraan geloven. Jan heeft zich de moeite gegeven drukbezette academici aan het werk te zetten. Ik kan niet anders doen dan zijn inzet te honoreren. Dank je wel, Jan, en dank aan de inzenders. Ik heb wel tussen de loftuitingen suggesties voor de toekomst gekregen.

Een tekst die ik wel hoogst persoonlijk aan de auteur vroeg te schrijven is de presentatie van Duits milieugeschiedenis door Arne Andersen. De Duitse wetenschappelijke produktie is indrukwekkend, maar als we Andersen moeten geloven, is het ondanks en niet dankzij de huidige status van milieu-

geschiedenis in de universitaire wereld. Er wordt niet kwistig gestrooid met gelden voor de oprichting van milieuhistorische instituten en leerstoelen. De tekst is onvertaald opgenomen in de verondrestelling dat Duits voldoende begrepen wordt door de lezers.

Ook de Engelstalige teksten die met enig speurwerk op internet te ontdekken waren zijn in de oorspronkelijke taal gelaten. Zij mogen voor niet-commerciële doeleinden zonder auteursrechtelijke beperkingen gepubliceerd worden.

Eddy Houwaart spreekt de wens uit dat Net Werk als “interNet Werk” de wereldwijde cybernetische ruimte door het leven zal gaan. Dat zou best eens kunnen gebeuren. Ik oefen al. Mijn eigen als knutselwerk ontstane “homepage” is op internet te vinden en heeft zelfs uit een onbekend Zweeds stadje een aardige reactie uitgelokt.

Maar op zich is een publiek van zo'n 500 geïnteresseerde Nederlandse lezers wel meer waard dan miljoenen internet snuffelaars over de hele wereld. En een oproep zoals die voor de ir. Sikkes prijs heeft binnen die beperkte lezerskring best nog effect. Toch heb ik de laatste tijd zonder twijfel veel nuttige informatie op internet kunnen vinden, thuis zittend achter mijn scherm. Die had ik anders niet zonder een duur abonnement op een databank ontdekt. Wist u bijvoorbeeld dat een goed deel van de historisch-medische databank van de professionele aanbieder Medline gratis toegankelijk is op internet? Myriam Daru

Klimaatgeschiedenis

nieuwe inzichten, oude bronnen

Net Werk voorjaarsbijeenkomst 15 mei 1996
Utrecht Academieggebouw, Domplein 29, zaal 19

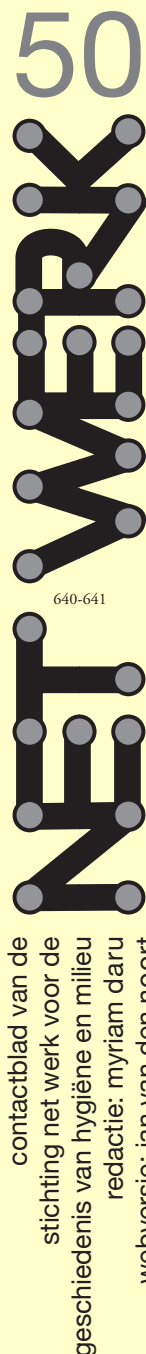
- 10.00-10.30 Binnenkomst
10.30-10.45 Inleiding door de dagvoorzitter
10.45-11.30 dr. Esther Jansma ROB
Sporen van klimaat: jaarringen als bron
Discussie
11.30-11.45 Pauze
11.45-12.30 drs. Aryan van Engelen KNMI
De verschrikkelijke (?) 14e eeuw
Discussie
12.30-13.45 Lunch
13.45-14.30 drs. Adri de Kraker
Vlaamse bronnen uit de 16e eeuwen klimaatgegevens
Discussie
14.30-14.45 Pauze
14.45-16.00 Paneldiscussie
over klimaatgeschiedenis, lange termijnprocessen en de interactie tussen klimaatgeschiedenis en andere disciplines (met de inleiders en dr. Reindert Falkenburg, RKD)

De bijeenkomsten van Net Werk zijn vrij toegankelijk en open voor alle belangstellenden

Inlichtingen en aanmelding: Net Werk Winselerhof 56 5625 LZ Eindhoven
Myriam Daru tel. 040-2423814; fax 040-2480794 e-mail mdaru@IAEhv.nl

dr. Esther Jansma heeft ecologische archeologie gestudeerd aan het Albert Egges van Giffen instituut te Amsterdam en is gepromoveerd op een dendrochronologisch onderwerp. Zij is als dendrochronologe verbonden aan de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek en is wetenschappelijk directeur van het onderzoeksbureau Ring.

drs. A. van Engelen is verbonden aan het KNMI en werkt als redacteur en projectcoördinator met drs. J. Buisman mee aan het project 'Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen', waarvan het eerste

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

deel in juni 1995 verscheen (2e druk oktober 1995).

drs. A. de Kraker werkt aan een promotie over 'Klimaat en dijkonderhoud 1488-1609'.

Klimaatgeschiedenis heeft de laatste tien jaar veel vooruitgang geboekt. Door oude schriftelijke bronnen met het oog van de klimatoloog door te nemen, door het gebruik van nieuwe technieken van analyse van materiële bronnen in disciplines zo uiteenlopend als glaciologie, pollenonderzoek, zoëpaleologie, dendrochronologie, zijn tal van nieuwe gegevens aan het licht gekomen die gangbare historische en historisch-geografische interpretaties preciseren, nuanceren of zelfs falsificeren. Internationale projecten gericht op het in beeld brengen van globale klimaatveranderingen en een betere kennis van klimaatprocessen over (zeer) lange perioden heen zijn een belangrijke impuls voor nieuw onderzoek waarvan milieugeschiedenis profijt kan hebben.

In de afgelopen jaren heeft de stichting Net Werk bijeenkomsten georganiseerd die het brede gebied van de geschiedenis van hygiëne en milieu bestrijken. Klimaatgeschiedenis was nog niet aan de beurt geweest, behalve indirect bij het bespreken van andere thema's zoals landschapsgeschiedenis.

Net Werk ziet Abraham

Ik heb er al die tijd niets van gezegd. Niet dat ik het allemaal zo gewoon vond, maar het ging eigenlijk vanzelf. Ik doel op de productie van het tijdschrift Net Werk. Voor de meeste organisaties is het een hele toer om vijf keer per jaar het hoofd boven de zoden te steken, maar als voorzitter van Net Werk had ik er eigenlijk geen omkijken naar. Myriam Daru -oprichtster van Net Werk en in veel opzichten de motor van de club - bleek over zoveel energie en doorzettingsvermogen te beschikken dat ik het nakijken had. De afgelopen tien jaar produceerde zij, met de regelmaat van een klok, vijftig goed gedocumenteerde tijdschriften over de geschiedenis van hygiëne en milieu. Wij zijn haar daarvoor dank verschuldigd. Myriam exploreert een breed onderzoeksterrein en ziet kans om een grote verscheidenheid aan disciplines met elkaar in contact te brengen. Een felicitatie is op zijn plaats. De waardering van ons allen kan dunkt mij het beste worden overgebracht door vier lezers uit de veelkleurige lezerskring van Net Werk aan het woord te laten. De andere 496 lezers worden overigens ook in de gelegenheid gesteld om hun blijdschap over het verschijnen van nummer vijftig op gepaste wijze te uiten. Zij kunnen de voortgang van dit initiatief

waarborgen door het storten van een bijdrage in de produktiekosten (bijvoorbeeld 25 gulden) op giro 3653910 ten name van penningmeester Net Werk, Rotterdam. Geef gul opdat Net Werk kan blijven verschijnen.

*Jan van den Noort - voorzitter
Net Werk*

Innerlijke kracht

Een mijlpaal nodigt uit om stil te staan en achterom te zien. Zo ook het verschijnen van het vijftigste nummer van Net Werk. Aanvankelijk was het contactblad slechts in kleine kring bekend, maar thans heeft het een vaste plaats verworven op leesplanken en boekentafels. Dat succes steunt niet op uiterlijk vertoon. In tegendeel, uiterlijk heeft het blad na verloop van tijd aan glans ingeboet door de overgang op kringlooppapier. Het succes van Net Werk steunt uitsluitend op de innerlijke kracht van de gehanteerde formule. De inhoud van het blad is namelijk veel rijker dan de omschrijving 'geschiedenis van hygiëne en milieu' doet vermoeden. De aandacht die bij herhaling is geschonken aan onderwerpen als natuur, ecologie, water, landschap, klimaat en wonen maakt het blad voor de historisch-geograf minstens zo interessant als voor de historicus. Daarnaast maken de signalementen, literatuuroverzichten en boekbesprekingen het openslaan

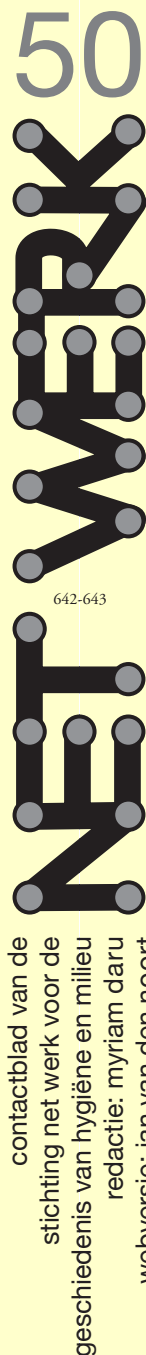
van het contactblad elke keer weer tot een uitdaging. Onmiskenbaar is het de verdienste van de redacteur dat Net Werk vijftig keer op dit constant hoge peil kon verschijnen. Wie geen ervaring heeft met redactioneel werk, kan nauwelijks bevroeden welk een grote inspanning schuil gaat achter die prestatie! Desondanks ben ik zo onbescheiden om uit te zien naar de volgende vijftig nummers.

Guus J. Borger - Amsterdam

Port betaald Eindhoven

Ik heb ze nog: alle vijftig nummers van Net Werk. De eerste, nog wat glossy opgemaakt, zien er prima uit, maar de latere beginnen wel aardig te vergaan, want recycled papier heeft een geringe halfwaardetijd. Als je ze weer eens doorneemt, blijkt hoe goed de formule van meet af aan geweest is. Signalementen, stimulansen, essays. Zou ze die boeken allemaal gelezen hebben? En wat is er veel Frans bij.

De encyclopediste van de milieugeschiedenis, dat is Myriam Daru. De verlichting komt uit de Lichtstad. Winselerhof 56 is het episch centrum van de Nederlandse milieugeschiedenis geworden. Nu al tien jaar wordt het vakgebied van daaruit aangestuurd. Port betaald Eindhoven betekende aanvankelijk port betaald Myriam. Dat hoeft gelukkig niet meer, maar Myriams verdienste voor de milieugeschiede-

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

nis is in geen geld uit te drukken. Wordt het geen tijd voor een standbeeld? Dan maar meteen naast Anton.

Pim Kooij - Groningen

Onder vrienden

Wanneer zal het geweest zijn? Ik denk 1990 of 1991. Joke Jongejan, een doctoraalstudente uit Amsterdam, had mij gevraagd om een inleiding te houden over mijn opvattingen betreffende de 'commons': zou de traditionele 'gemeenschap' ook nog een rol kunnen spelen binnen een moderne samenleving? Het was voor een samenkomst van de groep 'Net Werk'. Daar had ik nog nooit van gehoord. Ik ging dan ook volstrekt blanco naar de bijeenkomst om, zo dacht ik, mijn zoveelste lezing te houden naar aanleiding van mijn boek 'Het rijk van de schaarste', waarin ik een hoofdstuk aan de 'commons' had gewijd. Dat ik mij de inleiding en vooral de discussie ook nu nog helder voor de geest kan halen, laat zien dat het hier geen 'normale' ontmoeting met een publiek betrof. Zelden ben ik met zo veel enthousiasme en deskundigheid geconfronteerd, zelden heb ik zoveel van een bijeenkomst geleerd.

Dat leren is doorgegaan. Sinds deze ontmoeting zat ik in het bestand van Net Werk. Ook voor een filosoof bevatten de bijdragen en literatuurverwijzingen vaak veel belang-

wekkende informatie. Juist door de gedrevenheid en ongekunsteldheid die uit de kolommen van Net Werk spreekt, is het blad mij dierbaar. Als je het leest voel je je eerder onder vrienden en medestanders dan onder abonnees.

Pas het verzoek om deze bijdrage heeft mij doen beseffen, dat ik deze ervaring met name aan Myriam Daru te danken heb. Ik weet te weinig van het concrete reilen en zeilen van Net Werk om haarzelf nog 50 nummers toe te durven wensen. Dat ze er moeten komen staat voor mij als lezer echter wel als een paal boven water.

Hans Achterhuis - Enschede

Inter Net Werk

Zo begint het vaak. Een klein groepje enthousiastelingen start met bijeenkomsten over een specifiek thema of een doelstelling, die in de bestaande wereld niet wordt besproken- respectievelijk nagestreefd. Of het groepje nieuwe aanhang verworft, heeft het maar ten dele zelf in de hand. Veel hangt af van het moment en van de omgeving. Als de initiatiefnemers de juiste toon weten te vinden en genoeg geduld hebben, bestaat de kans dat het groepje een echte organisatie wordt. Het kan ook zijn dat de omstanders weinig heil zien in de nieuwe club. De meesten echter hebben gewoon geen tijd voor iets nieuws of zien er eventjes het nut niet van in. Het

onderwerp van het groepje is voor hen kennelijk niet urgent genoeg. Veel groepjes gaan zo na verloop van tijd ter ziele.

Ik zal maar bekennen dat ik tot de laatste categorie omstanders behoorde, toen ik Myriam Daru ongeveer tien jaar geleden voor het eerst ontmoette, en zij mij het plan voorlegde om een nieuwe landelijke werkgroep op te zetten. Het moest gaan over de geschiedenis van de hygiëne, of zelfs over de geschiedenis van het milieu en de natuur.

6
7

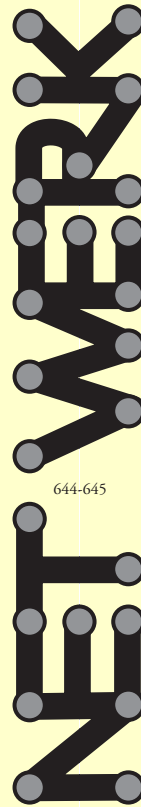
Weer een werkgroep, nog meer vergaderen, nog verdere specialisering van historisch onderzoek! Het onderwerp als zodanig was interessant genoeg, daar ging het niet om. Tenslotte hield ik mij er ook mee bezig in het kader van medisch-historisch onderzoek. Daaruit blijkt zonneklaar dat milieu en hygiëne lange tijd centraal in de geneeskunde en de medische theorie hebben gestaan. Maar een nieuwe werkgroep, welk nut kon het bestaande historisch onderzoek daar nu van hebben?

Gelukkig heeft Myriam zich niets van mijn aarzelingen aangetrokken (ik betwijfel trouwens of ze die heeft opgemerkt). Samen met Henk van Zon, Joke Jongejan en Jan van den Noort zette ze door en richtte ze de Werkgroep voor de geschiedenis van hygiëne en milieu op. Binnen de kortste keren telde de werkgroep tientallen leden

en het duurde niet lang voordat er een eigen mededelingenblad kwam, natuurlijk onder redactie van Myriam. Ruim een jaar later was de werkgroep omgezet in een Stichting. Mijn scepsis was inmiddels geheel verdwenen: het initiatief van Myriam bleek een erg goed initiatief. Vooral de besprekingen van lopend onderzoek en nieuw-verschenen literatuur bewezen - althans voor mij - hun nut. In anderhalf jaar beschikte de Stichting dankzij Myriam over een gigantisch literatuurbestand, dat daarna iedere twee maanden met enkele tientallen titels groeide. De meest diverse onderwerpen passeerden de revue: afvalverwerking, lichaamshygiëne, waterleidingmuseum, naturisme, volkshuisvesting, milieubeweging, bodemsanering. Het thema waarop de Stichting zich richt, bleek zo breed en omvangrijk dat je na enige tijd gemakkelijk het overzicht kwijt kon raken. Dat is de laatste jaren een groeiend probleem geworden, waarvoor helaas nog geen oplossing is gevonden.

Wat ik altijd erg goed heb gevonden is dat Myriam en daarmee de Stichting niet uitsluitend historisch gemotiveerd opereerde. De politieke actualiteit op het terrein van milieu en natuur heeft altijd een rol gespeeld. De laatste jaren is dat zelfs belangrijker geworden. Dat juich ik toe, al realiseer ik me dat het voor historici altijd een hachelijke zaak

50

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

is hun werk met concrete actuele politieke kwesties te verbinden. Die bio-archeologie en ander historisch onderzoek ten behoeve van bodemsanering lijkt me in elk geval een nuttige activiteit.

Myriam had een vooruitziende blik. De geschiedenis van hygiëne, natuur en milieu heeft de laatste jaren in academische kring erkenning gekregen. Nog maar weinigen zullen ontkennen dat 'natuur en milieu' een thema is waarvan de bestudering onmisbaar is voor een beter begrip van de moderne westerse cultuur. Zowel internationaal als nationaal is de betekenis van interdisciplinair onderzoek van filosofen, historici, sociologen en natuurwetenschappers alleen maar toegenomen. Tegen die achtergrond wordt het nodig dat de Stichting verder haar vleugels uitslaat en laat zien dat Nederland een interessante plaats is voor interdisciplinair onderzoek naar natuur, milieu en hygiëne. Ik wil niet dezelfde fout als tien jaar geleden maken. Daarom mijn oproep: Myriam, zorg dat 'Net Werk' een onmisbare site op Internet wordt!

7
8

Eddy Houwaart - Maastricht

Umweltgeschichte in Deutschland

In Deutschland sind bisher drei größere Überblicke über Umweltgeschichte erschienen.1] Während der erste von Schramm aus dem Jahr 1987 noch von den "eher persönlich-informellen Kontakten" von historischen Umweltforschern sprechen konnte, hat sich in Deutschland - wenn auch mit 15jähriger Verzögerung gegenüber den USA - die historische Umweltforschung dermaßen ausgeweitet, daß es heute nicht mehr möglich ist, einen Gesamtüberblick über die Literatur von der Antike bis ins 20. Jahrhundert zu geben. Deswegen werde ich mich im folgenden auch auf das 19. und 20. Jahrhundert beschränken. Zunächst zur allgemeinen Situation der Umweltgeschichte in Deutschland. Sie hatte das Pech weder im Gegensatz zur Technikgeschichte in den 60er/70er Jahren in eine Ausbauphase der Hochschulen zu fallen noch wie die Geschlechtergeschichte in den 80er Jahren auf zahlenmäßig bedeutsame Unterstützung bauen zu können. Deshalb sieht die Stellensituation schlecht aus. Lediglich eine Professur ist seit 1995 (an der Uni Hannover) mit Franz-Josef Brüggemeier ausdrücklich für Umwelt- (und Technik)geschichte besetzt. Doch wenn man sich die Vorlesungsverzeichnisse der Historischen Seminaren ansieht, gibt

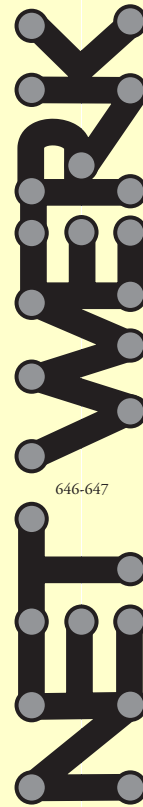
es vermutlich kaum eine Universität, die nicht schon einmal eine entsprechende Lehrveranstaltung angeboten hat. Zumeist sind es dabei die Technikhistoriker, die entsprechende Veranstaltungen anbieten. Ich habe bisher bewußt die männliche Form benutzt, denn Umwelthistorikerinnen sind noch rar. Dies zeigt auch der einzig noch funktionierende "Hamburger Arbeitskreis Umweltgeschichte" (HAU) an der Universität Hamburg (Klaus Schlottau, Arbeitsstelle Sozialgeschichte der Technik, Altona-Platz 1, 20146 Hamburg), unter seinen 10-20 Mitgliedern befindet sich keine einzige Frau.

Wenngleich die Situation für die Umwelthistoriker nicht gerade rosig ist, so hat die Disziplin dennoch allgemeine Anerkennung in der Historikergunft gefunden. 1990 widmete der 38. deutsche Historikertag der Umweltgeschichte eine eigenständige Sektion und die neugegründete "Gesellschaft für Technikgeschichte" hielt 1992 ihre erste Tagung zum Thema "Natur und Technik" ab.

1994 widmete die angesehenste deutsche Zeitschrift für Sozialgeschichte "Geschichte und Gesellschaft" der Umweltgeschichte eine Sondernummer Mit achte Beiträgen, u.a. von Radkau, Andersen, Brüggemeier, Bayerl.2] In seinem Einleitungsbeitrag stellt Radkau die Frage: "Was ist Umweltgeschich-

te"? Dabei setzt er sich einerseits mit Rolf Peter Sieferle auseinander, dessen umwelthistorisches Ideal eine nichtanthropozentrischen Geschichtsschreibung besteht, andererseits grenzt er sich gegen Arne Andersen ab, für den Umweltgeschichte immer die "Geschichte der Menschen, ihrer Aktionen und Reaktionen, ihrer ideologischen Verarbeitung von Wirklichkeit" beinhaltet. Die Kontroverse zwischen dem mehr ökosystemaren Ansatz Sieferles und dem einer Auffassung von Natur als ausschließlich kulturellem Konstrukt wie sie etwa Andersen oder Engelbert Schramm vertreten, haben die theoretische Entwicklung von Umweltgeschichte in Deutschland bisher bestimmt. Leider ist Sieferle in diesem Sammelband nicht vertreten, so daß hier nur auf eine von ihm herausgegebene Aufsatzsammlung mit einem umfangreichen theoretischen Nachwort von ihm selber verwiesen werden soll.3] Insgesamt spiegelt das Sonderheft von "Geschichte und Gesellschaft" den Stand der Umweltgeschichte in Deutschland (und z.T. auch der Schweiz) wider. Allerdings fehlt in diesem Band die Auseinandersetzung mit Frage, ob unter umweltgeschichtlicher Perspektive sich neue und andere historische Epochen konstituieren. So haben verschiedene Umwelthistoriker die 1950er Jahre als Epochenscheide identifiziert, in der sich

50

646-647

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

weltweit eine eher nachhaltige Entwicklung in eine energie- und ressourcenverschwendende verwandelt hat, in der alle umweltrelevanten Parameter explodieren und sich die gesellschaftlichen Naturverhältnisse grundlegend zu ändern beginnen. Eine erste Zusammenfassung leistete eine Tagung, die das Landesmuseum für Technik und Arbeit in Mannheim in Zusammenarbeit mit dem Herausgeber des "Environmental History Newsletter", Jörn Sieglerschmidt, im Dezember 1993 veranstaltet hatte. In dem Tagungsband mit den Beiträgen werden die 1950er Jahre als Schwellenzeit, als Zeit des epochalen Umschwungs, die auch mit einem Mentalitätswandel einhergehen, gekennzeichnet.4] Der Schweizer Historiker Christian Pfister hat diese Veränderung mit dem von einem Architekten geprägten Begriff des "50er Jahre Syndroms" belegt. In einer Veranstaltungsreihe an der Universität Bern haben WissenschaftlerInnen aus verschiedenen Fakultäten Belege für diese These vorgetragen.5] Arne Andersen hatte vorher in einer Ausstellung "Perlon, Petticoats und Pestizide" mit StudentInnen der Universität Basel entsprechende Ergebnisse visualisiert und in einem Katalog vorgestellt. 6] Daneben sind in den letzten Jahren zahlreiche umwelthistorische Monografien erschienen, die zum Teil auch im NetWerk bibliographiert

wurden. 1992 haben Franz-Josef Brüggemeier und Thomas Rommelspacher eine Umweltgeschichte des Ruhrgebiets unter dem Titel "Blauer Himmel über der Ruhr" herausgebracht.7] Als Zugriff wählen sie Umweltmedien Luft, Wasser, Boden und orientieren sich an den klassischen zeitgeschichtlichen Einteilungen, Kaiserreich, Weimarer Republik, Nationalsozialismus und Bundesrepublik. Im Mittelpunkt stehen industriellen Einleitungen. Was auf den ersten Blick plausibel erscheint, erweist sich beim näheren Hinsehen als problematisch, denn die Umweltgeschichte orientiert sich nicht an den politischen Zäsuren, zudem versperrt die fast ausschließliche Betrachtung der Industrie die zunehmende Umweltbedeutung der Privathaushalte inklusive der Massenmotorisierung. Dennoch ist das Buch beispielhaft für eine umweltgeschichtliche Betrachtung einer Region. Besonders dem Kaiserreich galt in letzter Zeit die Aufmerksamkeit der Umwelthistoriker. Drei Dissertationen und eine Habilitationsschrift sollen hier erwähnt werden. Die letzte von Prof. Thomas Nipperdey (München) betreute Arbeit von Andreas Knaut befaßt sich mit den Ursprüngen des Naturschutzes in Deutschland, der in hohem Grade romantisch-reaktionär geprägt war.8] Sie beschreibt vorbildlich die Dilemmata, in

9
10

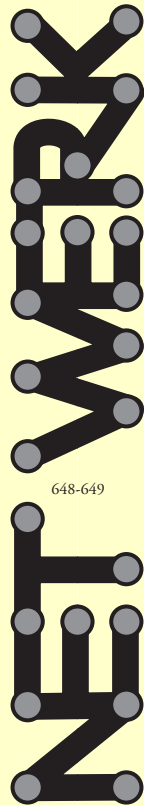
denen der Naturschutz zu Beginn des Industrialismus steckte, zu einem Zeitpunkt, zu dem dieser noch nicht ökologisch begründet werden konnte. Die zweite Arbeit von Ulrike Gilhaus untersucht das Beziehungsgeflecht zwischen staatlicher Umweltpolitik und öffentlichem Bewußtsein beim Übergang vom paternalistischen zum liberalen Modell des Kapitalismus.9] Diese Regionalstudie von einem der industrialisertesten Teile des Kaiserreichs arbeitet dabei gut unterschiedliche Argumentations- und Handlungsmuster heraus, lediglich die wenig differenzierte Benutzung des Umweltbegriff erscheint störend, denn die Auseinandersetzungen betrafen eben nicht die Umwelt, sondern es ging um unterschiedliche Eigentumsrechte. In einer Studie untersucht Ralf Henneking die Konflikte um Umweltbelastungen durch die chemische Industrie in der Rheinprovinz von 1800 bis 1914.10] Die Arbeit zeichnet sich durch großen Fleiß aus und listet akribisch alle Auseinandersetzungen in der schwerchemischen, der Farb- und Düngemittelindustrie auf. Die Arbeit kann so als gute Materialsammlung für weitere Untersuchungen dienen, allerdings fehlt ihr eine systematisierende und zusammenfassende Durchdringung. Die letzte Arbeit stammt vom Rezensenten selber.11 Es handelt sich um den Vergleich

eines alten, traditionellen Industriezweiges, den der Metallhütten, mit einem neuen, dem der Chemieindustrie. Da man schlecht die eigene Arbeit rezensieren kann, möchte ich lediglich die holländischen Leser auf die in der Untersuchung geschilderten Einsprüche niederländischer Behörden in den 1870er und 1920er Jahren gegenüber deutschen Rheineinleitern hinweisen.

Der Rezensent ist gern bereit, weitere Fragen zur deutschen Umweltgeschichte mit holländischen KollgeInnen zu diskutieren.
arneandersen@t-online.de
(Arne Andersen, Zwickauer Str. 33, D-28215 Bremen, Tel.: 0049/421-37 39 71)

- 1) Engelbert Schramm, Historische Umweltforschung und Sozialgeschichte des 19. und 20. Jahrhunderts, in: Archiv für Sozialgeschichte (AfS) 27 (1987), S. 439-455. Arne Andersen, Umweltgeschichte - Forschungsstand und Perspektiven, in: AfS 33, S. 672-701. Paul Leidinger, Von der historischen Umweltforschung zur Historischen Ökologie. Ein Literaturbericht, in: Westfälische Forschungen 41 (1991), S. 495-516.
- 2) Werner Abelshäuser, Umweltgeschichte. Umweltverträgliches Wirtschaften in historischer Perspektive, Geschichte und Gesellschaft, Sonderheft 15, Göttingen 1994.

50

648-649

10
11

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

- 3) Rolf Peter Sieferle (Hg.), Fortschritte der Naturzerstörung, Frankfurt a.M. 1988. Die Aufsätze sind Übersetzungen aus dem amerikanischen Sprachraum.
- 4) Jörn Sieglerschmidt (Hg.), Der Aufbruch ins Schlaraffenland. Environmental History Newsletter, Special issue 2, 1995. Zu beziehen durch: J. Sieglerschmidt, Landesmuseum, Museumsstraße 1, 68165 Mannheim.
- 5) Christian Pfister (Hg.), Das 1950er Syndrom. Der Weg in die Konsumgesellschaft, Bern 1995.
- 6) Arne Andersen (Hg.), Perlon, Petticoats und Pestizide, Basel/Berlin 1994.
- 7) Franz-Josef Brüggemeier/ Thomas Rommelspacher, Blauer Himmel über der Ruhr. Geschichte der Umwelt Im Ruhrgebiet 1840-1990, Essen 1992.
- 8) Andreas Knaut, Zurück zur Natur. Landschafts- und Heimatschutz im wilhelminischen Zeitalter. Supplement 1 (1993) zum Jahrbuch für Naturschutz und Landschaftspflege.
- 9) Ulrike Gilhaus, "Schmerzenskinder der Industrie". Umweltverschmutzung, Umweltpolitik und sozialer Protest im Industriezeitalter in Westfalen 1845-1914, Paderborn 1995.
- 10) Ralf Henneking, Chemische Industrie und Umwelt, Zeitschrift für Unternehmensgeschichte, Beiheft 86, Stuttgart 1994.

- 11) Arne Andersen, Historische Technikfolgenabschätzung am Beispiel der Metallhütten und Chemieindustrie. 1850 - 1930. Zeitschrift für Unternehmensgeschichte, Beiheft 90, Stuttgart 1996.

Klimaatgeschiedenis van West Afrika 11 12

Kort geleden was er een zeer interessante discussie gaande over de klimaatgeschiedenis van Afrika, in het bijzonder de bijdragen van J. Webb over het verband tussen klimaat en de paarden/slaven economie.

Peter A. Rogers, Department of History, Dartmouth College geeft in een e-mail boodschap een leesadvies over Afrikaans milieugeschiedenis:

In addition to Webb's recent work on the desert frontier, see also George Brooks, "Landlords & Strangers: Ecology, Society and Trade in Western Africa, 1000-1630" (Boulder: Westview, 1993). This comprehensive survey synthesizes patterns of long-term regional environmental change (wet/dry periods), current/climate conditions along the W. African coast, the development of European-African commercial relations from the early 15th century, and the

spread of Mande culture from the Senegal-Niger River region to areas closer to the emerging networks of coastal trade further south and west.

David Lee Schoenbrun
<DSCHOENB@uga.cc.uga.edu>
becommentarieert:

Brooks' **Landlords and Strangers** does not closely argue the evidence for pre-colonial environmental change in the extreme western portion of greater West Africa. He does so in **Western Africa to c. 1860 A.D.; A Provisional Historical Schema Based on Climate Periods**. Indiana University African Studies Program Working Papers Series No. 1. An article in **Cahiers d'études africaines** (1986) synthesizes the earlier synthesis.

The authority on historical evidence most likely remains Sharon Nicholson, "A Climatic Chronology for Africa: Synthesis of Geological, Historical, and Meteorological Information and Data." Unpublished Ph.D. Dissertation, University of Wisconsin, Madison, 1976. In lieu of the diss, try her article in **Jour. of Afr. Hist.** 20,1 (1979), 31-49. More and more reliable data come from various archaeological and paleoenvironmental teams of researchers. Try Jean Devisse (ed.) **Vallees du Niger** (Paris: Reunion des Musées Nationaux, 1993) [Reviewed by J Vansina in current number of JAH].

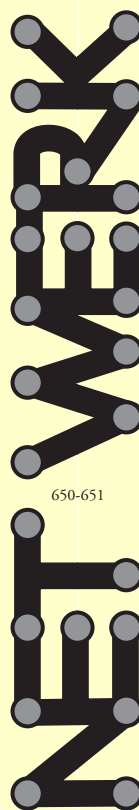
For more recent eras the material thickens up rapidly.

James Webb gaat dieper in op het thema:

In **Desert Frontier: Ecological and Economic Change Along the Western Sahel, 1600-1850** (Univ. of Wisconsin Press: Madison, WI, 1995), I examined the historical evidence for climatological change in the western Sahel. I found that the historical evidence strongly suggested a long-term trend toward increasing aridity which began in the late-sixteenth or early seventeenth century and continued throughout the period of study

Desert Frontier might be read as broadly supportive of George Brooks' periodization of climate change for western Africa, summarized most recently in **Landlords and Strangers** (1992). In it he argued for a "wet" phase from c.1500 to c.1630, a "dry" phase from c. 1630 to c.1860, and a "wet" phase from c.1860 to c.1900. Desert Frontier thus does not support the periodization advanced by Sharon Nicholson, who argued for a "wet" period from the late-fifteenth to the late-eighteenth century. But Desert Frontier also argues that the seventeenth and eighteenth centuries were more humid than the nineteenth or twentieth centuries, and thus that the idea of "wet" and "dry" phases which suggests oscillation around a long-term stable

50

12
13

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

mean obscures the fact that there was a long-term trend toward increasing aridity which characterized the period c.1600 to the present. Desert Frontier argues that during the period 1600-1850 the long-term trend toward increasing aridity had a profound impact on both farming and herding peoples. In broad overview, the increasing aridity caused the expansion of the great camel zone, pushed the Sahelian cattle zone ever farther to the south, and rolled back the zone of rainfed agriculture. The desertification of the Sahel provoked transformations in ways of life. Early in this period, a new ethnic identity, that of the "Whites" (Arabic: al-Bidan), was forged. The emergence of this desert-edge identity was the result of many transformations in identity among formerly Arab, Berber, Wolof, Soninke, Fuutanke, and Bafur groups. The desiccation of the desert edge was accompanied by an increase in political violence when competition for scarcer resources intensified and new economic patterns came into being. In my original post on H-ASEH <Environmental History>, I also mentioned horse cavalry in the sahel in response to a post from W.M. Reger IV, a Russianist working on the Russian army, who was inquiring after other work on seventeenth-century environmental history and the impact of warfare

and cavalry in specific. My work on Sahelian horse cavalry (first published in the **Journal of African History**, vol. 34, no.2 (1993)) argues for a horse-slave cycle which sent Black African slaves north both into the desert and to the Maghrib in exchange for horses from North Africa and horses bred along into the savanna suffered high mortality; they were used for military purposes which produced more slaves for export to both (1) Atlantic and (2) Saharan and North African markets. (For a recent overview of the recent literature on horse cavalry, see Robin Law, "The Horse in Pre-Colonial West Africa," in **Cavaliari Dell'Africa** (Centro Studi Archeologia Africana: Milan, 1995), 175-184.)

Groen imperialisme

Richard H. Grove, *Green Imperialism: Colonial Expansion, Tropical Island Edens and the Origins of Environmentalism, 1600-1860* (Cambridge University Press, Cambridge, 1995), xiv + 525 pp., ISBN 0 521 40385 5.

Besproken door Jane Carruthers, University of South Africa
From its inception as a distinct branch of historical endeavour, environmental history has been dominated by the United States. The publications emanating from

13
14

that country, many of them by distinguished scholars such as Donald Worster, Alfred Crosby, William Cronon and Susan Flader (to mention but a few), are extremely rich and varied and have contributed substantially to enlarging our understanding of the past. Nonetheless, while appreciating the great value of the oeuvre, historians outside the United States have not been able to relate directly to the north American environmental experience or even to utilise its insights in their own research. Much of American environmental history, for instance, does not apply to countries less developed and less industrialized than the United States, to those with a colonial background or even to those with different climatic conditions. Consequently there has been a need for a book which gives detailed attention to other parts of the globe, in particular to those whose history has been shaped by imperialism. Richard Grove has now published on this theme and the appearance of *Green Imperialism* (in the Studies in Environment and History series) will benefit environmental historians everywhere. Originally based at Churchill College, Cambridge, and presently at the Australian National University, Grove has produced a work equal to the best that the United States can offer. The author diverts environmentalism from its

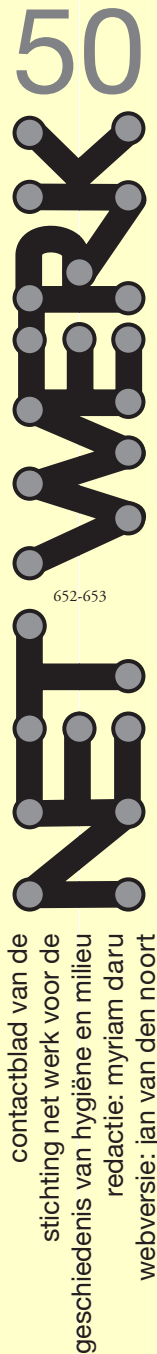
modern North American focus by locating it in the colonial experience and by reminding us that environmental and conservation issues are not new. Some modern ideas have historical antecedents far back in the past, and even an issue as up-to-date as global warming can be prefigured in the writings of Theophrastus of classical Greece who believed that human action could induce detrimental climatic change. Grove has previously made notable contributions in his field: they appear in **Conservation in Africa: People, Policies and Practice**, which he edited with David Anderson (Cambridge, 1987), in "The Politics of Conservation in South Africa," **Journal of South African Studies** 15, 2 (1989), in J.M. Mackenzie, ed., **Imperialism and the Natural World** (Manchester, 1990) and elsewhere. His contribution to environmental history extends to his initiation and editorship of the new interdisciplinary journal *Environment and History* which came out in February 1995. Green Imperialism (much of which is based on Grove's 1988 Cambridge Ph.D. thesis) is a fascinating and important book, but it is a difficult one to review because it does not fit easily into any pigeonhole. If there is a precursor for this imaginative work, it is-as Grove acknowledges-Clarence Glacken's **Traces on the Rhodian Shore: Nature and Cul-**

ture in Western Thought, From Ancient Times to the End of the Eighteenth Century (Berkeley, California, 1967) or perhaps the total histories of the annalist Fernand Braudel.

In terms of subject matter, sources consulted and underlying ideological impulses, *Green Imperialism* is extremely wide-ranging. The book's long sub-title, while perhaps unwieldy, is needed to indicate the central themes of the contents. The overarching argument which Grove develops by using specific examples is that the expansion of Europe has been critical both to the development of practical state environmental policy as we understand it today, and to environmental epistemology. Grove explores the interplay between the metropole and the expanding colonial periphery and shows how current ideas about the natural world have evolved from these circumstances.

Using insights from postmodern literary theory, Marxian class analysis, resource economics and many other disciplines, Grove traces the origins of modern environmental concern -intellectually, culturally and practically - to European expansion in general, but especially to contact with islands and tropical biota. He explains the importance of islands in European culture, extracting information from Shakespeare, Daniel Defoe, Darwin, and also

from the archives in places as varied as Lyons, Brest, Bangalore, Mauritius, St Vincent, Pretoria, Trinidad and Tobago, Cambridge and Kew. The importance of islands, as Grove explains it, is that being isolated and relatively small, they rapidly and dramatically demonstrated the mechanisms and processes of ecological change brought about by European penetration, thus generating theoretical enquiry about such matters and impacting upon environmental policy. The book comprises eight chapters; the first is an overview, while the others analyze places as diverse as tropical India, St Helena, the Cape of Good Hope, Mauritius, and the Caribbean, relating their environmental histories to the aims and experiences of various colonizing and controlling joint-stock enterprises (English, Dutch and French) and later colonial states. These institutions are not elevated to powerful monolithic impersonal structures, because Grove evaluates organizational endeavour against the very real transformations which individuals have been able to make. It is both challenging and novel to have a scrutiny of the careers of hitherto little known company surgeons and embryonic naturalists and scientists working in different regions, and it is certain that *Green Imperialism* will stimulate other historians to work in this field. Moreover, this

book will also inform scientists and scholars of literature.

Some historians have considered imperialism to have been totally detrimental to colonial environments by disrupting pre-colonial ecologies and by aggressive resource extraction, but Grove's view is more nuanced. He sees the course of environmentalism as a two-way process, observing it not only from a colonial perspective but also in terms of how that perspective was shaped by the different climates and ecological regimes encountered by the colonizers. Much of what today is referred to as indigenous knowledge, Grove shows, was not rode over roughshod by colonisers, but indeed permeated western science. His evaluation of the influence of India on the science of Alexander von Humboldt is a case in point.

15
16

While unreservedly recommending this book, there were parts where it appeared that Grove was not altogether successful in integrating his arguments or of melding his wide assortment of ideas into a totally coherent whole. The short chapter on Stephen Hales is one such example, and there is no doubt that the conclusion is less splendid than the introduction.

Mention must be made of the author's facility in utilizing a remarkable diversity of sources. His understanding of the literature (in many languages) and his wide

general knowledge are rare, and, in addition, he writes well. The bibliography is excellent and the interesting (sometimes long) asides in footnotes, entertaining and informative.

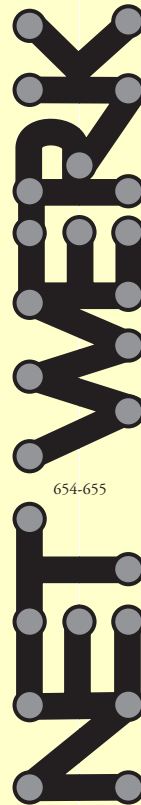
Essentially, Green Imperialism can be summarised as the history of how westerners have yearned for a sustainable environment, yet introducing to so many parts of the world so many of the factors which make that impossible. However, far from a 'doom and gloom' position, Grove shows how the interaction between people and environment can be surprisingly constructive and how our cultural history has been affected by it

Jane Carruthers Department of History University of South Africa
Copyright H-Net, 1996. Fair Use Granted, All Other Rights Reserved.

Signalementen

Environment and History, jrg. 2 (1996 february) 1 is verschenen. De artikelen zijn hier tussen andere bibliografische gegevens alfabetisch opgenomen.
Abelshauser, W. (ed.) **Umweltgeschichte. Umweltverträgliches Wirtschaften in historischer Perspektive**, (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1994), 221 blz. DM 56,-.

50

654-655

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

Airaksinen, M., 'Tar production in colonial North America', **Environment and History**, jrg. 2 (1996 february) 1, pp. 115-125.

Arnold, D., **Colonizing the Body: State Medicine and Epidemic Disease in nineteenth century India**, (Berkeley: University of California Press, 1993).

Barendregt, L., 'De Vereniging tot Verbetering van de Volksgezondheid te Leiden, 1867-1900. Milieu-activisme en elitaire sociale beweging in de tweede helft van de negentiende eeuw', **Jaarboek der sociale en economische geschiedenis van Leiden en omstreken**, (1995), pp. 103-128.

Berge, A.P. van den (red.) **Bestrijding van watervervuiling: vijftwintig jaar WVO**, (Den Haag: Unie van Waterschappen, 1995), ISBN 90-6904-073-5, 363 blz.

Bogaert, D., 'Stedelijke milieu-hinder in de pre-industriële tijd (18de en begin 19de eeuw)', Vereniging voor Industriële Archeologie en Textiel, Gent. **Tijdschrift voor Industriële cultuur**, jrg. 13 (1995) 3, pp 18-35.

Bradley, D. J., 'Watson, Swellengrebel and species sanitation: environmental and ecological aspects', **Parassitologia**, jrg. 36 (1994 Aug) 1-2, pp. 137-47.

Brooks, G., **Landlords & Strangers: Ecology, Society and Trade in Western Africa 1000-1630**, (Boulder: Westview, 1993).

Brown, N., 'Climate change and human history - some indications from Europe, AD 400-1400', **Environmental Pollution**, jrg. 83 (1994) 1-2, pp. 37-43.

Brüggemeier, F. J. en M. Toyka-Seid (ed.) **Industrie - Natur. Lesebuch zur Geschichte der Umwelt im 19. Jahrhundert**, (Campus, 1996). DM 34,-.

Butlin, R. A. **Ecological Relations in Historical Times.**

Human Impact and Adaptation., (Blackwell, 1995). £ 45.00.

Crosby, A. W. **Germs, seeds and animals: studies in ecological history**, (Armonk, NY [etc]: ME Sharpe, 1994), ISBN 1-563-24249-4 geb; 1-563-24250-8 pb, xvi, 214 blz.

Crosby, A. W., 'The Past and Present of Environmental History', **The American Historical Review**, jrg. 100 (1995) 4, pp. 1177-1189.

Diani, M., **Green Networks: A Structural Analysis of the Italian Environmental Movement**, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1995).

Die Umweltgeschichte als Wissenschaft. Umweltgeschichte und Umweltzukunft, (Bund demokrat. Wissenschaftl.: 1994), ISBN 3-924684-48-0, ca 230 blz. ca 36,- DM, Br.

Dobson, M. J., 'Malaria in England: a geographical and historical perspective', **Parassitologia**, jrg. 36 (1994 Aug) 1-2, pp. 35-60.

Eleb, M. en A. Debarre *L'invention de l'architecture moderne*, (Paris: A.A.M./Hazan, 1995), ISBN 2-85025-3847, 534 blz.

Gartner, L. M. en C. Stone, 'Two thousand years of medical advice on breastfeeding: comparison of Chinese and western texts', *Semin. Perinatol.*, jrg. 6 (1994 dec) 18, pp. 532-536. Address Department of Pediatrics, University of Chicago, Wyler Children's Hospital, IL 60637.

Gerding, M. A. W. *Vier eeuwen turfwinning. De verveningen in Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel tussen 1550 en 1950*, ('t Goy: Hes uitgevers, 1995) HES Studia Historica, nr. XVIII, ISBN 90 6194 298 5, 533 blz. Dissertatie Wageningen 1995, AAG Bijdragen XXXV.

Grmek, M., 'Le concept de maladie émergente', *Pubbl Stn Zool Napoli* [II], jrg. 15 (1993) 3, pp. 281-96.

Hapke, T., *Stadthygiene und Abwasserreinigung nach der Hamburger Cholera-Epidemie: Umweltforschung vor 100 Jahren im Spiegel der Bibliothek der Sielklaer-Versuchsstation*, (Herzberg: Bautz, 1993), ISBN 3-88309-041-7. DM 38,.

17 Heijden, C. G. W. *Het heeft niet willen groeien. Zuigelingen en sterfte in Tilburg, 1820-1930*, (Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact, 1995) Derde serie, nr. 1. f 49.-.

Heijden, C. G. W. *Kleurloos, reukloos en smaakloos drinkwater. De watervoorziening in Tilburg vanaf het eind van de negentiende eeuw*, (Tilburg: Stichting tot Behoud van Tilburgs Cultuurgoed, 1995) Tilburgse Historische Reeks, nr. 7, ISBN 90-74418-08-2, 206 blz.

Huisman, F., 'Medische Encyclopedie en sociaal constructivisme', *Groniek*, jrg. 29 (1995 december) 131, pp. 132-155.

Joosten, J.H.J., 'Between Diluvium an Deluge' the origins of the Younger dryas concept', *Geologie en Mijnbouw*, jrg. 74 (1995), pp. 237-240.

Kasteren, J. v. *Delf's Blauwe - Gedenkboek waterleiding Delft 1887-1994*, E. v. Eijk (redactioneel management) (Delft: 1994), ISBN 90-9007921-1, 128 blz.

Kinch, J. A., 'The nature of environmental history', *American Quarterly*, jrg. 47 (1995) 2, pp. 354.

Main, A. R., 'Ghosts of the Past', *Environment and History*, jrg. 2 (1996 february) 1, pp. 97-114.

Marshall, P. *Nature's web. Rethinking our place on earth*, (London: Cassell, 1995), ISBN 0 304 33539 8, xiii, 513 blz.

Merchant, C., *Earthcare: Women and the Environment*, (Routledge, 1995), ISBN 0-415-90888-4. US \$16.95 £11.99.

50 NETWERK

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

Milton, K. (ed.) *Environmentalism: The View from Anthropology*, (London: Routledge, 1993).

Neumann, R. *Natur, Geschichte und Verantwortung im "nachmetaphysischen Vernunftdenken" von Georg Picht*, (1993: Metzler,), ISBN 3-476-45043-0, 382 blz. 39,80 DM, Kt.

Olwig, K. R., 'Environmental history and the construction of Nature', *Environment and History*, jrg. 2 (1996 february) 1, pp. 15-38.

Perrenoud, A., 'Maladies émergentes et dynamique démographique', *Pubbl Stn Zool Napoli* [II], jrg. 15 (1993) 3, pp. 297-311.

Powell, T. M., (ed.) *Ecological Time Series*, (London [etc]: Chapman & Hall, 1994), 46 blz. £ 24.99.

Prato, G. B., 'Political decision-making: environmentalism, ethics and popular participation in Italy', Milton, K. *Environmentalism: The View from Anthropology*, (London: Routledge, 1993), pp. 174-188.

Probleme der Umweltforschung in historischer Sicht, (F Pfeil, 1993), ISBN 3-923871-72-4, 240 blz. 50,- DM, Pb.

Radkau, J., 'Wood and forestry in German history', *Environment and History*, jrg. 2 (1996 february) 1, pp. 63-76.

Rangarajan, M., *Fencing the Forest; the colonial state and the forests of the Central Provinces 1800-1947*, (Delhi: OUP, 1996).

Renes, J., 'Wüstungsprozesse in den Niederlanden zwischen 1000 und 1800', *Siedlungsforschung. Archäologie-Geschichte-Geographie*, jrg. 12 (1994), pp. 201-233.

Rigter, R. B. M. (ed.) *Overheid en gezondheidszorg in de twintigste eeuw. Verslag van het symposium ter gelegenheid van het vijftwintigjarige bestaan van de Stichting Historia Medicinæ op 7 mei 1993*, (Rotterdam: Erasmus publishing, 1995) Pantaleon Reeks, nr. XVIII, ISBN 90 5235 084 1, 139 blz.

Rotenberg, R. *Landscape and power in Vienna*, (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1995), xviii, 385 blz. \$39.95 (cloth).

Rotenberg, R. en G. McDonogh, 'The cultural meaning of urban space', (Westport, CT: Bergin & Garvey, 1993), ISBN 0-897-89319-0 geb 0-897-89320-4. pb, xix + 226 blz. \$55.00/\$16.95.

Saikku, M., 'Downen by the riverside', *Environment and History*, jrg. 2 (1996 february) 1, pp. 77-95.

Scharff, V., 'Are Earth girls easy? Ecofeminism, history and environmental history', *Journal of Women's History*, jrg. 7 (1995) 2, pp. 114 e.v.

Schubert, E. en B. Herrmann ,
Von der Angst zur Ausbeutung. Umwelterfahrung zwischen Mittelalter und Neuzeit, (Frankfurt/ M: 1994).

Siraa, H.T.A., A. van der Valk en W.L. Wissink, **Met het oog op de omgeving: een geschiedenis van de zorg voor de kwaliteit van de leefomgeving: het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (1965-1999)**, (Den Haag: SDU, 1995), ISBN 90-12-08320-6, 452 blz.

Straathof, W. , **Zacht, kristalhelder en zuiver van smaak - 100 jaar openbare drinkwatervoorziening Apeldoorn**, (Apeldoorn: NUON, 1994).

Svidèn, J. en M. Eklund, 'From resource scarcity to pollution problem', **Environment and History**, jrg. 2 (1996 februari) 1, pp. 39-61.

Urteaga, L. , **La Tierra Esquilamda. Las ideas sobre la conservacion de la naturaleza en la cultura española del siglo XVIII**, (Barcelona: Ediciones del Serbal, 1987).

Vasey, D. , **An ecological history of agriculture**, (Ames: Iowa State University Press, 1992), ISBN 0-8138-0909-6.

Ven, G. P. v., A. M. A. Driessen, W. Wolters e. a. **Niets is bestendig. De geschiedenis van de rivieroverstromingen in Nederland**, (Utrecht: Uitgeverij Matrijs, 1996), ISBN 90-5345-069-6 pb 90-5345-084-x geb, 104 blz.

Webb Jr., J. L. A. , **Desert Frontier: Ecological and Economic Change Along the Western Sahel, 1600-1850**, (Madison: Univ. of Wisconsin Press, 1995).

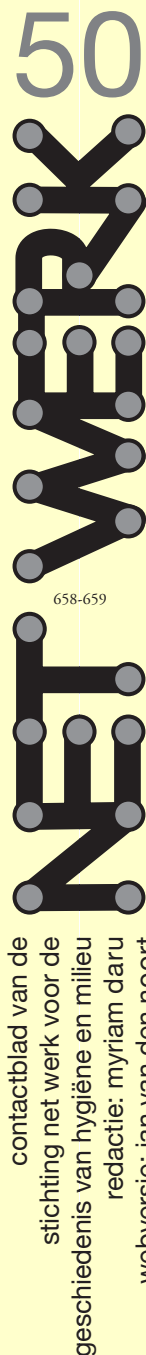
Worster, D., 'The Two Cultures revisited', **Environment and History**, jrg. 2 (1996 februari) 1, pp. 3-14.

Zon, H. v., 'Nederlandse hygiënisten tussen droom en werkelijkheid, 1850-1875', **Groniek**, jrg. 29 (1995 december) 131, pp. 176-186.

Historisch bodemonderzoek

De geschiedeniswinkel van de RUG heeft een goed jaar achter de rug op het gebied van milieuhistorisch onderzoek. De ervaring die in samenwerking met het adviesbureau IWACO is opgedaan op het gebied van de methodiek van historisch bodemonderzoek vindt straks haar neerslag in her Werkboek Actief Bodembeheer van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. In diverse gemeenten is onderzoek verricht en hebben studenten de ontwikkelde methodiek kunnen toepassen en toetsen. De duizenden potentieel vervuilde locaties zijn opgenomen in computerbestanden en de toegankelijkheid van de gegevens is daarmee verzekerd. IWACO en de Geschiedeniswinkel hebben

19
20

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

de koppeling russen negentiende-
eeuwse gegevens en gegevens van
de laatste vijftig jaar tot stand ge-
bracht. Dit is van groot belang om
in de toekomst zonder aanvullend
zoekwerk te kunnen ingrijpen. Het
onderzoek naar bodemvervuiling
wordt tegelijk gekoppeld met in-
dustrieelarcheologische informatie
en bedrijfs geschiedenis. Bij het
historisch bodemonderzoek is ook
het onderzoeksbureau Histodata
betrokken.

Meer informatie over de verschil-
lende milieuhistorische activiteiten
van de Geschiedeniswinkel van de
RUG is te verkrijgen bij de coördi-
nator, Klaas Gen Lugtenborg. Post-
bus 716, 9700 AS Groningen, tel.
050-3637048, fax 053634900.

Werk in uitvoering

Henny van der Windt bericht
1. Onlangs is verschenen: K.H.
Voous (1995), **In de ban van
vogels, geschiedenis van de be-
oefening van de ornithologie in
Nederland in de twintigste eeuw,
ornithologisch biografisch woor-
denboek van Nederland**. Uitgeverij
Scheffers, Utrecht.

2. Binnenkort verschijnt: het the-
manummer 'Milieu' van het **Am-
sterdams Sociologisch Tijdschrift**,
dat als boekaflevering zal verschij-
nen bij Wolters-Noordhoff. Inspi-
ratiebron voor het boek/tijdschrift

is het in 1972 verschenen rapport
Grenzen aan de groei. Aan de orde
komen de vragen wat de voorlopers
van dit rapport waren en welke de
consequenties het had. Vermoede-
lijk bevat het tijdschrift onder meer
de volgende thema's: - ecologische
modernisering in de chemische
industrie - energiebesparing en
afvalbeperking door nutsbedrijven
- de veranderde perceptie van lucht-
verontreiniging - een eeuw lang
natuurbescherming in Nederland
- milieubesef en milieuverzet voor
de 20e eeuw - milieuproblematiek
door de eeuwen heen - de ontwik-
keling van de milieubeweging -
mondiaal milieubeheer - de ontwik-
keling van de milieukunde.

Preferenties ten aanzien van zoölogische diversiteit.

Onderzoeker: Edo Knegtering
(IVEM, RU Groningen)

Samenvatting:
Behoud van biodiversiteit in situ
kan uiteenlopen van het behoud
van oorspronkelijke natuurgebieden 20
met de daarin voorkomende orga- 21
nismen tot het integreren van in het
wild levende organismen in sterk
door de mens gedomineerde gebie-
den. Zowel bij de selectie van reser-
vaten als bij beslissingen ten aanzien
van het inpassen van in het wild
levende organismen in gecultiveerde

regio's zullen menselijke voorkeuren voor bepaalde groepen organismen meespelen. Inzicht in deze voorkeuren zal van belang zijn bij het beoordelen van de haalbaarheid van biodiversiteitsdoelstellingen. Dit onderzoek richt zich op het in beeld brengen van (impliciete) criteria die worden gehanteerd in beslissingen ten aanzien van in het wild levende dieren. Onderdelen van het onderzoek zijn: literatuuronderzoek naar menselijke percepties van in het wild levende dieren, een systematische verkenning van de Nederlandse wetgeving 1860-1995, een analyse van Nederlandse milieueffektrapportages en onderzoek naar de samenstelling van dierentuinen. Voorts bestaat het voornemen om op individueel niveau beslisexperimenten uit te voeren.

EDEN lezingen

De maart lezing in de reeks EDEN lezingen over de milieugeschiedenis van Indonesië gaat niet door. De komende maanden zijn twee lezingen gepland:
22 april 1996
Professor James J. Fox (Research school of Pacific and Asian Studies, Australian National University)
Groundwater nitrate pollution in Java and Lombok: its historical and contemporary ecological significance

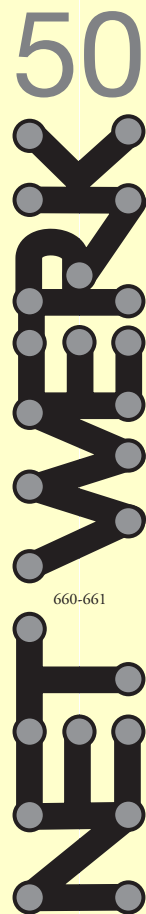
20 mei 1996
Marek Avé Ecological knowledge of the Ngaju Dayak, 1893-1993

Deze lezingen vinden telkens plaats bij het KITLV, zaal 138, Reuvensplaats 2, Leiden, tussen 15 u. en 17 u. Inlichtingen: Freek Colombijn KITLV (tel. 071-5272295)

Werkgroep Natuurbeelden van start

Florike Egmond en Erik Jorink hebben het initiatief genomen om een nieuwe werkgroep te vormen rond het thema 'Natuurbeelden'. Op 23 februari j.l. vond de eerste bijeenkomst plaats. Erik de Jong gaf een lezing over tuinarchitectuur en natuurbeelden. Florence Pieters sprak over het geïllustreerde manuscript 'Wonderen der Natuur' dat Jan van Velten rond 1700 vervaardigde.

De nadruk van de nieuwe werkgroep lijkt vooralsnog te liggen op cultuurgeschiedenis. Omdat natuurbeelden een rol spelen in de wijze waarop mensen met landschap en milieu omgaan, heeft het studiegebied van de nieuwe werkgroep enige verwantschap met milieugeschiedenis. Het is bijvoorbeeld duidelijk dat aangeleerd respect voor plant en dier een invloed heeft op natuurbehoud. Toch kunnen natuurbeelden met

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

enige afstand van milieugeschiedenis worden bestudeerd.

De nieuwe werkgroep krijgt een informeel karakter. De werkgroep is open voor verschillende disciplines. Diverse uitgeverijen willen een beroep doen op de leden van de werkgroep om themanummers van tijdschriften of andere publikaties te verzorgen. Florike Egmond en Erik Jorink roepen belangstellenden op zich te melden, voor 1 april a.s. een korte beschrijving te geven van eigen onderzoek (max. 200 woorden) en een overzicht van recente, relevante publikaties van eigen hand op te sturen naar Erik Jorink, bij voorkeur per e-mail of floppy-disk (WP 5.1).
Florike Egmond
3e Weteringdwarsstraat 13-1
1017 TJ Amsterdam
tel. 020-6256889
e-mail Egmond@mgs.fkh.eur.nl
Erik Jorink
Inst. voor Gesch. RUG,
Postbus 716,
9700 AS Groningen
tel. 050-3635964/5777668
e-mail H.G.M.Jorink@let.rug.nl

Alles is overal, de mens reguleert

Dit is de titel geweest van de inaugurale rede van Prof. dr. J. Osterom aan de Landbouwniversiteit Wageningen op 19 januari j.l. Professor Osterom is bijzonder hoogleraar Huishoudelijke Hygiëne.

De titel van de inaugurale rede refereert aan de uitspraak van Martinus Willem Beijerinck, de eerste Nederlandse hoogleraar in de microbiologie "Alles is overal, het milieu selecteert". Het milieu waarover Beijerinck sprak was niet het milieu waarover we het nu hebben, maar het milieu in de zin van de theorie van Claude Bernard, het biologische micro-milieu. Professor Osterom wees erop dat de mens al vele eeuwen gebruik maakt van de gunstige werking van bacteriën (die de mens wist te 'coloniseren'), dus op de veelvuldige aanwezigheid van 'goede' bacteriën. Het onderscheid tussen goede en slechte bacteriën is overigens niet zo eenduidig als het op het eerste gezicht lijkt. Slecht is relatief, en vooral verbonden met de weerstand van een individu

William MacNeill wint Erasmus prijs

De Amerikaanse historicus William McNeill (1917) krijgt de Erasmusprijs 1996. Hij krijgt die omdat hij de onbetwiste pionier is op het terrein van de wereldgeschiedenis, aldus het bestuur van de Stichting Praemium Erasmianum. Die kent de prijs jaarlijks toe. De uitreiking is in het najaar. De onderscheiding gaat naar een persoon of instelling die een voor Europa belangrijke bijdrage heeft geleverd op cultureel, sociaal of sociaal-we-

22
23

tenschappelijk terrein. Aan de prijs is een geldbedrag van 300.000 gulden verbonden. Vorig jaar won de Italiaanse architect Renzo Piano. McNeill is geboren in Canada. Hij haalde aan de universiteit van Chicago een graad in geschiedenis. Vanaf 1947 doceerde hij dat vak aan die universiteit. In 1957 volgde zijn benoeming tot hoogleraar. Zijn hoofdwerk is *The Rise of the West: A History of the Human Community* uit 1963. De prijswinnaar heeft 18 eredoctoraten en is onder meer lid van de American Philosophical Society, de American Academy of Arts and Sciences en the British Academy of Arts and Sciences. Tot zo ver het persbericht dat zonder redactionele bewerking hier en daar is geplaatst. Bij milieuhistorici en medische historici is McNeill vooral bekend vanwege zijn bestseller *Plagues and people*. McNeill is bekend om zijn vogelvlucht perspectief van de geschiedenis en werkt veel met secundaire bronnen. Hij is van mening dat historici meer afstand moeten nemen van bronnen en zich moeten wagen aan generalisaties.

Chinese milieugeschiedenis

Er bestaat een nieuwsbrief voor chinese milieugeschiedenis Chinese Environmental History Newsletter. Redactie Dr. Helen Dunstan, Edi-

tor, Indiana State University, Dept of History, Terre Haute, Indiana 47809 e-mail HIDunsta@Ruby.indstate.edu

Canadese conferentie

Humans and Ecosystems before Global Development Problems, Paradigms, and Prospects for Early Environmental History

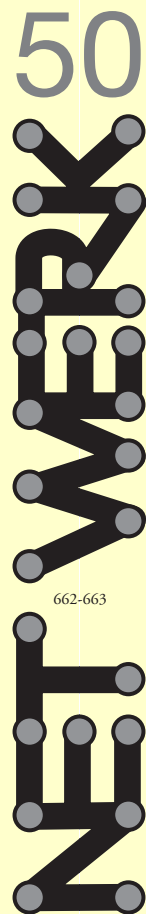
An interdisciplinary colloquium at York University April 18-20, 1996
Organisatie: Richard C. Hoffmann, Department of History Elinor Melville, Department of History and Faculty of Environmental Studies

Voorlopig programma Donderdag avond

Opening Session: Chair: Richard Hoffmann, History, York
Keynote speaker: William TeBrake, History, Maine, "Perspectives on Preindustrial Environmental History"
Response: G. Ramsay Cook, History, York

Vrijdag de hele dag, zaterdagochtend sessies (niet pers se in die volgorde)

(1) Oliver Rackham, Botany, Cambridge, "What is Ecological History?"
Elisabeth Graham, Anthropology, York, "Anthropogenic soils of the Classic Maya"

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

662-663

23
24

Juan Carlos Garavaglia, Ecole des Hautes Etudes, Paris, "Biotic Transformation of the Pampas"
Comment: Colin Duncan, History, Queen's
(2) John R. McNeill, History, Georgetown, "Epidemics and Geopolitics in the American Tropics, 1600-1830"
Christian Pfister, Economics, Social, and Environmental History, Bern, "Climatic Demographic, and Economic Change in the late sixteenth century"
Cynthia Radding, History, Illinois, "Comparative Frontiers: Ecology and Cultural Persistence in Northwestern New Spain and the Eastern Lowlands of Upper Peru (Bolivia) 1750-1825"
Comment: Arthur McEvoy, Law, Wisconsin-Madison
(3) Ian Simmons, Geography, Durham, "Mesolithic Landscapes in England and Wales"
Mary Hodge, Anthropology, Houston, "Exploring a Thousand Years of Human-Environmental Interactions in the Basin of Mexico, A.D. 600-1600"
Thorkild Kjærgaard, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, Denmark, "Making the Danish Ecological Revolution, 1500-1800"
Comment: Conrad Heidenreich, Geography, York
(4) Elspeth Carruthers, History, Princeton, "Social and Landscape

Change in Medieval Pomerania"
Joan Steigerwald, Environmental Studies, York, "German Romantic Views of Nature before Industrialization"

Comment: Juan Martínez-Alier, Economics and Economic History, Barcelona

(5) J. Donald Hughes, History, Denver, and M.D. Shubash-Chandran, Ecological Science, Bangalore, "Sacred Groves and Conservation in Early Times"

Jeanne Schock, Centre for Medieval Studies, Toronto, "Woodland resources in early medieval Germany"

María de la Luz Ayala Castellanos, History, Guadalajara, "The Use of Forest Resources in New Spain"

Comment: Susan Flader, History, Missouri

(6) Paolo Squatriti, History, Michigan, "Digging Ditches in the Early Middle Ages"

John Muendel, unaffiliated, "Medieval Pistoia as an Hydraulic State"

Sonya Lipsett-Rivera, History, Carleton, "Ecological Change and Power Relations in Puebla, Mexico, 1680-1810"

Comment: Matthew Evenden, History, York

24
25

Zaterdagmiddag

Workshops on methods for early environmental history lead by: Richard Hoffmann, History,

York Elinor Melville, History and Environmental Studies, York J. Donald Hughes, History, Denver Susan Flader, History, Missouri Thorkild Kjærgaard, Nationalhistoriske Museum, Frederiksborg Concluding Panel "Paradigms and Prospects" Chair: Elinor Melville Panelists: William Balée, Anthropology, Tulane Donald Worster, History, Kansas Richard Unger, History, British Columbia

Kosten \$100 Lunches \$15 (Per cheque te betalen t.n.v. Department of History, York University.) Sturen naar: Environmental History Colloquium Department of History, 2140 Vari Hall York University, 4700 Keele Street North York, Ontario, Canada M3J 1P3

Voor meer informatie: Professor Richard Hoffmann or Professor Elinor Melville, Department of History, Room 2140 Vari Hall, York University, 4700 Keele Street North York, Ontario, Canada M3J 1P3 Tel. (416) 736-5123 Fax (416) 736-5836 eMail: history@yorku.ca

Mens en natuur

De 6e conferentie van de ISHA (internationale vereniging van geschiedenisstudenten) te Wenen, 7-13 april 1996.

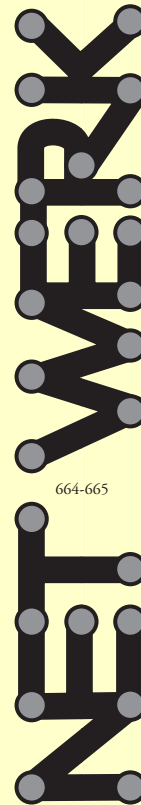
De ISHA heeft voor haar jaarlijkse conferentie een ambitieus programma samengesteld waarin milieugeschiedenis - breed opgevat - veel ruimte krijgt toegemeten. De korte workshopbeschrijving geeft aan hoe moeilijk de grenzen van het wetenschapsgebied te trekken zijn.

Short Workshop Description
Human life was and is influenced by nature, just as human action changes nature. Purpose of our congress is to understand the interaction between people and nature in a historical perspective.

Environment as a part of our history is often neglected and left to the natural sciences. Our conference will demonstrate that historic events cannot be adequately addressed without considering the conditions in which they took place.

Workshop 1 The Interaction between Man and Landscape
Influence of factors like topography, climate,...
How far does environment determine human behaviour?
Reciprocal actions of people - adaptation, . alteration, destruction,...
Living in extreme conditions
Excursion: The project "environmental history" in the lower Traisen valley, archives and view of the monasteries Gottweig and Herzogenburg.

50

664-665

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

25
26

Workshop 1 History and Ecology
Attitude towards changing nature
"Ecology" - a new slogan?
A review of the idea of environmental conservation
Nature as a threat or as a recreation area
Excursion: Waterregulation in Vienna, subterranean water-supply, the Viennese alpine water-supply;
Workshop 3 City and Country
Man in a tension-field between rural and urban culture
The different rights and needs of people in disparate living situations
Megacities and their problems
Change of living conditions
Excursion: Vienna - the possibilities of a city compared with the potential of the country of Lower Austria
Workshop 4 History of Agriculture and nutrition
The nutrition related dimension of agriculture
Traveling and discovering and the influence on nourishment
Modernization of agricultural means of production as an answer to demographic problems from prehistoric hunters to genetic agriculture
Excursion: experimental agriculture, Viennese composting-plant and as a contrary, a visit to a chemical plant.
Workshop 5 Mobility and overcoming Distances
Conquering of the landscape
From stage-coaches to space-shuttles
Development of modern means

of mass communication
Excursion: Trip to the Semmering (mountainous area south of Vienna)
Workshop 6 Nature and Politics
Fights for resources
Patterns of settlement
"Natural borders"?
Excursion: Culturepark Kamptal (Lower Austria)
Workshop 7 Dealing with Nature as a Science
Geographic ideas in an intercultural comparison
Stereotypes of typical national landscapes
Cartography as a reduction of nature to a special need
Excursion: Visit to the town Krems, environmental databank, Institute for Medieval Sources, Danube University
Workshop 8: Man and Animal
Animals as an example for the relation man and nature
Animals in the economic, social, and cultural context
Excursion: Museum of Natural History, Museum of Fine Arts, visit of the Schonbrunn zoo (oldest zoo of Europe)

EXHIBITION:
"HISTORY
PRESERVED BY NATURE"
Together with the conference there will be an exhibition which aims to demonstrate how history was preserved by nature. The Roman town

26
27

of Pompeii is just one example for the prevention of historical by particular environmental circumstances, the Russian town of Novgorod and the glacier man found in the Tyrol are some further ones.

Historisch almanak

Het publiceren van adresboeken is een steeds meer voorkomende bezigheid van verenigingen, stichtingen en genootschappen. De opmars van de personal computer zal aan dit verschijnsel niet helemaal vreemd zijn. Heb je nu eenmaal een adresbestand, dan is het een koud kunstje (of lijkt het een koud kunstje) om daaruit een mooie selectie te maken en die de wereld in te sturen. Zo moet het secretariaat van het Historisch Platform gereedeneerd hebben. Het is een mooie eerste poging, maar het produkt zal in de tweede editie ongetwijfeld gepolijster uitzien. Overigens: Net Werk valt in de Historische Almanak onder de categorie Groene Geschiedenis.

Historische Almanak. Adressengids voor historisch Nederland (samenstelling drs. W.A.F.M. Commandeur en drs. M. de Haan) is te bestellen bij de Stichting Historisch Platform, Postbus 718975, 1008 ED Amsterdam, tel. 020-4446487. Kosten fl. 23,95, incl. verzendkosten.

Onfrisse praktijken in Nijmegen

Het thema secreten, privaten en wc's lijkt de laatste tijd de belangstelling van museumconservatoren te trekken. Nu is de beurt aan Nijmegen om hierover een tentoonstelling te presenteren. De tentoonstelling 'Onfrisse praktijken' loopt tot 31 maart in de Stratemakerstoren aan de Waalkade in Nijmegen en is dagelijks geopend van 13 uur tot 17 uur.

Aan de tentoonstelling was een lezingencyclus gekoppeld. B. Wander die ooit al een lezing voor Net Werk gaf met een soortgelijk thema was de eerste inleider, gevolgd door Gemma Jansen als specialiste op het gebied van Romeinse gezondheidstechniek. W.A.M. de Mul en J.Th. Willemsen gingen in op de Nijmeegse praktijk. Er is een begeleidend boekje:

Willemsen, J.T.W. (red.) **Onfrisse praktijken in Nijmegen. Het gebruik van toiletten, secreten, beerputten, pispotten en kakdozen door de eeuwen heen**, (Nijmegen: Stichting de Stratemakerstoren, 1996), ISBN 90 7506 014,44 blz f 14,75

Stichting de stratemakerstoren
Waalkade 83-84
6511 XR Nijmegen
tel. 024-3238690
fax 024-3236559.

50 NET WERK

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

51 NET WERK

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

668-669

Redactioneel

De klimaatdiscussie is hoogst actueel. Jammer dat bij de discussies op hoog niveau de klimaathistorici een zo geringe rol spelen. Zij dragen gegevens aan, waarna bekende namen de discussie-arena betreden.

Afgelopen 15 mei vond te Utrecht een Net Werk bijeenkomst plaats over klimaatgeschiedenis. Enkele zinnen van Aryan van Engelen (KNMI) maakten duidelijk dat niet alleen de huidige en de toekomstige ontwikkelingen van het klimaat controversieel zijn, maar ook de interpretaties van bronnen uit het verleden. Hij plaatste kanttekeningen bij de resultaten van een van de meest vooraanstaande klimaathistorische onderzoeken, het CLIM-HIST-project van professor Christian Pfister (Bern). Die werd de week daarvoor op de EESH conferentie te Noordwijkerhout verwacht. Daar had hij ook over klimaathistorische onderwerpen vragen kunnen beantwoorden, maar liet daar helaas verstek gaan. Zodoende ging de kans op een interessante confrontatie verloren.

Consensus over theorieën, begrippen en modellen is in de klimaatwetenschap maar moeilijk te vinden, althans zo ervaart het de geïnteresseerde leek bij de actuele discussies over Global Change. Er staan enorme belangen op het spel. Verzekeringsmaatschappijen probe-

ren hun schapjes op het droge te houden. Industrieën die onder vuur staan proberen hun onschuld te bewijzen door wetenschappers die de beschuldigende vinger in hun richting wijzen onderuit te halen met wetenschappelijke of pseudo-wetenschappelijke resultaten. Het gevaar van partijdige sponsoring van wetenschappelijk onderzoek (de derde geldstroom) lijkt steeds reëler te worden.

De hoeveelheid verslagen en aankondigingen van diverse conferenties heeft het overzicht van inleidingen en discussies van de klimaatgeschiedenis-dag van 15 mei j.l. naar een volgend nummer van Net Werk verwezen. Dit geeft mij anderzijds de gelegenheid nog aanvullende informatie bij elkaar te zoeken. Want één ding werd op 15 mei wel duidelijk: klimaathistorisch onderzoek levert geen zekerheden op, het vergt veel voorbehoud en nuances en kan niet zonder relativerende kennis uit vele disciplines. Geschiedenis van hygiëne lijkt nu wel meer dynamiek te gaan krijgen. Er is bijvoorbeeld een nieuw internationaal netwerk voor de geschiedenis van de openbare gezondheidszorg van start gegaan. In dit nummer vindt u hierover alvast wat informatie, maar in nummer 52 zult u meer daarover kunnen vernemen.

Myriam Daru

Milieugeschiedenis op de ESSH-conferentie te Noordwijkerhout

9 -11 mei 1996

Het aandeel van milieugeschiedenis op de ESSH conferentie (georganiseerd door het IISG) is kleiner uitgevallen dan het programma beloofde. Grootheden als Christian Pfister en Peter Brimblecombe bleven weg. Door het wegvallen van Christian Pfister moesten enkele programma onderdelen bijelkaar gevoegd worden.

Een overzicht van papers met milieuhistorische inhoud:

Wybren Verstegen, Using the past. The historiography of environmental history in the last decades (1975-1995)

Kumar Das , Challenges of developmentalism to environmentalism

Xiao Zhang, Environmental industry development and National economy sustainable development in China

Yi Tae-Jim, Astronomical causes for the little Ice Age (1500-1750): an analysis of the annals of the Dynasty of Choson (Korea)

Timo Myllyntaus, Society on Wooden Legs: The environmental effects of forestry in 19th-Century Finland

Simone Neri Seneri, Labour movement and natural resources: Italy at the time of the first industrialization (1990-1910)

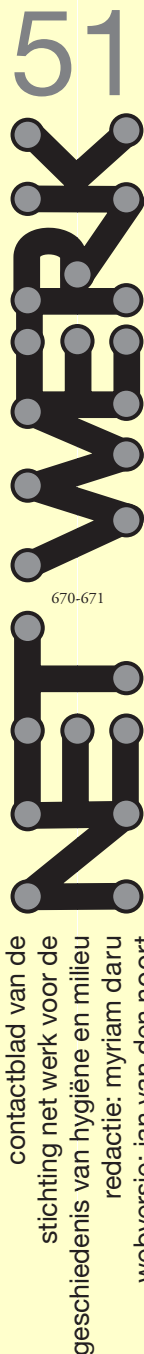
H. van Zon, Chemical industries and the environment in the Netherlands, 1890-1970

S. Virtanen, Firm's inner atmosphere and solving effluent problems: The case of a Finnish paper mill
Myriam Daru, Water and women in Dutch towns 1850-1914: conflicting logics

De plaats van milieugeschiedenis op de volgende ESSH conferentie staat nog niet vast. De organisatoren hadden de bespreking van de Technologie- en Milieuhistorische 'netwerken' binnen dezelfde sessie gepland. Door het wegblijven van de coördinator voor milieugeschiedenis kreeg de discussie over de toekomst van dit conferentie-netwerk minder tijd en aandacht toegemeten dan het toekwam. In de volgende bijdrage nog een impressie van de gang van zaken in Noordwijkerhout.

Gedachten over het aandeel van milieugeschiedenis tijdens de ESSH-conferentie te Noordwijkerhout (mei 1996).

Uit het overzicht van de inleidingen blijkt al dat daar weinig samenhang in te ontdekken valt. Het lijkt erop dat de organisatoren de ingezonden voorstellen op hun eigen waarde hebben beoordeeld zonder naar onderlinge afstemming te kijken.

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

Daardoor zijn op zich (wellicht) interessante bijdragen geprogrammeerd, die weinig met elkaar te maken hebben. Van thematisch geordende sessies was op die manier geen sprake. Zo kreeg je wel boeiende discussies, maar geen inhoudelijk gestructureerde uitwisseling van inzichten of bevindingen. Dit oordeel is gebaseerd op ongeveer de helft van de papers; zoals velen was ik afgeschrikt door de hoge toegangsprijs en daarom heb ik slechts een gedeelte van het congres bijgewoond.

Op één bijdrage wil ik kort ingaan: die van Wybren Verstegen over de stand van zaken in de milieugeschiedenis. Wat het 'pièce de résistance' van de milieusector van de conferentie had moeten worden, kwam wegens gebrek aan belangstelling niet tot zijn recht. Het onderwerp is bij uitstek geschikt voor behandeling of commentaar door Duitse historici als Andersen, Bayerl, Brüggemeier of Radkau. De positivistische toonzetting van het verhaal van Wybren zou met hun aanwezigheid zeker tot een fundamentele gedachtenwisseling hebben geleid. Nu viel de eer van het officiële commentaar aan steller dezes te beurt. Weliswaar verschilt mijn kijk op de zaak wezenlijk van die van Wybren, maar dat weten we langzamerhand wel van elkaar. Zo krijg je een al bekend duet voor twee heren, en dat brengt de wetenschap niet veel verder.

Opmerkelijk was dat een flink deel van het betoog van Verstegen op actuele onderwerpen betrekking had. Daarmee toonde hij impliciet de nauwe band tussen actualiteit en verleden die in deze tak van geschiedenis sterk aanwezig is. Het laatste gedeelte van zijn verhaal was bij voorbeeld gebaseerd op Julian Simon, *The state of humanity* (1995), niet bepaald een historische verhandeling en bovendien behept met een uitgesproken visie (zo uitgesproken dat sommigen hier spreken van 'post-normale wetenschap'). Bij deelname van de genoemde en andere (Duitse) collega's zou een spetterend vuurwerk met bijbehorende kruitdampen de lucht boven Noordwijkerhout hebben verlicht en verduisterd.
Henk van Zon

Landschapshistorische conferenties

Landschap, maatschappij en economie

Cheltenham & Gloucester College of Higher Education Dept of Geography and Geology
Centre for Landscape, Society and Economy Sept 19 1996

Speakers include:
Fred Inglis, Warwick University
Mark Toogood, University of Lancaster
David Crouch, Anglia Polytechnic University

David Pinder, Southampton University
 David Matless, University of Nottingham
 George Revill, Oxford Brookes University
 Vivien Lovell, Public Art Commissions Agency
 Malcolm Miles, Chelsea College of Art and Design
 Information on cost etc contact
 Tim Hall, Dept of Geography and Geology, Cheltenham and Gloucester College of Higher Education, Francis Close Hall, Cheltenham, GL50 4AZ
 Lyn Roberts
 E-mail L1roberts@plymouth.ac.uk
 Tel 00 44 1392 475027 Fax: 00 44 1392 475012

scape history is studied, the avenues of intervention with the physical expressions of landscape history, and the ways that landscape history serves as an inspiration in art or literature. This panel will present a variety of approaches and invite interdisciplinary dialog.

Keynote speaker: Internationally renowned cultural geographer Wilber Zelinsky will present new research, based on years of observation, which begins to explain the growth of popular and academic interest in landscape over the past several decades.

For more information about program content: Daniel J. Nadencik Director, Center for Studies in Landscape Architecture The Pennsylvania State University 218 Engineering Unit D University Park PA 16802-1429
 E-mail: djn7@psu.edu

Milieugeschiedenis en middeleeuwen

Internationaal wetenschappelijk congres betreffende de Europese middeleeuwen te Leeds 8-11 juli 1996

Sessie The Burgundian and Habsburg Netherlands

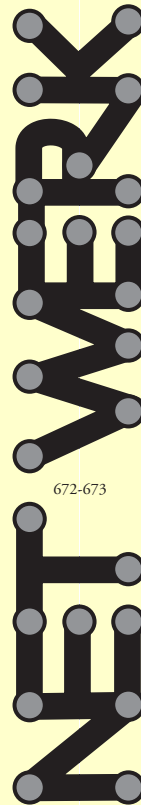
Petra J.E.M. van Dam, Fishing policy and fishermen in the Netherlands: an example of environmental history during the Habsburg age

4/5 OnSite/InSight: Humanity, Nature, and Time

Symposium on Landscape History June 22 to 24, 1996
 The Penn State Scanticon Conference Center Hotel State College, Pennsylvania a continuing and distance education service of the College of Arts and Architecture

Introductory panel

What are the many sides of landscape history? This session will begin the process of acquainting symposium participants with the many ways that land-

contactblad van de
 stichting net werk voor de
 geschiedenis van hygiëne en milieu
 redactie: myriam daru
 webversie: jan van den noort

Sessie Environmental History in the Middle Ages: approaches, sources, problems

Gerhard Jaritz, Medieval use of classical agricultural knowledge: environmental aspects
 Verena Winiwarter, The political economy of the Tuscany ecosystem: a tale of emerging complexity
 Ekke Weis, Frozen lakes, woods and pilgrims: on the representation of environment in hagiographic sources, especially from Scandinavia.

Inlichtingen:
 Drs M.M. Woesthuis,
 Rijksuniversiteit Groningen CO-MERS, Oude Boteringestraat 23, Postbus 716. 9700 AS Groningen tel. 050-637261 fax. 050-637263.

5/6 3e Internationale conferentie stedengeschiedenis

Cities in Eastern and Western Europe Central European University, Budapest 29th-31st August 1996

European Association of Urban Historians

Hier volgt een selectie van sessies uit het voorlopige programma van deze conferentie, met papers waarvan de thematiek passend is bij de inhoud van Net Werk.

This conference of the European Association of Urban Historians follows successful conferences in Amsterdam (1992) and Strasbourg (1994). It is open to scholars interested in all aspects of the European city from the Early Modern time to the 20th century.

3. **The European city and energy** /EM, MOD/ Organiser: Dieter Schott (Germany) 30th Aug, 9-12.30

Joachim Radkau (Germany): The Riddle of Urban Food Supply in Pre-industrial Times

Morris A. Pierce (USA): The Development of Large Heating Systems in European Cities from the Fourteenth Century

Daniel Blouin (France): Energetic Alternatives and the Heating Issue in Paris, 1789-1940

Bill Luckin (United Kingdom): Country, Town and Metropolis: The Formation of a "Smoke Problem" in London, 1800-1870

Uwe Kuhl (Germany): Anfänge städtischer Elektrifizierung in Deutschland und Frankreich

Jean Lorcin (France): Le "Socialisme Municipal" et L'électrification des villes francaises: frein ou accélérateur? Le cas de Saint-Etienne

Gerhard Melinz (Austria): Gas und Elektrizität als Elemente städtischer Leistungsverwaltung? Kommunalisierungsprozesse und strategien in Wien, Prag und

Budapest im Kontext von politischen und ökonomischen Interessen, 1860-1918

Dieter Schott (Germany): Power for Industry: Electrification and its Strategic Use for Industrial Promotion. The Case of Mannheim
Karmelita Lindemann (Germany): Müllverbrennung - Energie für die wachsenden Städte
Marjolein't Hart (The Netherlands): The Oil Crisis of 1973/74 in the Netherlands: Reactions and Adaptations in Amsterdam, Rotterdam and The Hague

15. Sanitary policy in the 19th and 20th century /MOD/ Organisers: Lion Murard and Patrick Zylberman (France) 31st Aug, 11.00-12.30

Jean-Pierre Goubert (France): Paris et le modèle parisien de l'hygiène urbaine, 1830-1920

Joel Outtes (United Kingdom): Representations of the Urban Environment in Late Nineteenth Century, Brazil and Argentina

Andras Sipos (Hungary): Sanitary Reform, Environmental Management and Budgetary Policy in Budapest before 1920

Jean Lorcin (France): La prévention des épidémies à l'ère pré-pasteurienne, de l' "aérisme" à l' "hydrisme": l'exemple de la Société de médecine de Saint-Etienne

Susanna Magri (France): Logement insalubre et normes de construc-

tion dans la pensée des réformateurs français au tournant du XXe siècle

19. Healthy cities: preventive medicine and medical care/MOD/ Organiser: John Welshman (United Kingdom) 30th Aug, 16.00-17.30

Pim Kooij and Lydia Sapounakis Dracakis (The Netherlands): Urban Health Care in Greece and the Netherlands in the 19th Century

Joel Outtes (United Kingdom): Hygienics: A Preliminary Way of Looking to the Cities, 1850-1906

Gerhard Melinz (Austria): Preventive Medicine and Eugenics in Welfare Politics: Myth, Counter Myth and Reality in "Red Vienna", 1918-1934

Mhairi Dewar (United Kingdom): A Shadow Over the City: Tuberculosis in Glasgow, 1900-1957

John Welshman (United Kingdom): Birth, Sickness and Death in the City: Public Health in Leicester, 1919-1974

For registration write at once with address and/or fax number to the co-ordinator of the organising committee: Laszlo Turi Department for Social and Economic History Eotvos Lorand University P.O. Box 107 1364 Budapest Hungary Fax: +36 1 266-0076 E-mail: turi@osiris.elte.hu

51

674-675

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

For more information contact:
Professor Peter Clark, Centre for Urban History University of Leicester, 108 Regent Road Leicester. LE1-7LT. UK. Tel. 0116-2522378 Fax. 0116-2525062. E-mail. PAC1@Le.ac.uk

1997 Jaarlijkse conferentie van de Western Society for Eighteenth Century Studies

14-16 Februari 1997
University of California, Berkeley

Please find below the final list of panels for the 1997 WSECS Conference. Proposals for papers to be given as part of these panels should be sent directly to the individual panel organizers whose names and addresses are also given. Proposals are invited from scholars in all disciplines related to eighteenth-century studies and must be received no later than October 15. Representations of Landscape Prof. Maureen Harkin, Department of English Stanford University Stanford, CA 94305-2087 E-mail: harkin@leland.stanford.edu
7/8 For information on registration for the Conference, please contact Professor Thomas M. Kavanagh,

Department of French, 4211 Dwinelle Hall, University of California, Berkeley, CA 94720-2580 or e-mail Kavanagh@violet.berkeley.edu.

Health in the city: a history of public health

Call for papers

The second conference of the International Network for the History of Public Health (INHPH) and the annual conference of the society for the Social History of Medicine (SSHM) will be a joint meeting held in Liverpool from Thursday 4th to Sunday 7th September 1997. This meeting will explore the history of urban public health from its origins to the present day by addressing a variety of key themes which are reflected in the sessions listed below. It coincides with a major new exhibition at the Merseyside Maritime Museum which looks at the history of Public Health on the 150th anniversary of the appointment of Dr William Henry Duncan as Britain's first Medical Officer of Health.

Sessions include:

1. The urban/rural divide: changing patterns of demography and public health. Addresses geographic variations in the interdisciplinary perspective.

2. "In the beginning there was dirt and disease...": origins of urban public health, focusing on pre-19th century public health initiatives in a variety of locations.
  3. Moving people, moving disease, aims to discuss issues such as port health.
  4. Comprehending the masses: ordering the public for the public health. Investigates the different languages which have been employed to talk about the population or the crowd or the mass.
  5. Centres and peripheries. Will look at the role of colonial agencies and international health organisations, and non-government organizations in urban health.
- There will be a further session following the call for papers, two round tables and a poster competition. One of the round tables will look at "Reinventing public health - modern public health agendas".

Offers of contributions by 30th september 1996 (including a 1 page abstract and e-mail address) or enquiries for registration should be sent to Sally Sheard, Depts of Economic and Social History & Public Health, University of Liverpool. PO Box 147. L69 3 BX, UK. Tel: +44 151 794 5593 fax +44 151 794 5588 or to Helen Power, Dept of Economic and Social History. By e-mail hel@liv.ac.uk

INHPH

Het INHPH heeft een eerste conferentie gehouden in juni 1995 in Nancy (Frankrijk). De titel was nogal ruim gekozen: Health, Disease and Society. New Historical Perspectives. De conferentie met 80 deelnemers uit de hele wereld was gesponsord door de Mérieux stichting en het instituut Louis Jeantet uit Genève.

Het secretariaat wordt geleid door dr. Marie C. Nelson van Linköping Universiteit. Een eerste nieuwsbrief (maart 1996) viel nogal dun uit, maar Marie Nelson is wel bezig een almanak samen te stellen met presentaties van alle leden van het netwerk die op haar enquête gereageerd hebben.

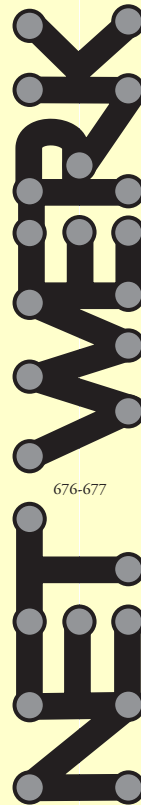
Marie C. Nelson
tel+46 -13 -28 44 65 Fax +46-13-28 29 95 e-mail marne@tema.liu.se
INHP Department of Health and Society Linköping University S-581 83 Linköping Zweden

6e ISHA-Congres te Wenen, 7-13 april 1996

Een bericht

Als eerste-jaars student geschiedenis te Nijmegen kreeg Hans Garritzen de gelegenheid om deel te nemen aan het 6e jaarlijkse ISHA-congres (van de internationale vereniging

51

8
9

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

van geschiedenis studenten), ditmaal te Wenen. Hij geeft daarvan een persoonlijk verslag.

Zoals aangekondigd in Net Werk nr.50, was het onderwerp van dit jaar Mens en Natuur, een onderwerp dat de laatste jaren steeds meer in de picture is komen te staan. Als nieuwkomer in de wereld die geschiedenis heet, werd het mij al snel duidelijk dat het onderwerp Natuur (als term moeilijk definieerbaar door zijn complexiteit) een vaak ten onrechte onderschatte en ondergewaardeerde plaats inneemt in de (Europese) geschiedenis en dat hierin nodig verandering moet komen. Een van de meest belangrijke uitkomsten van de workshop waaraan ik deelnam (History and Ecology) was dan ook dat het milieu/de natuur een veel grotere en veel minder contemporaine rol speelt in vergelijking met o.a. politieke geschiedenis; men kan stellen dat een politieke beslissing vaak maar voor enkele tientallen, hooguit een honderdtal jaren, invloed op de wereld heeft, veranderingen in het milieu kunnen de wereld voor duizenden jaren beïnvloeden. Daarom werd ook geopperd om, naast de vaak gebruikelijke stromingen van politieke, economisch-sociale en cultureel-mentale geschiedenis, van het onderwerp "Ecology" een aparte stroming te maken naast de drie hiervoor genoemde stromingen.

De Greenpeace-leus "think globally, act locally" is misschien wel het meest typerende voor dit congres. Mede dankzij Arne Andersen, die ook op dit congres aanwezig was en mij op Net Werk attent maakte, kwamen we tot de conclusie dat overal in Europa, en ook daarbuiten, op regionaal gebied grote bezorgdheid bestaat over het milieu en de woonomgeving. Juist deze bezorgdheid verbindt de mensen over heel Europa en daarbuiten en zet aan tot samenwerking. De taak van historici hierbij kwam niet helemaal naar voren en staat open ter discussie. Ik kan tot slot concluderen dat dit congres zeer leerzaam en interessant was en dat het hoofdthema (Mens en Natuur), gezien de ontwikkelingen van de laatste jaren, zeker een vervolg mag hebben. Dat zal echter niet gebeuren op de volgende ISHA-conferentie in Wrocław (Polen), want dan zal het onderwerp Mens en Religie zijn. Hans Garritzen E-mail: hans.garritzen@student.kun.nl

9
10

Reeks artikelen over milieugeschiedenis in Trouw

Wybren Verstegen heeft zijn best gedaan om milieugeschiedenis te populariseren in een reeks artikelen in Trouw:

Milieu strijders zijn gesecculariseerde
dondersprekers 6-10-1995
En Eeuwig zingen de Bossen, 9-12-
1995

Leve het Beest, 27-1-1996
De schone Stad, 2-3-1996

... en vervolgens bij een andere zuil
op de radio op 17-4-1996 (voor
het programma Glas in Lood van
de KRO omroep).

Wybren Verstegen legt de nadruk
op doemdenkerige attitudes bij de
milieubeweging. Deze interpretatie
roept uiteraard weerstand op bij de
milieubeweging, waar het aan de
kaak stellen van misstanden niet als
doemdenken maar als kritisch rea-
lisme wordt ervaren.

KNMI-archief toegankelijk

Dankzij de inventarisatie van P. van
Beek, zijn de sinds 1983 in het
Rijksarchief te Utrecht berustende
KNMI archieven toegankelijk
gemaakt. Op 17 april j.l. overhan-
digde Rijksarchivaris dr. M.J. van
Boven in de Bilt het eerste exem-
plaar van "Archiven van het Kon-
inklijk Nederlands Meteorologisch
Instituut (1852) 1854-1951" aan
dr. H.M. Fijnaut, directeur van het
KNMI. Bij deze gelegenheid hield
drs. J. Buisman een inleiding over
het belang van archieven bij zijn
werk. Het tweede deel van "Dui-
zend jaar weer, wind en water in de

lage landen" van drs. J. Buisman
verschijnt een dezer dagen.

Voor meer informatie:
KNMI Postbus 201, 3730 E De
Bilt: Walter Verhoeven, voorlich-
ting, tel 030-2206630 fax 030-
2211195
Rijksarchief Utrecht, Alexander
Numankade 201 572 KW Utrecht:
Pauline van Hezik voorlichting tel
030-2753275 fax 030-2735791

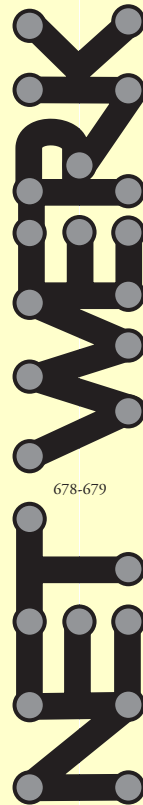
Boekbesprekingen

Historische ecologie

Een deel van de informatie waar de
lezer van de Groene geschiedenis
van Nederland van Wybren Verste-
gen en Jan-Luiten van Zanden be-
hoefte aan had is nu door R During
en W. Schreurs aangedragen.

Hun als wetenschappelijke mede-
deling KNNV nr. 215 verschenen
Historische ecologie is een beknopt
overzicht van het onderzoeksgebied.
De tekst op de achterpagina van de
omslag geeft een korte definitie van
de historische ecologie: die houdt zich
volgens de auteurs bezig met natuur-
lijke processen die zich in het verleden
hebben afgespeeld. Vragen als: wat
zijn de historische veranderingen in
het landschap en wat is de invloed van
de landbouw op natuurlijke processen
geweest, worden door de historische
ecologie beantwoord. Kenmerkend
is wel dat urbane ecologie beperkt is

51

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

10
11

uitgevallen. Het platteland inclusief
boerderijen krijgt daarentegen de
nodige aandacht. Een grote verdien-
ste van het boek is het overzicht van
organisaties en instituties die kennis
hebben geproduceerd, dat van nut
kan zijn voor de historische ecologie.
Heel nuttig is ook het inzicht in de
wetenschappelijke bijdrage van de ver-
schillende disciplines. De bibliografie
en literatuuropgave is uitgebreid: de
beginnende en de gevorderde histori-
sche ecooloog kan hier veel uit putten.
Tot nu toe ontbrak een dergelijk over-
zicht met veel Nederlandstalige litera-
tuur. Kortom dit boek is verplichte
kost voor studenten, docenten en
onderzoekers die zich willen bekwa-
men in de historische ecologie. De
auteurs geven in hun overzicht aan dat
er nog veel hiaten te vullen zijn, maar
zij geven desalniettemin de lezer een
uitstekend handvat om zich de nodige
achtergrondkennis eigen te maken.
Wie dat serieus wil doen, zal wel heel
wat maanden moeten reserveren om
tenminste een deel van de aangedra-
gen literatuurlijst door te nemen.

During, R. en W. Schreurs, **Histo-
rische ecologie**, (Utrecht: Stichting
Uitgeverij van de Koninklijke Ne-
derlandse Natuurhistorische Vereni-
ging, 1995), 95 blz. ISBN 90-5011-
086-x f 25,50, ledenprijs 19.-.

KNNV Uitgeverij Oude Gracht
237, 3511 NK Utrecht, tel. 030-
2333544

Jac.P. Thijssse, een leven in dienst van de natuur

Zoals verwacht zijn in het Thijssse-
jaar 1995 enkele publikaties over
Thijssse verschenen. Een daarvan is
'Jac.P. Thijssse, een leven in dienst
van de natuur', geredigeerd door
de historicus Jan-Paul Verkaik. In
feite is het boek geschreven door vijf
anderen, allen net of bijna afgestu-
deerde historici.

De behoefte aan een gedegen studie
over Thijssse bestaat al heel lang.
Wie hoopte dat deze studie aan deze
behoefte tegemoet zou komen, zal
- met mij - worden teleurgesteld.
Het boek is een mooi uitgevoerd
werk dat vermoedelijk vooral voor
de geïnteresseerde leek is bedoeld.
Afgaande op bijvoorbeeld de in-
leiding, de noten en de literatuur-
lijst hadden de auteurs echter wel
degelijk meer pretenties dan het
publiceren van een vlot geschreven
plaatjesboek.

Mijn teleurstelling heeft te maken
met de opzet van het boek. Er is
voor gekozen om de vijf schrijvers
een aspect van Thijssse te laten be-
lichten. Achtereenvolgens komen
in de hoofdstukken aan de orde: de
voorlopers van Thijssse's activiteiten,
de publikaties over Thijssse, de po-
pularisering van de biologie en de
natuursport, de vogelbescherming,
de natuurbescherming, onderwijs en
educatie en Thijssse's contacten met
tijdgenoten. Het voordeel van deze
aanpak is dat er betrekkelijk korte

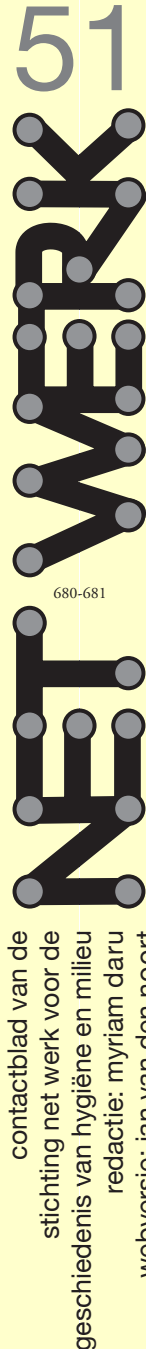
hoofdstukken zijn ontstaan die zelfstandig zijn te lezen. Samen met de talloze fraaie illustraties en het ontbreken van al te veel moeilijke termen zorgt dit ervoor dat het boek gemakkelijk toegankelijk is. De aanpak heeft echter ook forse nadelen.

- 11
12
- Het grootste probleem is dat de afstemming tussen de hoofdstukken slecht is. Sommige thema's worden in drie hoofdstukken behandeld, en dat is vooral bij de derde keer erg storend. Vervelender is echter dat de teksten in de verschillende hoofdstukken elkaar soms tegenspreken. Een niet onbelangrijke kwestie als de invloed van Thijssse wordt door verscheidene auteurs behandeld, maar de conclusie is niet overal gelijk. In de hoofdstukken over popularisering en educatie wordt er aan getwijfeld of Thijssse het grote publiek bereikte, terwijl dit in andere hoofdstukken als onproblematisch uitgangspunt wordt geponeerd. Ook vraagt de auteur van het hoofdstuk over vogelbescherming zich af of de invloed van Thijssse op het aankoopbeleid van Natuurmonumenten groot was, terwijl een ander hoofdstuk het antwoord geeft zonder dat dit zo wordt benoemd. Het is op vele plaatsen na te lezen dat Thijssse graag delen van Zuid-Limburg wilde laten aankopen, maar er niet in slaagde Natuurmonumenten zo ver te krijgen. De hoofdstukken over de publikaties over Thijssse en de tijdgenoten zijn bovendien weinig

boeiend en hadden beter achterwege kunnen blijven of geïntegreerd kunnen worden in de andere hoofdstukken. De keuze van de thema's in de verschillende hoofdstukken is ook weinig verrassend. Waarom niet iets opgenomen over de weinig bekende bemoeiens van Thijssse met de malaria-bestrijding?

Ook heb ik met verbazing moeten vaststellen dat het boek nogal wat kleine en grote fouten bevat. Zo wordt de Vereniging Natuurmonumenten in dit boek in 1904 (in plaats van 1905, of eventueel 1906) opgericht en zou een plaat bij Rotterdamroog in het bezit van deze vereniging zijn geweest (werd gepacht). Verder hebben verscheidene organisaties een verkeerde naam gekregen. Ook stellen de auteurs dat Cleyndert de belangrijkste figuur binnen de Contact Commissie voor Natuur- en Landschapsbescherming is geweest, terwijl dat niet wordt uitgelegd, en dit met net zoveel of meer recht gezegd kan worden van Weevers, Van Tienhoven en Thijssse. Een laatste voorbeeld dat ik op dit punt wil noemen betreft de verschijningsdatum van mijn dissertatie: deze zou een jaar eerder geschreven zijn dan het geval is.

Tenslotte vond ik het irritant dat verscheidene passages parafrazen lijken te zijn van teksten uit bestaande publikaties, zonder dat hier altijd naar wordt verwezen. Sterker nog, veel teksten lijken aaneenschakelingen van

bestaande overzichten en interpretaties (zoals het boek van K. Davids over de dierenbescherming en de dissertaties van G.A. Brouwer over de ornithologie in Nederland, Fop.I. Brouwer over Eli (de oude) Heimans, M. Coesèl over de jonge Heimans en van mijzelf over de natuurbeschermingsbeweging tussen 1880 en 1990). Zeker, er staan ook citaten vermeld en er wordt naar primaire bronnen verwezen, maar deze gegevens lijken eerder inkleuringen te zijn van wat de auteurs elders gelezen hebben dan dat ze hier veel aan toe voegen. De meeste informatie in het boek staat in feite al genoteerd in de boeken van de twee Brouwers

- 12 (uit 1954 en 1958!).
13
- Kortom, het boek ademt een geest van onafheid, van een zekere haast. De auteurs, zo lijkt me, hadden deze fouten kunnen voorkomen als ze zich een wat langere eindredactionele ronde hadden gegund. Verscheidene hoofdstukken lijken op scripties die nog moeten rijpen, geschreven door studenten die nog niet boven de stof staan. Staat er dan niets in het boek dat de moeite waard is? Gelukkig wel. Zo zijn de relaties van Thijssse met buitenlandse vogelkundigen weer een beetje verder ontward. Ook de ambivalente houding van Thijssse en andere vogel- en natuurbeschermers ten opzichte van de jacht wordt aardig beschreven. Toch is mijn eindoordeel niet gunstig. Er hadden zoveel boeiende

vragen gesteld kunnen worden: wat is nu precies de invloed van Thijssse geweest, waarom kon juist Thijssse zo'n rol spelen, hoe veranderde Thijssse's opstelling in de loop van de decennia? Maar deze vragen worden in het boek niet gesteld of onvoldoende beantwoord.

Een gemiste kans dus. Dat is jammer, zeker gezien de hoeveelheid subsidie die is verstrekt, afgaande op de talloze vermelde financiers. Nu moeten we wachten op de volgende herdenking van Thijssse's dood of geboorte. Of op een hoogleraar die eindelijk eens een promotie-project aan Thijssse wil wijden.

Besproken door Henny van der Windt

Jac.P.Thijssse, een leven in dienst van de natuur, J.P. Verkaik (red.), Stichting Thijssse-jaar Texel/Walburg Pers, Zutphen, 1995, 128 pag., f 39,50.lb

Signalementen

Anderson, E. N. **Ecologies of the heart: emotion, belief, and the environment**, (Oxford [etc]: Oxford University Press, 1996), 272 blz.
Attfield, Robin, **Environmental Philosophy: Principles and Prospects**. Aldershot, Hampshire, UK: Avebury Series in Philosophy, 1994. 256 pages. Hardback. £ 35.00.

Callicott, J. B., "A Brief History of the American Land Ethic Since 1492," **Inner Voice** (Association of Forest Service Employee's for Environmental Ethics), vol. 6, no. 1 (January-February 1994).

A summary of such figures as George Perkins Marsh, Emerson, Thoreau, Gifford Pinchot, John Muir, Aldo Leopold, and Leopold's legacy. Callicott teaches philosophy at the University of Wisconsin, Stevens Point.

Cartmill, Matt, **A View to a Death in the Morning: Hunting and Nature Through History**. (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1993). 384 blz. \$ 24.95.

Castree, N., 'The Nature of Produced Nature' **Antipode** 27 (1995): 12-48

Cronon, W. (ed.) **Uncommon ground**, (New York/London: W.W. Norton, 1995), ISBN 0-393-03872-6, 561 blz.

Dirkx, J., P. Hommel en J. Vervloet, **Kampereiland. een wereld op de grens van zout en zoet**, (Utrecht: Uitgeverij Matrijs, 1996), ISBN 90 5345 081, 112 blz. f 29,45.

13 Haila, Y., en R. Levins, **Humanity and Nature: Ecology, Science and Society**. (London: Pluto Press, 1992). Pbk. 270 blz.

Gilhaus, U., 'From confrontation to lobbying. Environmental problems, entrepreneurial solutions, strategies and activities of federations of industry up to the

First World War', **Zeitschrift für Unternehmensgeschichte**, jrg. 40 (1995) 3, pp. 143-157.

Henneking, R. **Chemische Industrie und Umwelt. Konflikte um Umweltbelastung durch die chemische Industrie am Beispiel der schwerchemischen farben und Düngemittelindustrie der Rheinprovinz (ca 1800-1914)**, (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1994), ISBN 3-515-06441-9, 510 blz. ca DM 115.

Hughes, J. D., **Pan's Travail: Environmental Problems of the Ancient Greeks and Romans**. (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1994). \$ 39.95 hardcover.

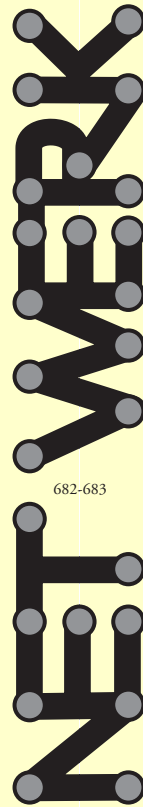
Kohler, R. E., 'Sanitarians, engineers and public science in the guilded age', **Minerva**, jrg. 31 (1993) 2, pp. 184-210.

Jardine, N., J. A. Secord en E. C. Sperry (eds.) **Cultures of Natural History**, (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), ISBN 0521-453941 hdb/0521-558948 pbk, 501 blz.

Newton, L. H. en C. K. Dillingham, **Watersheds: Classic Cases in Environmental Ethics**. (Belmont, CA: Wadsworth, 1993). 249 blz. Pbk.

Pickering, K.T., and L. A. Owen, **An introduction to global environmental issues**. (New York: Routledge, 1994). 336 blz. Paper, £ 14.99.

51

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

Pojman, L. P. (ed.), **Environmental Ethics: readings in theory and application**. (Boston: Jones and Bartlett, 1994). \$ 35 paper.

Reh, W., Arcadia en Metropolis. **Het landschapsexperiment van de Verlichting**, (Delft: Publikatieburo Bouwkunde TU Delft, 1996), 515 blz. f 75.-. Door J.J. Peereboom besproken in NRC boekenbijlage 25 mei 1996.

Sieferle, R. P., 'Arbeitsschutz und Umweltgeschichte. Tagung der Stiftung Sozialgeschichte', **Technikgeschichte**, jrg. 61 (1994) 3, pp. 296.

Stewart, F. **A natural history of Nature writing**, (1995), 279 blz. f 57,30.

Silguy, C. de , **Histoire des hom-**

14
15 Tijdschrift voor Ecologische Geschiedenis nr. 1

14
15

komt eraan!

Inhoud

Erik Thoen, Editoriaal, Een nieuw Vlaams-Nederlands Tijdschrift voor Ecologische Geschiedenis
Ernst-Eberhard Manski, Ecologische geschiedenis en milieugeschiedenis. Een historiografisch literatuuroverzicht

Wim de Temmerman, Laura's landschap. Over natuur en moderniteit in de 14de eeuw

Jan Bastiaens, Fysische en socio-economische achtergronden van het plaggen-landbouwsysteem in

mes et de leurs ordures du Moyen Age à nos jours, (Paris: Le Cherche Midi Editeur, 1996), ISBN 2-86274-414-X. FF 110.-.

Turco, R. P. , **Earth under siege: from air pollution to global change**, (New York: Oxford UP Inc., 1995).

Williams, N. M. en G. Barnes (eds.) **Traditional ecological knowledge: wisdom for sustainable development**, (Canberra: Centre for Resource and Environmental Studies, Australian National University, 1993).

Wright, H. E., Jr., e. a. (eds.) **Global Climates Since the Last Glacial Maximum**. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993. 544 blz. \$59.95.

de Antwerpse Kempen
Dirk Bogaert, Milieuhinder in Gent in de 18de en begin 19de eeuw.

Over moorkinderen, stinkerds en blokrijden

Jo Janssen, Tien jaar historisch bodemonderzoek in Nederland: waar blijven de historici?

Jean Bourgeois, Anton Eryvnc, Paul Rondelez, Michel Gilté, De vuilnisbelt vertelt. Archeologisch onderzoek van modern Gents huishoudelijk afval

Boekbesprekingen

Informatie voor auteurs

RedactieTvEG

Blandijnberg 2

B-9000 Gent

fax 00 32 9 264 41 82

e-mail erik.thoen@rug.ac.be

Het TvEG verschijnt zesmaandelijks en omvat 24 bladzijden op A4 formaat met illustraties in kleur en zwart-wit op kringloop- papier.

Abonnementen

België: 450,- fr (900,- fr met gekoppeld abonnement op Net Werk)
bank Triodos 523-0800251-76

Nederland: f 25,-(f 50,- mét Net Werk als u tegelijk uw bijdrage voor Net Werk wilt voldoen) ; bank-
konto 21.21.73.510 van Triodos Bank te Zeist o.v.v. Tijdschrift voor Ecologische Geschiedenis B-9000 Gent en uw naam indien de betaling door een instelling geschiedt; postgiro van de bank 4385104. U kunt abonneren door het bedrag te storten én onderstaande invulstrook te sturen naar : Tijdschrift voor Ecologische Geschiedenis, Groot-Britanniëlaan 43, B-9000 Gent

abonnement op het Tijdschrift voor Ecologische Geschiedenis
 bijdrage Net Werk

Naam .....

Voornaam.....(Titel).....

Adres .....

.....

Postcode.....Woonplaats.....

Datum..... Handtekening

51

NET WERK

684-685

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

52 NET WERK

686-687

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

REDACTIONEEL

De Goed-Nieuws Industrie

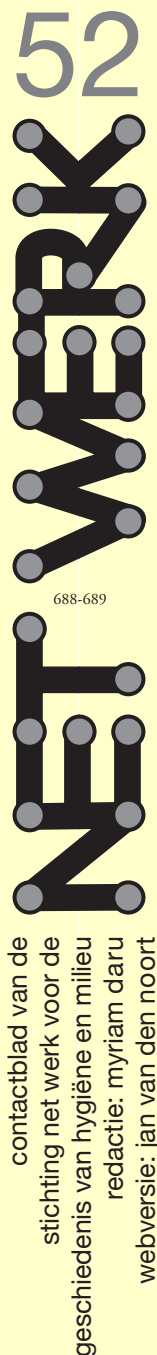
Het moest ervan komen: de terugslag, of de backlash, zoals de Amerikanen het noemen. De verkettering van de milieubeweging, de milieugeschiedenis en alles wat een aanslag zou kunnen betekenen voor de ultieme vrijheid om je per auto te verplaatsen en ongehinderd je airmiles op te maken, is in volle gang. Onder het mom van gezond denken worden de meest uiteenlopende zaken op een hoop gegooid. Milieudenken zou ongezond denken zijn, gefundeerd op slechte wetenschap. Het milieudenken van milieuactivisten is verkeerd, heel verkeerd, roept bijvoorbeeld de Heartland stichting, waarvan ik het bestaan tot voor kort niet kende. Een ozongat? Hoe komen ze erbij. Global warming? Het is toch altijd al af en toe warm geweest. Passief roken slecht voor je gezondheid? En wat had je dan van kraanwater gedacht, da's pas ongezond. De Heartland Stichting, die voldoende geld heeft om honderdduizenden folders te verspreiden onder de Amerikaanse jeugd, maakt gebruik van groene schuilkleren, maar is gesponsord door alle mogelijke belangen die gebaat zijn bij een verzwakte milieubeweging. Wie haar internetpagina bezoekt kan een wrang-vermakelijke sessie doorbrengen en vele cliché's tegenkomen die hij/zij de laatste tijd in de pers en op verjaardagspartijen heeft vernomen. Misschien niet helemaal toevallig, want de Heartland stichting en haar bondgenoten voorzien de internationale pers met alle mogelijke wetenschappelijke en pseudo-wetenschappelijke documentatie die het ongelijk van milieuactivisten over de hele wereld moet aantonen. Zowel de werkwijze als de stijl zijn niet onbekend. Die zijn we al meermaals tegengekomen toen de Koude Oorlog nog volop aan de gang was (min het internet). Als we de zaak nader bekijken, is deze anti-groen backlash al langer aan de gang. Getuige bijvoorbeeld een artikel over 'PVC, de zondebok', opgenomen in EOS magazine van April 1993, dat ontsproten leek aan de pen van de PR-man of -vrouw' van Solvay, maar dat geschreven was door een onafhankelijke journalist. Alhoewel ik over die onafhankelijkheid twijfels kreeg bij dit zwaar aangezette loflied voor de industrie. Over PVC niets dan Goed Nieuws. We zullen nog wel meer lezen, zien en horen van de Goed Nieuws Industrie. Dus: Wordt vervolgd. (Myriam Daru)

Over Goed Nieuws gesproken: onze penningmeester zou dolblij zijn met uw bijdrage voor 1996. U was toch allang van plan 25 gulden (of meer) naar hem toe te sturen op gironummer 3653910 t.n.v. penningmeester Net Werk, Rotterdam. Dat 1996 al vergevorderd is, is voor hem geen bezwaar. We willen graag nog in 1997 doorgaan en uw bijdrage helpt ons daarbij.

Klimaatgeschiedenis

De toekomst van het klimaat staat volop in de belangstelling. De politiek laat zich voorlichten door een Nobelprijswinnaar. Groot is dan de teleurstelling dat zelfs een wereldvermaarde wetenschapper geen zekerheden kan bieden, omdat de complexiteit van het klimaatstelsel dat voorlopig niet toelaat en waarschijnlijk nooit zal toelaten. Het tijdschrift *Zeno* stelde in zijn tweede nummer van 1996 dat het klimaatbeleid geplaatst is voor een onmogelijke missie. Net als Nobelprijswinnaar Paul Crutzen, meent het tijdschrift dat een klimaat beleid dat niet kan steunen op zekerheden, hoort te leren leven met onzekerheden. Dat toekomstvisies te kampen hebben met onzekerheden is normaal. Maar hoe staat het met de geschiedenis van het klimaat? Klimaatmodellen en klimaatgegevens uit het verleden hebben een moeilijke verhouding: gegevens hebben modellen nodig om geïnterpreteerd te worden, modellen hebben gegevens nodig om hun validiteit te bewijzen en om de beelden van de veranderlijke klimaatpatronen tot stand te brengen. Gegevens uit het verleden moeten ons ook een indicatie kunnen geven of de veranderingen zoals de globale verwarming van de atmosfeer zich afspeelen binnen de grenzen van de natuurkundige normaliteit

of van antropogene (door de mens veroorzaakte) aard zijn. Nu hebben we nog niet zo lang de beschikking over instrumentele gegevens. Toch moeten er gegevens uit pre-instrumentele periodes gebruikt worden om het beeld te completeren. Tijdens een door de stichting Net Werk georganiseerde studiedag over klimaatgeschiedenis op 15 mei jl. kwamen vooral deze pre-instrumentele bronnen ter sprake. Een van de middelen om meer informatie te verkrijgen over klimaatveranderingen is de dendrochronologie. Daarover sprak een expert op dat gebied, Esther Jansma, die in december vorig jaar promoveerde op onderzoek van jaarringen van Nederlandse eiken. C 14 dateringen zijn voor veel doeleinden onvoldoende nauwkeurig en er is behoefte aan een instrument voor preciezere dateringen. Eiken zijn voor Nederland de meest bruikbare soort voor jaarringen onderzoek, waarbij aangetekend moet worden dat Nederlandse onderzoekers zelden archeologisch houtmateriaal tegenkomen op de plek waar het gegroeid is. Ook bij jaarringenonderzoek moet de wetenschapper rekening houden met een groot aantal 'stoorsignalen' die van lokale omstandigheden afhankelijk zijn en de algemene klimaatindicaties vertroebelen: insectenplagen, invloed van standplaats, ondergrond enz. De betrouwbaarheid van de gegevens moet altijd verzekerd worden

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

door de combinatie van gegevens en 'cross-dating'. Eerst moeten (statistische) mechanismen gevonden worden om correctiefactoren te kunnen toepassen die de lokale variaties neutraliseren. Dat vereist de studie van uiteenlopend materiaal dat ook nog eens in voldoende mate aanwezig moet zijn om verantwoorde conclusies te kunnen trekken. Bij gedetailleerd onderzoek van 'de jaarringkalenders van middeleeuws bouwhout en vergelijkingen met omringende landen blijkt dat veel Nederlands bouwhout afkomstig moet zijn uit het buitenland, waardoor het onbruikbaar is voor de vaststelling van Nederlandse jaarringkalenders. De combinatie van historische (in het bijzonder bouwhistorische) bronnen en houtmonsters samen geeft soms voldoende uitsluitel om uitspraken te kunnen doen. Een belangrijke bevinding van Esther Jansma is dat in tegenstelling tot wat eerder werd aangenomen, de groei van eiken in West-Nederland goede indicaties geeft van over grotere gebieden werkzame omgevingsinvloeden. Net als andere klimatologische disciplines illustreert de dendroklimatologie hoe belangrijk de interpretatie-kontekst kan zijn. Esther Jansma stelt dat in de dendroklimatologie de onderzoekers hun resultaten onvoldoende in verband plaatsen met de atmosferische circulatie. Dit kan leiden tot een opeenstapeling

van locale deelresultaten die over de hele aarde bekeken onlogisch zijn. Zoals in het geval van een congres waar vijftig onderzoekers allen concludeerden dat in het Kleine Middeleeuwse Optimum (een warmteperiode tussen ± 900 en 1300 n. Chr.) hun eigen gebied een periode van droogte kende: dit zou betekenen dat droogte over de hele aardbol overheerste en dat dus geen lage-luchtdrukgebieden voorkwamen, of dat geen van de lage-luchtdrukgebieden zich boven land bevond. Dendrochronologie geeft vooral een beeld van variabiliteit bij de temperatuurreconstructies. Intrigerend is ook de geschiedenis van de dendrochronologie als wetenschap. Het is bijvoorbeeld weinig bekend dat het een Nederlander was, de astronoom J.C. Kapteyn (1851-1922), die in Europa voor het eerst de analyse van jaarringen toepaste als klimatologische methode. Al in 1908 gaf hij een lezing in Pasadena (VS) over bomengroei en klimaat. De Amerikaan A.E. Douglass (1867-1962) bestudeerde vooral houtmateriaal uit droge gebieden (onder anderen uit belangstelling voor periodiciteit veroorzaakt door de zon). De nadruk op droge gebieden in zijn onderzoek en de invloed die hij uitoefende hadden wel het gevolg dat het betrekkelijk lang duurde voordat andere wetenschappers zich ook gingen toeleggen op de studie

van boomgroei uit maritieme gebieden. De belangstelling voor bossen tijdens de nationaal-socialistische overheersing van Duitsland zorgde voor voldoende ondersteuning van Duits dendrochronologisch onderzoek tijdens de 2e Wereldoorlog aan het Hermann Göring Institut für Forstwissenschaft. Belangstelling voor dendrochronologie in Nederland dateert pas van het midden van de jaren zestig en concentreerde zich eerst op de datering van kunstobjecten. De hoeveelheid analyses bleef aanvankelijk beperkt, maar met de steeds bredere toepassing van computers is de verfijning van de statistische methodes sterk genomen evenals de snelheid waarmee een analyse kan plaatsvinden. Vanaf het begin van de jaren tachtig is de Nederlandse dendrochronologie in een stroomversnelling gekomen, al is het aantal onderzoekers nog steeds beperkt. Nu is er een internationaal opgezet onderzoek waarin de Nederlandse dendrochronologie een steentje bijdraagt aan de algemene kennis van de geschiedenis van het klimaat.

4
5

In de jaren tachtig is een Europees project van start gegaan voor de reconstructie van het klimaat in het verleden. Het Nederlandse KNMI is daarbij betrokken. Het eerste deelproject is gericht geweest op de inventarisatie van vroege instrumentele gegevens die dateren van voor de oprichting van het KNMI

in 1854. Aryan van Engelen, de tweede inleider van de studiedag, is bij het KNMI vanaf het begin bij deze historische reconstructies betrokken en begeleidt de verdere ontwikkelingen nog steeds. De gegevens afkomstig van verschillende reeksen, beginnend bij de observaties van N. Cruquius in 1706 zijn systematisch verzameld en in een database opgeslagen. Een verkenning van archiefbronnen heeft de mogelijkheid van reconstructie van het klimaat in de pre-instrumentele periode aangetoond, tot aan ± 800 toe. J. Buisman heeft in 1995 het eerste deel voltooid van een reeks van vier boeken waarin de resultaten van de klimaatreconstructie voor het grote publiek toegankelijk worden gemaakt. Voor de reconstructie van het klimaat voor 1700 wordt gebruikgemaakt van zeer uiteenlopende bronnen zowel stoffelijk als niet stoffelijk. De bronnen kunnen zijn schilderijen, archeologische vondsten, jaarringen, maar ook afgeleide bronnen (proxies) uit reeksen verslagen over wijn- en graanoogsten, berichten over ijsdagen in tolregisters enz. De gegevens over het Nederlandse weer zijn niet alleen te vinden in Nederlandse archieven, maar ook in het buitenland. Indicaties uit toponiemen, volksliedjes en -gebruiken komen daarbij als aanvulling. Het is dan wel nodig om zeer zorgvuldig om te springen met de subjectiviteit en de

52

NET WERK

690-691

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

selectiviteit van de bron. Daarbij is kennis van de historische context waarin de uitspraak tot stand is gekomen, onontbeerlijk. Ondanks alle reserves die bij de interpretatie van de bron in acht worden genomen, is het toch mogelijk rekening houdend met de grofheid van de bronnen tot een bepaald niveau van nauwkeurigheid te komen: door systematische classificatie toe te passen. Er wordt dan gewerkt met categorieën en met ordinale reeksen die gecombineerd een algemeen beeld van het klimaat scheppen. Dit algemene beeld is dan de achtergrond waartegen analyses zoals de dendrochronologische kalenders geplaatst kunnen worden, juist omdat deze observaties in tegenstelling tot de jaarringen een indicatie geven van de atmosferische gesteldheid en de neerslag. Aan de hand van de resultaten tot nu toe kan een beeld tot stand komen van de schommelingen van de temperaturen. Tussen de 9e en de 10e eeuw zijn er erg veel onzekerheden. Een algemene indruk is dat de temperatuur laag was en dat vochtige periodes overheersten. De 10e eeuw kent vele koude winters naast warme zomers en periodes van droogte. Het 'middeleeuwse klimaat-optimum' met vele warme en droge zomers begint in de tweede helft van de 11e eeuw. De 12e eeuw begint met nogal koude, maar eindigt met milde

winters, met weinig extremen in de zomers. In de 13e eeuw zijn de winters eerst vrij koud maar later minder, met veel warme en droge zomers in het laatste kwart van de eeuw. Wat we tijdens de 14e eeuw kunnen vaststellen is dat er geen sprake is van echt, barre weersomstandigheden, dus in klimatologische zin valt er geen verschrikkelijke eeuw te ontdekken. Wel zijn de jaren 1314 tot 1316 nat. En in 1362 vindt de uitbarsting van de vulkaan Oeraefajökull op IJsland plaats die een verklaring zou kunnen zijn voor een later optredend tijdelijk dieptepunt in de temperatuur. Na 1430 is er een inleidende periode voor de kleine ijstijd. Deze duurt dan voort tot de tweede helft van de negentiende eeuw. De resultaten van het onderzoek van het KNMI stroken echter niet altijd met andere onderzoeksgegevens, zoals die uit de gletschergegevens van de Zwitserse klimaathistoricus Christian Pfister. Het blijft hachelijk om te generaliseren op basis van lokale reeksen. Net als bij dendrochronologisch onderzoek is calibratie van essentieel belang om de eigenheden van het meetinstrument goed te kennen en variaties afkomstig van het instrument niet toe te schrijven aan externe oorzaken. Het Zeeuwse onderzoek van Adri de Kraker illustreert op vele manieren de uitspraken van Aryan van Engelen. In de bronnen zijn

5
6

op diverse plekken vele indicaties te vinden over het weer. Het beoordelen van de subjectiviteit en het relativeren van de uitspraken is daarbij sterk afhankelijk van de historische kennis over de omstandigheden waarin de uitspraken zijn ontstaan, de belangen die daarbij spelen, de leeftijd van de getuige, het tijdstip en de gevolgen van de uitspraak. Het is ook belangrijk om de getuigenissen te vergelijken met andere, gemaakt onder soortgelijke omstandigheden. Door de vrij gedetailleerde kennis die aanwezig is in de molinologie (het onderzoek van molens en het molenaarsbedrijf) is het mogelijk de gegevens afkomstig uit molenaarsbronnen op hun waarde te schatten. Hetzelfde geldt voor bronnen uit de bouw en voor militaire documenten. Oorlogscorrespondentie bevat een schat van gegevens die nog maar voor een klein gedeelte uitgebuit zijn als klimatologische informatie.

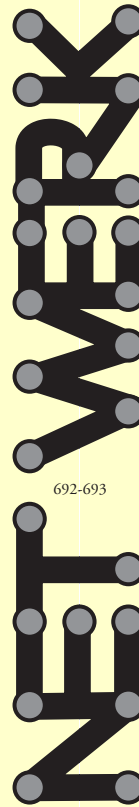
Er zijn nog veel meer niet-schriftelijke bronnen over het weer, zoals schilderijen, die bestudeerd zijn door Reindert Falkenburg die aan de discussie deelnam. Het is dan wel belangrijk om rekening te houden met de boodschap die de schilder wil overdragen, want ook het geschilderde weer kan een drager zijn voor symbolen en niet alleen een weergave van een reële weersgesteldheid. Ook bij dergelijke gegevens is een gedegen kennis van

de maatschappelijke kontekst onontbeerlijk. Alhoewel deze dag over klimaatgeschiedenis al iets duidelijk heeft gemaakt van de complexiteit van dit soort onderzoek, zijn de disciplines die aan bod zijn gekomen slechts enkele van de vele die zich bezig houden met de reconstructie van het verleden van het weer. De inbreng in de andere richting, met name de reconstructie van het klimaat door middel van modellen en de toepassing daarvan in historisch onderzoek zou een andere keer aan de orde moeten komen: wat is bijvoorbeeld het aandeel van klimaatveranderingen geweest in 'Wüstungen' (het verlaten van dorpen) na het jaar 1000 en hoe groot was dit aandeel vergeleken met door de mens zelf veroorzaakte negatieve omstandigheden? (Myriam Daru)

Klimaatverandering circa 800 v. Chr.

Bas van Geel heeft onlangs een stuk geschreven samen met Janneke Buurman', (ROB, Amersfoort) en Prof. Waterbolk (BAI, Groningen). Dat artikel (in druk) gaat over de ingrijpende effecten voor de mens van een klimaatverandering (plotseeling koeler en veel vochtiger) die plaatsvond omstreeks 800 jaar v. Chr. De reconstructie van die klimaatverandering is gebaseerd op veenonderzoek maar ook op archeologische gegevens. In gebieden die

52

6
7

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

(hydrologisch gezien) marginaal waren (relatief hoge grondwaterstand) kwam na de klimaatverandering de waterspiegel zo hoog dat veenvorming plaatsvond; op veel plaatsen moesten mensen hun nederzettingen verlaten. We hebben daarvan mooie voorbeelden, ondermeer uit West-Friesland. Een andere, voor mensen gelukkige bijkomstigheid van de klimaatverandering was, dat aan de Noord-Nederlandse kust voor het eerst kwelders ontstonden. Deze werden vrijwel direct bewoond door 'mensen die elders hun gebieden hadden moeten verlaten. Dit is de migratie die archeologen op grond van de aardewerkkenmerken en de vindplaatsen aanduiden met "Ruinen/ Wommels". Klimaatveranderingen kunnen uiteraard niet beperkt zijn geweest tot Nederland. De auteurs hebben in de literatuur vele voorbeelden gevonden van een gelijktijdige klimaatverandering elders in de wereld (een uitgebreide literatuurlijst is aan het artikel toegevoegd). Kennelijk waren er zoals dat heet klimatologische 'teleconnecties'.

Bas van Geel
E-mail: vangeel@sara.nl
UvA tel secr. 020 525 7844
Biologie, Kruislaan 318,
1098 SM Amsterdam
Tel. 020 525 7664
Fax 020 525 7662.

PESO Political Ecology Society

PESO is een vrij nieuwe vereniging die het begrip politieke ecologie breed opvat. Political Ecology Society PESO (the Political Ecology Society) is intended to serve two primary functions, the first is to support the publication and distribution of research in political ecology (through JPE and its forum) and the second is to facilitate the operation of PESO's public forum as a major clearing house for information and news focusing on interactions between political economy and ecology around the world. Interested subscribers may join PESO for an annual fee of \$25 and will be put on an E-mail mailing list and receive a variety of benefits, including. Annual diskettes containing: Journal and forum's academic discussions. Directory of members and their expertise. Bibliographies of publications on political ecology. Diskette. Free peer reviewing of one submission per year. Fax or paper reprints of any JPE materials on request and at cost. E-mail news bulletins etc. Free U.S. mail return of submissions and reviewers comments on request. Please make checks for membership in PESO payable to BARA / PESO and mail to PESO, Bureau of Applied Research in Anthropology, University of Arizona, Tucson, AZ 85721.

Please include a completed membership form and you will receive an acknowledgment of your membership by E-mail or post (if you currently have no E-mail address). Membership form (xerox or retype but we need an original signature)

Family name(s) First name

Mail Address

E-mail Phone FAX

Topical Expertise

Areal Expertise

Highest Degree

Current Employment

Professional Affiliations

Permission to Publish above information in PESO's directory sent to members Y/N

Willingness to serve as JPE reviewer Y/N

Preferred disk format Signature

Date

Het vinden van JPE

JPE and PESO can be accessed by anyone with Internet via the following three methods:

1. gopher.dizzy.library.arizona.edu 70, select: 8. Electronic Journals and Newsletters, then select: 2. Journal of Political Ecology (University of Arizona Library)
- II. WWW gopher://dizzy.library.arizona.edu:70/11/ej/PE MOSAIC
- III. ftp miles.library.arizona.edu login as anonymous, password: your e-mail address cd /pub/peso

Ozongeschiedenis

Ozon heeft niet alleen een zeer recente geschiedenis. Hier volgen enkele titels voor het verkrijgen van enige achtergrondinformatie. In deze kleine selectieve lijst zijn nog geen titels opgenomen over drinkwaterozonisatie.

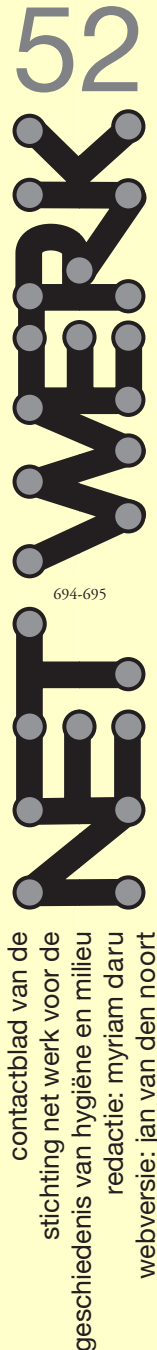
Lemmerich, J., **Die Entdeckung des Ozons und die ersten 100 Jahre der Ozonforschung**, (Berlin: SIGMA, 1990).

Schmidt, M., **Pioneers of ozone research**, (Katlenburg-Lindau: Max Planck- Institut für Aeronomie, 1988).

-, **Von Christian Friedrich Schoenbein bis zum Ozonloch**, (Katlenburg-Lindau: Max-Planck-Institut für Aeronomie, 1988).

Sharon, R., **Ozone crisis. the 15 year evolution of a sudden global emergency**, (New York [etc]: Wiley, 1989).

Walshaw, C. D., 'The early history of atmospheric ozone', Roche, J. (ed.) **Physicists look back**, (Bristol [etc]: Hilger, 1990), pp. 313-326.

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

Amerikaanse vereniging voor milieugeschiedenis ASEH

De Amerikaanse vereniging voor milieugeschiedenis is waarschijnlijk de grootste organisatie van milieuhistorici. Hal Rothman, hoofdredacteur van Environmental History bericht: Environmental history is one of the most exciting new disciplines to emerge in the past two decades. It has tremendous breadth, relates a range of different geographic fields together, links urban and rural studies, offers all the dimensions available in the study of history, links with numerous other disciplines, and generally offers scholars a new set of insights into the human experience. Loosely defined, because that is all anyone really can do, environmental history is the study of human interaction with the physical environment over time. This of course has an almost infinite range of permutations, all which we hope to discuss on this list.

Under a recent agreement, the American Society for Environmental History (ASEH) and the Forest History Society (FHS) copublish a quarterly journal, Environmental History. The first issue, 1: 1, features Bill Cronon's "The Trouble with Wilderness," commentary by Sam Hays, Tom Dunlap, and

Michael Cohèn, and a response from Bill, and articles about China by Robert Marks and Brazil by Jose Drummond. Environmental History also features book reviews, a biblioscope, and other materials.

For submission information, please look at the upcoming issue for details or contact me.

We intend for the list to be the location of dialogue and debate about the field of environmental history, as well as a place where books are reviewed, new publications announced, and other matters of interest to the members discussed and debated.

ASEH also publishes a newsletter, edited by Dennis Williams, who also moderates the ASEH list, and sponsors a biennial international meeting and, beginning in 1996, a regional meeting. The next biennial is slated for Baltimore in March of 1997; stay tuned for more details, such as official announcements and the call for papers. The first regional meeting will be held from August 1-4, 1996 in Pullman WA and Moscow ID.

For more information contact Paul Hirt <forrest@wsunix.wsu.edu> or Dale Goble <gobled@uidaho.edu>.

Rijnlands water tentoongesteld

Monsters van Rijnland, acht eeuwen droge voeten en schoon water.

Tentoonstelling over waterbeheersing aan de hand van veel voorwerpen afkomstig van het Hoogheemraadschap van Rijnland: kaarten, prenten, meetinstrumenten, maquettes, gereedschappen. De tentoonstelling geeft een beeld van vereningen, inpolderingen en andere aspecten van de waterbeheersing. Tot en met 27 oktober, Museum Boerhaave, Lange Sint Agnietenstraat 10, Leiden. Openingstijden: dinsdag tot en met zaterdag: 10.00 tot 17.00 uur. zon- en feestdagen 12.00 tot 17.00 uur. Inlichtingen: 071-5214224. ‘

Signalementen

Verschenen: **Environment and History**, jaargang 2, nummer 2, juni 1996 over Zuid Azië.

Het tijdschrift **Magazine of History**, Spring 1 996 jrg nr.10 3 is een speciale uitgave over milieugeschiedenis. Inhoud:

9
10

-Harvey, Mark W., *Humans and the Environment in America's Past*. p 5 e.v. .
-Norwood, Vera, *Women's Roles in Nature Study and Environmental Protection*. p 12 e.v.

-Kerstetter, Ned, *The Silent Spring of Rachel Carson*. p 25 e.v.
-Warren, Louis S., *Seeing the People for the Trees: The Promise and Pitfalls of Indian Environment History*. p 18+

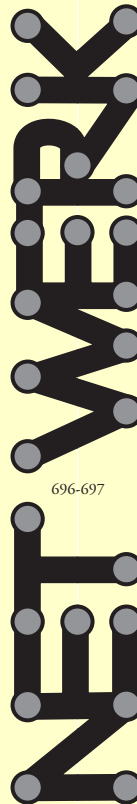
-Ratzlaff, Harriet, *The Prairie Life: The Sea of Grass*. p 28 e.v. .
-Polak, Julia, *How People have used Soils; How Soils have affected U.S. History*. p 34 e.v.
-Gorn, Cathy, *National History Day 1997 Supplement*. p 40 e.v.
-Kneeshaw, Stephen, *The Internet, Email, and the Environment*. p 46 e.v.
-Sherow, James, *Introduction: Lesson. Plans In Environmental History*. p 24 e.v.

Baumgartner, T. R., A. Soutar, en V. Ferreira-Bartrina, **Reconstruction of the history of Pacific sardine and northern anchovy populations over the past two millennia from sediments of the Santa Barbara Basin, California**, *CalCOFI* (1992)24-40 blz.

Behler, R. R., "Reinlichkeit für das Volk" zur Hygienisierung der Bevölkerung im industrialisierenden Deutschland ; das Volksbadewesen und die Deutsche Gesellschaft für Volksbäder. *Med. Hochschule* (Hannover: 1991).

Bradley, R. S. en P. D. Jones (ed.) **Climate since A.D. 1500**, (London/New-York: Routledge, 1994) revised edition, ISBN 0-415-07593-9. £85.

52

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

Bradley, R. S. en P. D. Jones, 'Little Ice Age summer temperature variations: their nature and relevance to recent global warming trends', **The Holocene**, jrg. 3 (1993) 4, pp. 367-376.

Callicott, J. B. **Earth's Insights: A Survey of Ecological Ethics from the Mediterranean Basis to the Australian Outback**, (Berkeley: University of California Press, 1994), 261 blz. \$ 35.00, cloth only.

Cals, E. E., 'De drinkwatervoorziening in Nederland. Structuur en organisatie. Voordracht uit de 48e vakantiecursus in drinkwatervoorziening 'Drinkwater in Nederland: natuurlijk het beste?' Gehouden op 5 januari aan de TU Delft, **H₂O**, jrg. 29 (1996) 7 (4 april), pp. 187-190.

Crutzen, P. e. a. **Weer en klimaat**, (Beek: Wetenschappelijke Bibliotheek), ISBN 90 7303 542 2. Winkelprijs f 76,50 leden van de Wetenschappelijke Bibliotheek f 57,50.

Duncan, S. R., S. Susan Scott en C. J. Duncan, 'Smallpox Epidemics in Cities in Britain', **The Journal of Interdisciplinary History**, jrg. 25 (1994) 2, autumn, pp. 255-271.

Dupont, I. M. en H. Hooghiemstra, 'The Sahara-Sahelian boundary during the Brunhes cron', **Acta Bot. Neerl**, jrg. 38 (1989) 4, pp. 405-415.

Elliot, R., 'Extinction, Restoration, Naturalness', **Environmental Ethics**, jrg. 16 (1994), pp. 135-144.

European Science and Environment Forum **The Global Warming Debate**, (London: ESEF, 1996). DM 35, \$ 25, £ 15 Lorraine Mooney (administrator) 73 McCarthy court, Banbury Street, London SW 11 3 ET tel/fax 00 44 1 719242307. 10
11

Fairhead, J. en M. Leach **Misreading the African Landscape. Society and Ecology in the Forest-Savanna Mosaic**, (Cambridge: CUP, 1996) *African Studies*, nr. 90, ISBN 0-521-56353-4 /0-521-56499-9. \$55.00* / \$19.95.

Francis, R. C. en S. R. Hare., 'Decadal-scale regime shifts in the large marine ecosystems of the North-east Pacific: a case for historical science', **Fisheries Oceanography**, jrg. 3 (1994) 4, pp. 279-291.

Frenzel, B. en Pfister C (eds.) *Climatic trends and variations in Europe 1675-1715*, (Stuttgart: Fischer, 1994).

Glantz, M. H. **Currents of Change. El Nino's Impact on Climate and Society**, (Cambridge: CUP, 1996), ISBN 0-52149580-6/0-521-57659-8, 208 blz. \$44.95 / \$22.95.

Goedkoop, J. A. , **Een kernreactor bouwen: geschiedenis van de Stichting Energie. Onderzoek Centrum Nederland: deel 1 : periode 1945-1962**, (Bergen N.H.: Beta Text, 1995), ISBN 90-75541-01-5.

Grove, J. M. **The Little Ice Age**, (Cambridge: CUP, 1988 / 1996); ISBN 0-41501449-2 hbk, 500 blz. US List Price: US \$160.00 £85.00.

Heymann, Matthias en H. Maier, 'History of technology and environmental history in Germany'; **SHOT Newsletter**, (1996) June, pp. 17-18.

Hooghiemstra, H., 'Het komen en gaan van ijstijden. Colombiaans 'archief' meet klimaat van afgelopen 3 miljoen jaar', **Geografie**, jrg. 3 (1994) 3 december, pp. 4-6.

Hooghiemstra, H. en A. M. Cleet 'Pleistocene climatic change and environmental and generic dynamics in the North-Andean montane forest and páramo', in Churchill, S. e. a. (eds.) **Biodiversity and conservation of neotropical montane forests**, (New York: The New York Botanical Garden, 1995), pp. 35-49.

Hooghiemstra, H., 'Environmental and paleoclimatical evolution in Late Pliocene Quaternary Colombia', in Vrba, E. S., G. H. Denton, T. C. Partridge e. a. (eds.) **Paleoclimate and evolution, with emphasis on human origins**, (New Haven/London: Yale University, 1995), ISBN 0-30006348-2.

Humphrey, C. en D. Sneath (eds.) **Culture and Environment in Inner Asia**, (White Horse Press.), ISBN Vol 1: 1-874267-146 (HB)/-15-4

(PB) Vol 2,-16-2 (HB)/17-0 (PB), £ 14.95 & 12.95.

Jahn, E. **Die Cholera in Medizin und Pharmazie im Zeitalter des Hygienikers Max von Pettenkofer**, (Stuttgart: Steiner, 1994) Boethius, nr. 33, ISBN 3-51506532-6, 222 blz. Diss. Univ. München 1993.

Kasteren, J. v., 'Technologie moet Aarde redden van opwarming. Groot CO₂-debat aan vooravond verschijning Klimaatnota', **De Ingenieur**, jrg. 108 (1996) 8, pp. 36-43.

Kommandeur, J., 'Over geloof en weten in het CO₂-debat. Broeikas-theorie kent veel meer onzekerheden dan zekerheden', **De Ingenieur**, jrg. 108 (1996), pp. 26-33.

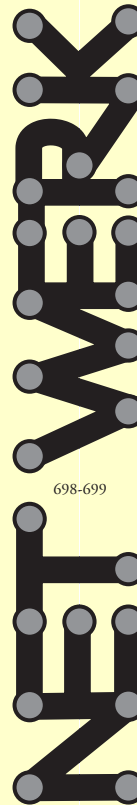
Larson, D.O., 'California Climatic Reconstructions', **The Journal of Interdisciplinary History**, jrg. 25 (1994) 2, autumn, pp. 225-253.

Nelson, M. C. en J. Rogers, 'Cleaning up the cities: application of the first comprehensive Public Health Law in Sweden', **Scandinavian Journal of History**, jrg. 19 (1994) 1, pp. 19-39.

Nriagu, J.O., 'A history of global metal pollution', **Science**, jrg-272 (1996) 5259 (12 April), pp. 223-224.

Nydick, K. R., A. Bidwell, E. Thomas en J. C. Varekamp, 'A sea-level rise curve from Guilford, CT', **Marine Geology**, jrg. 124 (1995), pp. 137-159.

52

698-699

11
12

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

Paul, J. **Die Abwassergeschichte der Sieg im Industriezeitalter : Bilanz eines Siegeszuges**, (Siegburg: Rheinlandia- Verl., 1992) Ortstermine, nr. 2, ISBN 3-925551-42-5, 100 blz;

Reinders, P. (red.) **25 jaar Wet verontreiniging oppervlaktewateren: de geschiedenis, de praktijk, de resultaten, de toekomst**, (Den Haag: Ministerie van Verkeer en Waterstaat, 1995) Integraal waterbeheer, nr. 6, 32 blz

Sheard, S. B., 'Water and Health: the formation and exploitation of the relationship in Liverpool 1847-1900', **Transactions of the Lancashire and Cheshire Historical Society**, jrg. 143 (1994).

Stolberg, M., 'Praktische Cholera-bekämpfung im 19. Jahrhundert. Deutschland und Italien im Vergleich.', **Medizin, Gesellschaft und Geschichte**, (1994) Geschichte des öffentlichen Gesundheitswesens., pp. 47-98.

-, 'Public health and popular resistance. Cholera in the Grand Duchy of Tuscany', **Bulletin of the history of medicine**, (1994) 68, pp. 254-277.

Thomas, E. en J.C. Varekamp, 'PaleoEnvironmental analyses of marsh sequences (Clinton, CT): Evidence for punctuated sea-level rise during the 'latest Holocene'', **J. Coastal Research**, jrg. 11 (1991) special issue, pp. 125-158.

Varekamp, J. C., 'Trace element geo- , chemistry and pollution history of mudflat and marsh sediments from the Connecticut coastline', **J. Coastal Research**, jrg. 11 (1991) special issue, pp. 105-123.

Varekamp, J. C., E. Thomas en O. v. d. Plassche, 'Relative sea level rise and climate change over the last 1500 years', Wezel (ed) **Terra Nova**, jrg. 4 (1992) special issue Global Change, pp. 293-304.

Vos, R. de, 'De verwarring, de schok en de bezinning: het trauma van tien jaar Tsjernobyl', **Energie- en milieuspectrum**, (1996) 4, pp. 22-25.

Japan en milieu: een korte literatuurlijst

Barrett, Brendan F.D., en Riki Therival, **Environmental Policy and Impact Assessment in Japan** (New York: Routledge, 1991). Besproken in the Journal of Asian Studies OAS) 51.1: .164-164.

Callicot, J. Baird, and Roger Ames, eds., **Nature in Asian Traditions of Thought: Essays in Environmental Philosophy**. (Albany: State University of New York Press, 1989).

Howard, Michael C., ed., **Asia's Environmental Crisis**. (Boulder: Westview Press, 1993). Besproken in: JAS 53.4: 1212-1213.

Huddle, Norie, Michael Reich, en Nahum Stiskin, **Island of Dreams: Environmental Crisis in Japan.** (New York: Autumn Press, 1975).

Luke Robert, **The Merchant Origins of National Prosperity Thought in Eighteenth Century Tosa Ph. D dissertation,** Princeton Univ. 1991.

Mitsuda, Hisayoshi, and Charles Geisier. ‘ “Imperilled Parks and Imperilled People: Lessons from japan’s Shiretoko National Park.” **Environmental History Review** 16.2 (Summer 1992): 23-39.

Oyadomari, Motoko. “The Rise and Fall of the Nature Conservation Movement in Japan in Relation to Some Cultural Values.” **Environmental Management** 13.1 January-February 1989): 23-33.

Totman, Conrad. **The Lumber Industry in Early Modern Japan.** Honolulu: University of Hawaii Press, 1995.

-, **The Green Archipelago: Forestry in Preindustrial Japan,** U Hawaii, 1989.

Tsuru, Shigeto. “Environmental Pollution Control in Japan.” In Shigeto Tsuru, ed., **Environmental Disruption: A Challenge to Social Scientists,** pp. 325-348. (Tokyo: International Social Science Council, 1970).

Tull, Malcolm, en A. R. Krishnan. “Resource Use and Environmental Management in Japan, 1890-1990.” **Australian Economic History Review** (September 1994). ‘

Papers relevant to Japan’s environmental history presented at the “Nagoya Symposium on Paleoclimate and Environmental Variability in the Austral-Asian Transect during the Past 2000 Years” are to be published in 1996. A few of the many papers include:

T. Mikami, “Climate of the Little Ice Age in Japan Reconstructed from Historical Documents.”

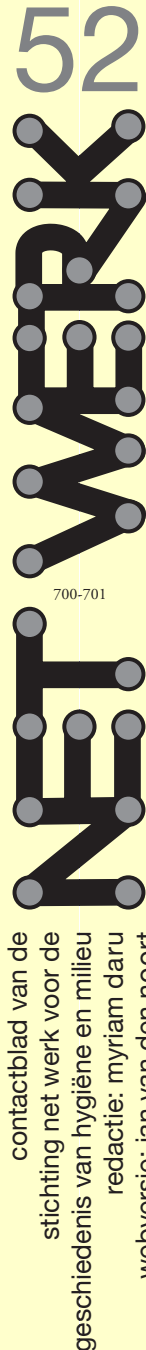
T. Yasunari, “Changing Climate over East Asia During the Past 100 Years.”

For further information contact Dr. T Sweda, General Secretary, IGBP Nagoya Symposium, Nagoya University, Chikusa, Nagoya, Japan 464-01. Please direct comments and further suggestions to: stockton@uclink.berkeley.edu

Rockefeller foundation

Recent onderzoek heeft aan het licht gebracht welke grote invloed de Rockefeller stichting heeft gehad op de gezondheidszorg in uiteenlopende landen. In een tijd van privatisering is het wel goed te kijken naar de wijze waarop de keuzes in de gezondheidszorg vallen en zich aan de democratische besluitvorming kunnen onttrekken.

Birn, Anne-Emanuelle. “Public Health or Public Menace? The Rockefeller Foundation and Pub-

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

lic Health in Mexico 1920-1950” **Voluntas** 7:1, 1996, pp. 35-56. ‘

-, “Unidades Sanitarias: La Fundación Rockefeller Contra el Modelo Cárdenas en México.” In **Salud, Sociedad, y Cultura en América Latina: Nuevas Perspectivas Históricas.** Edited by Marcos Cueto. Lima: IEP (1996).

-, **Local Health and Foreign Wealth: The Rockefeller Foundation Public Health Programs in Mexico, 1924-1951** Doctoral dissertation, The Johns Hopkins University, 1993.

¹³/₁₄ Cueto, Marcos (ed). **Missionaries of Science: The Rockefeller Foundation and Latin America.** (Bloomington: Indiana University Press, 1994).

-, Una Reforma Fallida: la Fundación Rockefeller, la Malaria y la Salud Pública en el Perú. **Revista Peruana de Ciencias Sociales.** 2 (1990): 9-31.

-, The Cycles of Eradication: The Rockefeller Foundation and Latin American Public Health: 1918-1940 in: Paul Weindling, ed., **International Health and Welfare Organizations between the First and Second World Wars.** Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Gillespie, James Andrew, “The Rockefeller Foundation, Hookworm and Australian Health Policy”, in R. MacLeod and D. Denoon, **Health and Healing**

in **Tropical Australia and New Guinea,** Townsville, 1991.

Murard, Lion et Zylberman, Patrick Les “Rockefeller medicine men” en France . . (1917-1940), in Jean-Louis Cohen et Hubert Damisch, **Américanisme et modernité** (EHESS/Flammarion).

Weindling, Paul, ‘Public Health and Political Stabilisation: Rockefeller Funding in interwar Central/Eastern Europe’, Minerva, 1993.

-, The Rockefeller Foundation and German Biomedical Science, 1920-40: from Educational Philanthropy to International Science Policy’, in N. Rupke (ed.), **Science, Politics and the Public Good. Essays in Honour of Margaret Gowing,** Basingstoke: Macmillan, 1988, pp.119-40.

Deutscher Wissenschaftshistorikertag Berlin 1996

26-29 september 1996

De conferentie van de Duitse wetenschapshistorici heeft een overvolle agenda met een aantal relevante voordrachten voor milieu- en hygiënehistorici.

Aanmelding had al plaats moeten hebben, maar informatie kan men inwinnen bij Organisationsbüro Wissenschaftshistorikertag

Prof. Dr. Rüdiger vom Bruch,
Institut für Geschichtswissenschaften
Humboldt-Universität,
Unter den Linden 6-8,
D-10099 Berlin.
Tel.: 00-4930/20932870
Fax: 00-49-30/2093 2431

Landschap en technologie in Hollufgaard

*Humanities Research Center, Odense
University, Denmark January 10-12
1997*

During the past thirty years two scholarly discourses have emerged that each address the complex relations between advanced industrial cultures and the natural world: landscape studies and work on technology and culture. Each of these fields is interdisciplinary, drawing to varying degrees on art, history, literature, geography, anthropology, and the social sciences. The two areas of research share many concerns, and this seminar aims to advance the dialogue between them through a two day international seminar.

It will address such questions as the following:

How have technologies been used to transform specific environments, and what (often unanticipated) changes have resulted?
How have technological innovations been "naturalized," so that they seem to be in harmony with their surroundings?

What are the relationships between gender, technology, and specific sites?

Is it possible to discuss a landscape without having a concept of a technology that is "appropriate" for it?

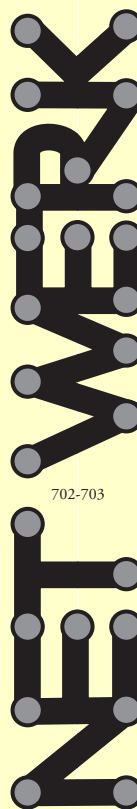
How have different cultures adapted the same technologies to different landscapes?

Conference presentations (c. 30 minutes) are invited in these and related areas. The deadline for receipt of abstracts and a short c.v. is September 1, 1996. Decisions on acceptance will be made by October 1 at the latest.

For more conference information, contact David Nye, Humanities Research Center, Man & Nature, Hollufgaard, Hestehaven 201, 5220 Odense SO, Denmark. Phone: (+ 45) 65 95 94 93, fax: (+ 45) 65 95 77 66, E-mail: nye@hist.ou.dk

- 14 How have technologies been used
15 to shape or imagine landscapes, for example at international exhibitions, or in literature, photographs and paintings?

52

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

Conferentie over Leven en dood

*Interdisciplinary Nineteenth Century
Studies 12th Annual Conference Uni-
versity of California, Berkeley; April
4-6, 1997*

The theme for this year's conference will be death and life. Suggested topics include: destruction and creation of people, cemeteries, corpses and graves ceremonies and technologies of birth and death, disease and epidemic, war and mutinies, the concept of population, capital punishment, labor, midwifery, male birthing, pathos, sentimentality, mourning, elegies and other writing about the dead, anatomical illustration and picturing the dead. Send 200 word abstracts, and, if possible, papers (15 pages maximum).

We will consider proposal for interdisciplinary panels that draw on scholars from at least three different disciplines. When proposing a panel, please indicate whether you would like individual papers considered separately if the panel is not accepted. Abstracts due October 15, 1996; Notification sent by December 1, 1996; Completed papers due January 15, 1997.

Direct all correspondence to:
INCS-Berkeley,
English Department,
322 Wheeler Hall,
University of California,
Berkeley, CA 94720-1030.
E-mail: ines@violet.berkeley.edu.
Selected conference papers will be published in **Nineteenth-Century Contexts: An Interdisciplinary Journal**.

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

53
NET WERK
704-705

Slecht nieuws, goed nieuws (vervolg)

Over milieugeschiedenis valt een hoop te lachen en te huilen, soms zelfs tegelijk. Neem bijvoorbeeld het verhaal van de bodemsanering in Vlaanderen. Vanaf 1 oktober is in Vlaanderen bij elke eigendomsoverdracht van grond een bodemattest verplicht. 'Operatie Schoonmaak' heet dat. De Vlaamse OVAM heeft haar handen vol aan die attesten. Vanaf 1 april konden dergelijke attesten op aanvraag worden verstrekt en er zijn al 75.000 uitgeschreven. Een attest beschrijft de huidige toestand van een overgedragen perceel, maar is op geen enkele manier een garantie dat de grond niet vervuild is. Het register van de OVAM bevat bij lange na niet alle percelen en hun beschrijving. Daarom zal zij wel bij elke overdracht een attest aanleveren, maar wel in vele gevallen blanco, waarmee de 'schoonmaak' een merkwaardige kleuring krijgt. Wel blijft een attest duizend BF kosten. Het is de bedoeling binnen vijf jaren alle vervuilde kavels in kaart te hebben. Men gaat op dit moment uit van een 80.000-tal. Het is niet duidelijk waarop deze schatting stoelt. Het daadwerkelijke onderzoek is toevertrouwd aan een dertigtal erkende bodemsaneringsbureaus. Zij dragen hun bevindingen aan de OVAM over. Hier zou een mooie gelegenheid zijn voor Vlaamse milieuhistorici met belangstelling voor milieugeschiedenis en bodemsanering. Maar net als Jo Janssen het met betrekking tot Nederland signaleert in het eerste nummer van het Tijdschrift voor Ecologische Geschiedenis: waar blijven de historici?

Soms zijn het journalisten die de milieuhistorische draad oppakken, zoals David Helvarg met zijn huiveringwekkend boek 'The war against the Greens' (San Francisco: Sierra Club Books 1994). De Amerikaanse 'Goed Nieuws Industrie' (zie vorig Net Werk) schuwt weinig middelen als het gaat om het bestrijden van milieuactivisme. Helvarg schetst een aantal Amerikaanse anti-groene acties uit de recente geschiedenis die je gelukkig nog niet in een Nederlandse context kunt voorstellen. Hopelijk nog lang niet of nog liever nooit.

Myriam Daru

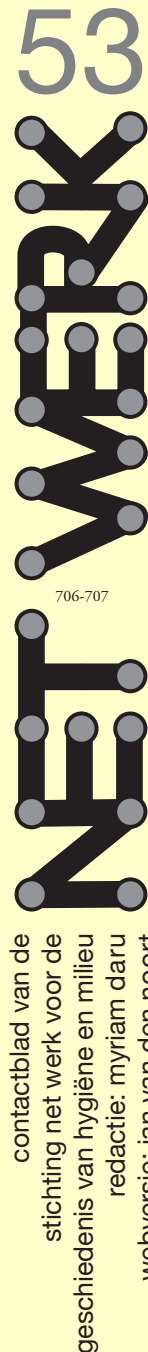
Tijdschrift en Vereniging voor Ecologische Geschiedenis

Het lang beloofde Tijdschrift voor Ecologische Geschiedenis is nu echt - al een aantal weken - uit. Het eerste nummer geeft - zoals het bij een beginnend tijdschrift hoort - een presentatie van het bestreken gebied. In zijn editoriaal gaat de hoofdredacteur Erik Thoen, hoogleraar te Gent, in

op begripsdefinities. De benadering is multidisciplinair en open. Ernst-Eberhard Manski illustreert de wetenschappelijke breedte van ecologische geschiedenis in zijn historiografisch overzicht, dat vergezeld gaat van een uitgebreide literatuurlijst. Wim de Temmerman begeeft zich op cultuur- en mentaliteitshistorisch terrein met zijn artikel 'Laura's landschap', waarin hij Natuur en Moderniteit in de veertiende eeuw bespreekt. Letterlijk en figuurlijk 'down to earth' is de bijdrage van Jan Bastiaens en Cyriel Verbrugge over fysische en socio-economische achtergronden van het pluggenlandbouwsysteem in de Antwerpse Kempen. Na deze groene geschiedenis komt het grijze milieu aan bod in de beschrijving van milieuhinder in Gent in de 18e en begin 19e eeuw, geschreven door Dick Bogaert, waaraan hij de schilderachtige ondertitel heeft gegeven: 'over moorkinderen, stinkerds en blokrijden'. Pas dan komt de eerste Nederlandse bijdrage van de hand van Jo Janssen, die de rol van de (Nederlandse) historici bij de bodemsanering kritisch belicht. De vuilnisbelt van Gent wordt daarna door een team van vuilnisarcheologen onder de loep genomen. Komend uit verschillende disciplines, hebben de onderzoekers Jean Bourgeois, Anton Ervynck, Paul Rondelez en Michel Gilté gezamenlijk de vuilnisbelt van Gent gesondeerd om

haar in alle geuren en kleuren aan de lezers te onthullen. De afsluiting van het tijdschrift wordt gevormd door de recensierubriek, waarin de Duitstalige publicaties in de meerderheid zijn. Het tijdschrift start met een zesmaandelijks verschijningsritme, waarbij nummer 1 van 1996 een dubbelnummer is. Alhoewel de redactie streeft naar een behoorlijk wetenschappelijk niveau en originele bijdragen (met o.a. de nodig geachte voetnoten en bronvermeldingen), is het niet de bedoeling dat het tijdschrift uitsluitend een specialistisch publiek bereikt. De zorgvuldige vormgeving moet dan ook aan dit streven bijdragen. De redactie streeft naar een volwaardige samenwerking tussen Vlaamse en Nederlandse auteurs.

Als lezers van Net Werk menen aan dit tijdschrift te kunnen bijdragen, kunnen zij zich wenden tot Redactie Tijdschrift voor Ecologische Geschiedenis Blandijnberg 2, B 9000 Gent, België. Fax: 00-32-9-264-41 82; e-mail erik.thoen@rug.ac.be. Abonneren kan door storting van f 25.- op rekeningnummer 21.21.73.510 van de Triodos Bank te Zeist (postgiro van de bank: 4385104) ten name van het Tijdschrift voor Ecologische Geschiedenis, B 9000 Gent.

Het adres van de administratie is Tijdschrift voor Ecologische Geschiedenis,

$\frac{3}{4}$ Groot-Brittanniëlaan 43, B 9000 Gent, België tel. 00-32-9-223-70-65, fax 00-32-9-223-97-38.

Tussen de nummers van TvEG door geeft Net Werk actuele informatie en korte berichten: de twee publikaties zijn elkaars aanvulling. Om het tijdschrift een organisatorisch kader te geven is onlangs in Gent de Vereniging voor Ecologische Geschiedenis opgericht. De leden van de vereniging zullen automatisch het tijdschrift ontvangen.

Geschiedenis van afvalwater en milieu

*Frankfurt 20 - 23 oktober 1996
besloten symposium*

Hier volgt de lijst van de voorziene voordrachten tijdens deze drukbezette dagen:

- Dr. Martin Illi Umgang mit Hausabwasser und Fäkalien in vorindustriellen Städten
- Verena Winiwarter, Walter Hüttler, Städtische Ver- und Entsorgung (Eine historische Perspektive auf Basis der Konzepte Metabolismus und Kolonisierung)
- Markus Lechner, Einfluß der Haushaltsführung auf die Klärschlammqualität
- Ulrich Koppitz, Theorien und Praktiken der Indirekteinleitung

- und die Klärschlammfrage - bei Einführung der Schwemmkanalisation und überhaupt
- Prof dr. Jürgen Hahn, Klärschlamm als Stoffsenke und die Entwicklung zur Abwasser- und Klärschlammvermeidung
- Dr. Klaus Lanz, Zur Chemisierung des häuslichen Abwassers. Eine historische Annäherung
- Dr. Johann Paul Entsorgung zu Lasten anderer. Zur Abwasserpolitik rheinischer Städte nach Einführung der Schwemmkanalisation
- Prof dr. H.P. Benöhr, Emissionsprinzip und Vorsorgeprinzip in der Geschichte des Wasserrechts
- Jürgen Büschenfeld, Verwaltung der Abwasseremissionen im Spiegel von Fortschritts- und Wissenschaftsoptimismus
- Jörg Lange, Wandel der Bewertungskriterien in der Flußreinhaltungspolitik
- Dr. Peter M. Wiedemann, Die Bedeutung der subjektiven Wahrnehmung für den Gewässerschutz
- Dr. Horst Frank, Die Rolle von Fäkalien und Wasser für den städtischen Naturhaushalt
- Dr. Susanne Hauser, Die Kloakenreformmentalitäts- und kulturgeschichtliche Aspekte
- Ursula O'Malley, Von der Brackigen Brühe zum keimfreien Naß - Wandel der Wasserwahrnehmung und Hygienisierung im 19. Jahrhundert

Dr. Martin Weyer-von Schoultz, "Hygiène et assainissement des villes". Zur wissenschaftlichen Begründung der "Stadtthygiene" des 19. Jahrhunderts und deren Konsequenzen

Prof Dr. H Löffler, Dezentrale Abwasseranlagen in der Praxis - wie lassen sich soziale und ökologische Restriktionen vermeiden?

4
5 Dr. Detlef Briesen, Kanalisation und Entwässerung als Organisations- und Finanzierungsaufgabe - Der Wandel zur kommunalen Leistungsverwaltung

Prof dr. Detlef Glücklich, Dezentrale Abwasserbehandlung im städtischen Siedlungsbereich als Teil des "kleinen Wasserkreislaufs" - Voraussetzungen, Kosten, Durchsetzungschancen

Dr. Georg Cichorowski, Dezentraler Umgang mit Wasser und Abwasser, Ausnahme oder Komplement zur zentralen Infrastruktur

Dr. Bernhard Michel, Ökonomische Anreize für eine Dezentralisierung und technisch-soziale Differenzierung im Abwasserbereich

Jürgen Trautner, Unkonventionelle Siedlungsentwässerung - Chancen und Grenzen für Flora und Fauna

Dr. Engelbert Schramm, Soziale Absprachen in der Abwasserpolitik

Dr. Henk van Zon, Die Kontroverse um die Kloakenfrage in den Niederlanden: Liernur-System vs Schwemmkanalisation ... Unter

welchen Bedingungen hätten sich Alternativen durchsetzen können?
Dr. Ralf Otterpohl, Zukunftsfähige Ver- und Entsorgungskonzepte für städtische Gebiete

Dr. Norbert Gestring, Komposttoiletten und Reinlichkeitsstandards. Empirische Erkenntnisse aus ökologischen Modellprojekten

Dr. Tove Larsen, Zeitlich getrennte Ableitung von Urin- die technische Umsetzung einer Vision

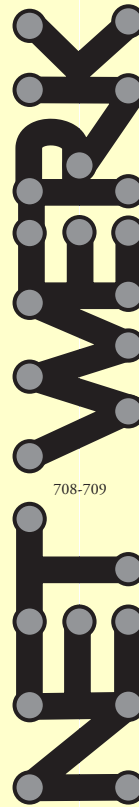
Dr Thomas Kluge, Wege zum gesellschaftlichen Wasserdiskurs

Stedelijk milieu

Een verslag van de Third International Conference on Urban History, Budapest 29-31 augustus 1996

Nog hartje zomer, en warm, was het in Budapest, toen de congresgangers (ca. 160 in totaal) zich in het gebouw van de Central European University meldden voor de derde internationale conferentie over stedengeschiedenis. Buiten, op de belangrijkste doorgaande wegen in de stad, stelde het verkeer zich braaf in ellenlange files op. Een dergelijke beheerste houding compenseerden de chauffeurs, zo stelde ik later vast, door in de straten waar het verkeer niet vastzat, minstens 100 km per uur te rijden. Tussen de uitlaatgassen, de files en de geparkeerde auto's door viel Budapest te ontwaren, een stad met een grote schoonheid,

53

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

gedomineerd door de oude burcht van Buda en het sprookjesachtige parlamentsgebouw.

Binnen opende de conferentie met de lezing van *Heinz Schilling* (Humboldt Universiteit, Berlijn) over de invloed van de calvinistische en katholieke kerken op de stedelijke ruimte en de politieke cultuur in de vroeg-moderne tijd. Protestantse en katholieke steden ontlieden elkaar wat betreft moderniteit (à la Weber) niet: in beide gevallen was het burgerlijke element allesoverheersend en dus "modern". Aansluitend nam het organiserend comité het woord. Zowel *Bernard Lepetit* als *Herman Diederiks* (beiden het voorgaande jaar overleden, de eerste tijdens het joggen en de tweede als gevolg van een val tijdens een fietstocht) werden gememoreerd voor hun actieve rol in de beoefening van de stedengeschiedenis.

5
6 Daarna zou de conferentie zich gedurende twee dagen uitsplitsen in parallelle sessies, tot de slotlezing op zaterdagmiddag. Een aantal sessies leek mij van belang voor de lezers van Net Werk: "The European city and energy" (organisator: *Dieter Schott*, Technische Hochschule Darmstadt), "Sanitary policy in the 19th and 20th century" (organisator: *Patrick Zylberman*, Parijs) en "Healthy cities: preventive medicine and medical care" (organisator: *John Welshman*, University of Leicester).

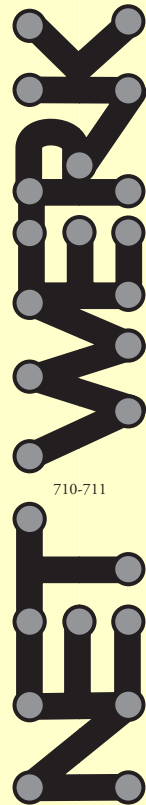
In mijn sessie, over energie, hield *Joachim Radkau* (Universiteit Bielefeld) een lezing over de houtvoorziening van Duitse steden in het pre-industriële tijdvak. Volgens deze beroemde milieuhistoricus was er meestal voldoende hout; indien er van een houtcrisis sprake was lag dat veeleer aan stagnatie in de handelsverbindingen dan aan de houtproductie zelf. *Bill Luckin* (Bolton Institute for Humanities) presenteerde een post-modernistisch verhaal over de constructie van luchtvervuiling in het negentiende-eeuwse Londen. Daarna volgden een aantal lezingen over electrificatie in steden rond de eeuwwisseling. *Uwe Kühl* (Universiteit Freiburg) richtte zich daarbij op een analyse van de Duitse en Franse ontwikkelingen, *Jean Lorcin* (Centre Pierre-Léon, Lyon) hield een verhandeling over de invloed van de socialistische gemeenteraad van St. Etienne, *Gerhard Melinz* (Universiteit Linz) bekeek de voorzieningen van gas en electriciteit in Wenen, Praag en Budapest, *Alexandre Fernandez* (Université Bordeaux III) gaf een overzicht van de situatie in de Franse steden, en *Dieter Schott* (Technische Hochschule Darmstadt) analyseerde de rol van de industrie in het geval van Mannheim. De discussie spitsde zich al snel toe op mogelijke verklaringen voor de verschillen tussen Frankrijk en Duitsland. Zelf hield

ik een verhaal over de gevolgen van de oliecrisis voor de energievoorziening in de Nederlandse steden, vooral op het gebied van stadsverwarming.

In de sessie "Healthy cities" kregen we eerst het duo *Pim Kooij* (RU Groningen) en *Lydia Sapounaki-Dracaki* (Panteion Universiteit, Athene) over een vergelijking van de gezondheidszorg in Groningen en Piraeus in de negentiende eeuw. De steden vertoonden enkele opmerkelijke overeenkomsten, zoals het aantal patiënten per arts en de omvang van de uitgaven van de stad voor gezondheidszorg. *Mhairi Dewar* (University of Glasgow) betoogde dat ondanks de innovatieve medische traditie van Glasgow de stad nogal achterlijk bleek als het om tuberculosebestrijding ging, mede door de politisering van tbc als "labour issue" in de gemeenteraad. *John Welshman* (University of Leicester) beschreef tenslotte de gezondheidszorg in het twintigste-eeuwse Leicester met veel aandacht voor de verzorging van moeder en kind en de bestrijding van epidemische ziektes. Bij "Sanitary policy" was een aantal van de inleiders niet komen opdagen. Hun papers zijn wel opgenomen in de voorlopige conferentie-bundel. *Joel Outtes* (Oriel College, Oxford University) bood een verhaal aan over artsen die als stedelijke planologen optraden in het laat-negentiende eeuwse Brazilië en Argentinië. *András Sipos*

(Stadsarchief Budapest) concludeerde dat Budapest veel geld uitgaf voor gezondheidszorg aan het einde van de negentiende eeuw. Ondanks het feit dat de stad met enorme schulden werd opgezadeld ondersteunde de bourgeoisie deze politiek vanwege de wens de stad een gezond en dus een "modern" image te geven. *Jean Lorcin* (Centre Pierre-Léon, Lyon) bestuurde de debatten in de Société de Médecine de Saint Etienne over het voorkomen van epidemieën en de overgang van aerisme naar hydrisme. *Susanna Magri* (Centre de Sociologie Urbaine-CNRS, Parijs) vertelde over Emile Cheysson en Georges Risier, twee stedelijke hervormers aan het begin van de twintigste eeuw. Andere sessies concentreerden zich op de sociale positie van vrouwen, migrantengroepen, vrijetijdsbesteding, buurtcultuur, kleine steden, topografie, belastingheffing, garnizoensteden, agrarische steden, misdaad, centraal-Europese steden, openbaar vervoer, reclame in steden, huisvesting door zelf-hulp groepen, volkshuisvesting en kustplaatsen. Een enkel paper zou nog interessant kunnen zijn voor de modale netwerk-lezer. *Marjaana Niemi* (University of Leicester) hield een verhaal over de medische wetenschap met veel data over kindersterfte en vrouwenarbeid in Birmingham en Gothenburg (1900-1940) en *Urszula Sowina* (Poolse Academie van Wetenschappen, Warschau) wees op het belang van de watervoorziening voor de

53

710-711

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

ontwikkeling van een buurtcultuur. Na de humoristisch en melodieus getinte slotlezing van *Penelope Corfield* (University of London) (steden als cross-roads waar men zich onder andere vrolijk maakte over de achterlijkheid van het platteland) werden de congresgangers geattendeerd op de volgende internationale conferentie over stedengeschiedenis in Venetië van 1 tot 3 september 1998. Contactpersoon is Mevr. Prof. *Donatella Calabi* (Istituto Universitario di Architettura di Venezia; Faxnr. 3941 5207402). Voorstellen voor sessies worden ingewacht vóór 1 december 1996. Mocht u overwegen een sessie te organiseren, of zou u een paper willen presenteren, neem dan contact op met het Nederlandse steunpunt van de organisatie: *Jan van den Noort*, St.Mariastraat 144a, 3014 SR Rotterdam, 010-4366014. De vijfde conferentie zal overigens in het jaar 2000 in Berlijn plaatsvinden. Papers van de afgelopen conferentie zijn mogelijk nog (tegen betaling) te verkrijgen via Mevr. Prof. Dr *Vera Bácskai* en/of Prof. *László Turi*, beiden verbonden aan de Eötvös Löránd University, Department for Economic and Social History, Budapest, Faxno. 3612660076 [e-mail van Turi: tUri@osiris.elte.hu].

Marjolein 't Hart
(Economische en Sociale Geschiedenis, Universiteit van Amsterdam)

$\frac{7}{8}$

Automobiliteit of hoe heeft het zo ver kunnen komen?

De overleggroep Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek Milieu en Energie (SWOME) had een gelukkige hand toen zij voor 13 september (inderdaad: vrijdag) een studiedag over 'De auto, noodzaak, gewoonte of verslaving' plande. De afgelopen twee maanden heeft het probleem van de bereikbaarheid en gestoorde mobiliteit immers volop in de belangstelling gestaan. Voor SWOME werd de aanleiding voor deze dag gevormd door het verschijnen van vier proefschriften in de afgelopen twee jaar, die alle over gedrag en autogebruik gingen

- H.A.G. Aarts, Habit and decision making the case of travel mode choice, diss. Nijmegen, 1996
- E.M. Steg, Gedragsverandering ter vermindering van het autogebruik, diss. Groningen, 1996
- G. Tertoolen, Uit eigen beweging... !, diss. Utrecht, 1994
- M. van Vugt, Social dilemmas and transportation decisions, diss. Maastricht, 1996

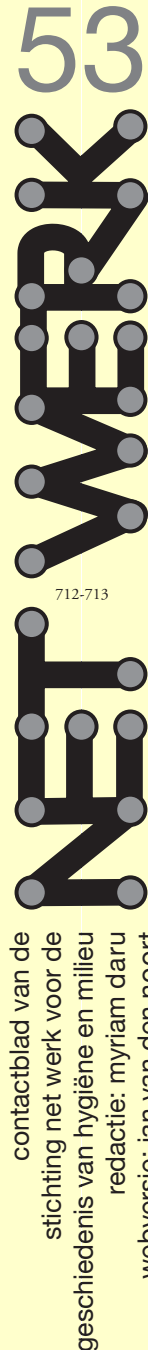
De auteurs van deze proefschriften traden op deze dag als inleider op. Tevens werden voordrachten over methodologische kwesties en op het praktische beleid gerichte beschouwingen gehouden. Het gebruikelijke forum met daarin onder meer

$\frac{7}{8}$

deskundigen van de ministeries van Verkeer en Waterstaat en VROM en van de ANWB besloot de dag. Aarts had met behulp van twee proefgroepen (studenten en 'gewone' burgers van Nijmegen, elk weer onderverdeeld in diverse variabelen) het gewoonte-aspect bij de keuze van het vervoermiddel onderzocht. Zijn conclusie: gewoonte heeft een sterke invloed op de keuze of het gedrag; attitudes spelen alleen een rol als er nog geen gewoonte is opgebouwd; gewoonte beïnvloedt de omvang van het beslisproces. Het onderzoek van Steg beruiste op interviews met 539 autogebruikers en groepsdiscussies met 336 automobilisten. Opmerkelijk was dat de discussies een lager probleembesef opleverden. Met andere woorden: naarmate de automobilist meer met de feiten wordt geconfronteerd, zal hij deze - uit geestelijk zelfbehoud minder belangrijk gaan vinden. Een aanpassing van zijn/haar gedrag zit er niet in. Steg ziet als voorwaarden voor een eventuele oplossing van het probleem o.a. er moet een besef van het probleem zijn; persoonlijke verantwoordelijkheid en waargenomen beheersbaarheid t.a.v. de problematiek; aanwezigheid van geschikte gedragsalternatieven; er moet een maatschappelijk draagvlak voor het maken van andere keuzes zijn. Interventies moeten gericht zijn op het veranderen van de context waarbinnen het autogebruik

plaatsvindt. Op vrijwillige vermindering van het individuele autogebruik hoeven we niet te rekenen. Tertoolen was aan de hand van enquêtes en interviews de bereidheid tot gedragsverandering nagegaan. Uitkomsten van zijn onderzoek waren o.a.: een hoger milieubesef leidt niet tot ander gedrag w.b. het autogebruik, wel tot grotere afwending, zelf-versterkende illusie ('illusoire superioriteit'), 60% van de ondervraagden dacht dat ze minder in de auto reden dan anderen en voelden dus minder de noodzaak tot verandering van hun gedrag. Pogingen tot beïnvloeding moeten uitgaan van de belevingswereld van de doelgroep; inzicht verschaffen in andere vormen van gedrag; bezwaren serieus nemen; een geloofwaardige boodschap brengen. Van Vugt hield zich bezig met de vraag of we bij de vervoersproblematiek met een sociaal dilemma te maken hebben, dat wil zeggen met de keuze tussen eigenbelang en algemeen belang. Een keuze vanuit het eigenbelang levert het individu meestal meer op, maar is onhoudbaar en onrendabel als iedereen die keuze maakt. Er is ook sprake van een coördinatieprobleem het individu wil datgene doen wat de anderen niet doen, dat levert hem/haar de meeste winst op. Zoals te verwachten was, leverde de discussie niet het masterplan of de geniale gedachte waarmee de

8
9

oplossing van het probleem: binnen handbereik werd gebracht. Treurig stemmend was eigenlijk dat bij het ministerie van V & W een duidelijk kompas ontbreekt, dat men daar zit te dubben over strategieën van publieksbeïnvloeding. Een aanbeveling als 'zorg voor zoveel mogelijk consistentie in het beleid' klinkt zeer aannemelijk, maar als dat beleid al jaren het ene (stimulering van het openbaar vervoer) predikt, maar het andere (voortdurende uitbreiding van het wegennet) doet, zijn we nog ver van deze consistentie verwijderd. Waarmee we het probleem voortdurend groter en minder beheersbaar maken. Kortom een nuttige en informatieve dag, maar niet een waarna je gerustgesteld weer in de trein naar huis stapt. (Henk van Zon)

Min of meer historische literatuur: Buijter, H. en K. Volkers Oudenrijn. De geschiedenis van een verkeersknooppunt, (Utrecht: Uitgeverij Matrijs, 1996), ISBN 90 5345 087 4, 104 blz. f 29,95. (Historische gegevens over autogebruik en aanleg van snelwegen in geheel Nederland) Sachs, Wolfgang, Die Liebe zum Automobil Ein Rückblick in die Geschichte unserer Wünsche (Reinbek bei Hamburg, 1990). ISBN 3 999 18789 2 (nog te koop)

Ir. F.N. Sikkesprijs uitgereikt

Op vrijdag 13 september jl. is tijdens een officiële plechtigheid, die plaatsvond in de Utrechtse Jacobikerk voor de eerste maal de ir. Sikkesprijs uitgereikt door jhr. drs. P.A.C. Beelaerts van Blokland, Commissaris van de Koningin in de provincie Utrecht en voorzitter van de jury. De prijs is uitgereikt aan Peter-Paul de Baar voor de publicatie "Versch drinkwater in de hoofdstad. Rapport over de onderscheidene middelen welke de stad Amsterdam van versch drinkwater zullen voorzien. 1849". Het boek werd in december 1993 uitgegeven ter gelegenheid van het 140-jarig bestaan van Gemeentdrinkwaterleidingen Amsterdam. Een citaat uit het juryrapport: "De publicatie "Versch drinkwater voor de hoofdstad" beperkt zich niet tot een historisch gegeven, maar plaatst het geheel in een bredere context. Het is een boeiend boek, degelijk van opzet, heeft een frisse aanpak, is leerzaam voor leek en specialist en is fraai geïllustreerd. Het boek is in zijn totaliteit origineel, maar vooral de toegepaste twee-deling is verrassend." Een in Net Werk geplaatste oproep heeft ertoe bijgedragen dat de jury uit een aantal inzendingen van behoorlijk niveau een keuze kon maken. Ter herinnering: de Ir. F.N. Sikkesprijs is

9
10

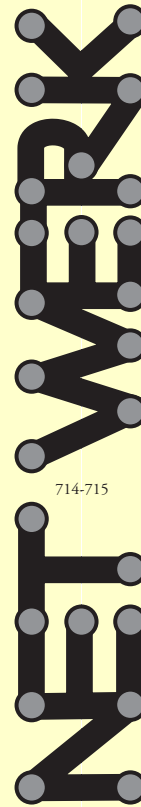
genoemd naar de eerste voorzitter van de Stichting Waterleidingmuseum die bij legaat een geldbedrag aan de stichting heeft geschonken. De prijs belooft een publicatie op het gebied van de geschiedenis van de drinkwatervoorziening in Nederland, geschreven in het Nederlands. Een pikant detail over de uitreiking: het bericht over de prijs heeft de winnaar op het allerlaatste moment bereikt. Hij arriveerde na het begin van de plechtigheid. Uiteindelijk kwam toch alles nog op z'n pootjes terecht en kon de juryvoorzitter na een gloedvol betoog de prijs aan de winnaar uitreiken. Deze benadrukte dat het boek het resultaat was van de gezamenlijke inspanning van een heel team. Het werk kan inderdaad model staan voor de voortreffelijke wijze waarop door teamarbeid archiefmateriaal tot lering en vermaak kan dienen.
(Myriam Daru).

Signalelementen

Deze signalelementen zijn samengesprokkeld uit zeer verschillende bronnen om een breed beeld te geven van de literatuur op het gebied van de geschiedenis van hygiëne en milieu. Uw suggesties zijn te allen tijde welkom.
Arnold, D. en R. Guha (eds.) **Nature, Culture and Imperialism**, (Delhi: 1995).

- Balling, R. C., 'Analysis of german climatic variations during the period of instrumental record', **Geophysical Research Letters**, jrg. 22 (1995) 3, feb. 1, pp. 223-226.
- Barendregt, L., 'Leiden zorgt zelf voor haar huishouding', **Historisch Tijdschrift Holland**, jrg. 28 (1996) 3, pp. 149- 164.
- Behrens, H. e. a. (red.) **Wirtschaftsgeschichte und Umwelt - Hans Mottek zum Gedenken**, (Marburg: BdWi- Verlag, 1996) **Umweltgeschichte und Umweltzukunft**, nr. 3, ISBN 3-924684-50. DM 49,80.
- Bevis, B., **Region, Power, Place. Reading the West**, (Cam bridge University Press: New York, 1996).
- Brenner, A., **Ökologie-Ethik**, (Leipzig: Reklam, 1996), ISBN 3 379 01562 8, 176 blz. DM 20.-.
- Brüggemeier, F. en T. Rommelspacher, **Blauer Himmel über der Ruhr. Geschichte der Umwelt im Ruhrgebiet, 1840-1990**, (Essen: Klartext, 1992), ISBN 3-88474364-3. .
- Buisman, J. **Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen**, A. van Engelen (redactie) (Franeker: Van Wijnen, 1996) nr. 2, ISBN 90 5194 141 2, 690 blz. fl 69,50.
- Burg, P. van der, 'De 'ongesondheijt' van Batavia. Visvijvers, malaria en het VOC-personeel', **Spiegel Historiaal** jrg. 31 (1996) 10
7/8, pp. 304 - 308. 11

53

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort

- Castanos, H. en C. Lomnitz, 'Unplanned and unforeseen effects of instabilities in the nature-society system as possible causes of earthquake disasters', **Natural Hazards**, jrg. 11 (1995) 1, pp. 45-56.
- Coates, P., 'Clio's new greenhouse', **History today**, (1996) August, pp. 15-22.
- , 'State of the Art. Chances with wolves: Renaturing Western History', **Journal of American Studies**, jrg. 28 (1994) August, pp. 241-254.
- Colombijn, F., D. Henley, B. de Jong Boers en H. Knapen, 'Man and environment in Indonesia, 1500-1950. International workshop KITLV, Leiden, 27-29 June 1996', **Indonesian environmental history newsletter**, (1996, June) 7, pp. 1- 9. KITLV, postbus 9515, 2300 RA Leiden 071-5272295 fax 0715272638.
- Condrau, F., 'Soziale Ungleichheit vor Cholera und ihre Wahrnehmung durch Zürichs Ärzteschaft (1850-1870)', **Medizin, Geschichte und Gesellschaft. Jahrbuch der Robert Bosch Stiftung für die Geschichte der Medizin**, Stuttgart, jrg. 12 (1994), pp. 75-99
- Cowling, E. en J. Nilsson, 'Acidification research. Lessons from history and visions of environmental futures', **Water, air and soil pollution**, jrg. 85 (1995) 1, pp. 279-292.
- Cronon, W., 'The Uses of Environmental History', **Environmental History Review**, jrg. 17 (1993) Fall, pp. 1-22.
- Crumley, C. L. (red.) **Historical Ecology. Cultural knowledge and changing landscapes**, (Santa Fe: New Mexico School of Research Press, 1993), ISBN 0931452853.
- Dean, W., **With broadax and firebrand : the destruction of the Brazilian Atlantic forest**, (Berkeley/London: University of California Press, 1995), ISBN 052008775.
- Demarée. G.R., 'Adolphe Quételet (1796-1874): initiator van het Belgische klimatologische waarnemingsnetwerk' , **Astronomisch Bulletin**, jrg. XI (1996) 1, pp. 41-52.
- Denecke, D., 'Interdisziplinäre historischgeographische Umweltforschung: Klima, Gewässer und Boden im Mittelalter und in der frühen Neuzeit', **Siedlungsfor-schung. Archäologie-Geschichte-Geographie**, jrg. 12 (1994), pp. 235-263.
- Dinges, M. en T. Schlich, **Neue Wege in der Seuchengeschichte**, (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1995) **Medizin, Gesellschaft und Geschichte**, Beiheft 6.
- Dirlmeier, U., G. Fouquet en M. Laichmann-Krisse, 'Menschen, Dinge und Umwelt in der Geschichte. Neue Fragen der Geschichtswissenschaft an die

- Vergangenheit', *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, jrg. 101 (1993?) 1, pp. 173 e.v.
- Dizard, J. E., *Going Wild: Hunting, animal rights, and the contested meaning of Nature*, (Amherst: University of Massachusetts Press, 1994).
- Dowie, M., *Losing ground : American environmentalism at the close of the twentieth century*, (Cambridge, Mass. / London: MIT Press, 1995), ISBN 0262041472.
- Dreesen, L., 'Milieu en archeologie leren steeds meer van elkaar', *Scarabee*, (1996, oktober) 24, pp. 15-19.
- Flohr, C., 'The plague fighter: Wu-Lien Teh and the beginning of the Chinese public health system', *Annals of Science*, jrg. 53 (1996, July) 4, pp. 361-380.
- Fumagalli, V., *Mensch und Umwelt im Mittelalter*, (Berlin: Wagenbachs Taschenbuch, 1992), ISBN 3-80312214-7. DM 16,80.
- Gravendeel, M., *Perceptie van het Hollandse landschap in de 18e eeuw. Een vergelijkend onderzoek van vijf Hollandse reisteksten*. Scriptie, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen (Utrecht: 1994).
- Grove, R., V. Damodaran en S. Sangwan, *Nature and the Orient: Essays on the environmental history of South and Southeast Asia*, (Oxford: Oxford University Press, 1995).
- Harrison, M., "'The tender frame of Man": disease, climate, and the racial differences in India and the West Indies', *Bulletin of the History of Medicine*, jrg. 70 (1996, spring) 1, pp. 68-93.
- Heersink, C., 'Interaction between man and landscape in South Sulawesi in the early modern period', *Indonesian environmental history newsletter*, (1996, June) 7, pp. 13 - 14.
- Ingrouille, M., *Historical ecology of the British flora*, (1995). f 66,15.
- Kähler, G. (red.), *Geschichte des Wohnens. Reform, Reaktion und Zerstörung*, (Stuttgart: DVA, 1996) Geschichte des Wohnens, Band nr. 4, ISBN 3 421 03114 2, 700 blz. fl. 112,70/147,20.
- Kinch, J. A., 'The nature of environmental history', *American Quarterly*, jrg. 47 (1995) 2, p. 354.
- Kjergaard, T., *The Danish Revolution 1500-1800. An Ecohistorical Interpretation*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1994).
- Lash, S., B. Szerszynski en B. Wynne *Risk, environment and modernity. Towards a New Ecology*, (1996), ISBN f 47,10, 294 blz.
- Levy, M. en M. Salvadori, *Why the earth quakes, The story of earthquakes and volcanoes*, (1995), 215 blz. f 59,70 (geb.).
- Loon, A. van, De eeuw van Thijsse. 100 jaar natuurbeleving en natuurbescherming, (Amsterdam: Heimans en Thijsse Stichting, 1996) 62 blz
- Lytle, M. H., 'An environmental approach to American diplomatic history', *Diplomatic History*, jrg. 20 (1996) 2, pp. 279 e.v.
- Maddox, G., J.L. Giblin en S.N.I. Kimambo (red.) *Custodians of the land: ecology & culture in the History of Tanzania*, (London: James Currey, 1996) East African studies, ISBN 0852557248, xiv, 271 blz.
- Maes, N. C. M. *Bomen en monumenten*, ('s-Gravenhage: SDU, 1996) Restauratie Vademecum, Bijdrage, nr. 16, ISBN 90 1208315 X, 170 blz. f 115.-.
- Melosi, M., 'The garbage crisis and the weight of history', *Journal of Urban Technology*, (1994, summer) 1.
- Melville, E. G. K., *A Plague of Sheep: Environmental Consequences of The Conquest of Mexico*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 203 blz. \$54.95.
- Militzer, S., 'Klima - Klimageschichte - Geschichte. Status und Perspektiven von Klimageschichte und historischer Klimaforschung', *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, jrg. 47 (1996) 2, pp. 71-88.
- Nelissen, N., J. van der Straaten en L. Klinkers (eds.) *Classics in environmental studies. An overview of classic texts in environmental studies*, (Utrecht: International Book, 1996), ISBN 90 6224 963 9 cloth 1 90 6224 973 6, 423 blz. fl 59,50 pbk.
- Osborne, M., *Applied natural history and the colonisation of Algeria. Nature, the exotic, and the science of French colonialism*, (Indiana University Press, 1994).
- Porter, D., 'Public Health', Bynum, W. F. en R. Porter (ed.) *The Routledge Encyclopaedia of the History of Medicine*, (London: Routledge, 1993).
- Powell, J. M., 'Historical geography and environmental history: an Australian interface', *Journal of Historical Geography*, jrg. 22 (1996) 3, pp. 253-273.
- Quesne, L., *De l'insalubrité à l'hygiénisme. 'Emergence politique d'une problématique environnementale: l'exemple du Mans'*. Dissertatie Université du Maine (Le Mans: 1994).
- Rijk, J. H. d., *Geschiedenis van de Veluwe landgoedbossen*, (Arnhem: Koninklijke Nederlandse Bosbouwvereniging, 1994).
- Ritz, W. C. en D. G. Trites, 'The environment and a human future', *Environmental History*, jrg. 1 (1996, fall) 1, pp. 32-41.
- 'Schaakspel met de natuur', SNM (1996), film 21 min blz. f 49,95.

Shaw, B. D., **Environment and society in Roman North Africa**, (Aldershot [etc]: Variorum, 1995), ISBN 0 86078 479 7.

Soper, K., 'Feminism and ecology: realism and rhetoric in the discourses of nature', **Science, technology and human values**, jrg. 20 (1995) 3, pp. 311-331.

Stilgoe, J. R., 'Jack-o'-lanterns to surveyors: The secularization of landscape boundaries', **Environmental History**, jrg. 1 (1996, fall) 1, pp. 14-31.

Tummers, R., 'Het drinkwaterleidingsterrein in Rotterdam', **Scarabee**, (1996, oktober) 24, p. 14.

Vermeulen, J., 'Wandelen langs een Romeinse waterleiding', **Scarabee**, (1996, oktober) 24, pp. 10 - 13.

Vis, G. N. M. Van 'vulliscuyl' tot Huisvuilcentrale. Vuilnis en afval en hun verwerking in Alkmaar en omgeving van de middeleeuwen tot heden, (Alkmaar: NV Huisvuilcentrale Noord-Holland, 1996), ISBN 90 6550 529 6, 144 blz. f 29.-. distributie en produktie Uitgeverij Verloren, Hilversum.

Walker, J. C. G., 'There is more to climate than carbon dioxide', **Reviews of Geophysics**, jrg. 33 (1995) Suppl. part 1, pp. 205-211.

Whitney, G. G. en S. L. Pima, 'From coastal wilderness to fruited plain. A history of envi-

ronmental change in temperate North America from 1500 to the present', **Nature**, jrg. 375 (1995) 6517, pp. 24 e.v.

Whyte, I. **Climate change and human society**, (1995), 217 blz. fl 47,25.

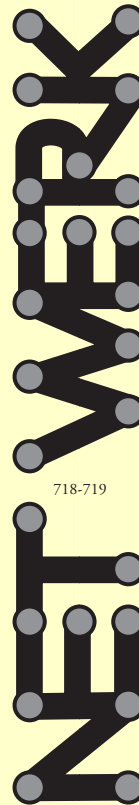
Wilkes, G., 'Plant germplasm resources American independence, past and future', **Environmental History**, jrg. 1 (1996, fall) 1, pp. 2-13.

Zon, H. van, 'Oude wegen naar de Club van Rome', **Amsterdams Sociologisch Tijdschrift**, jrg. XXIII (1996), pp. 38-59.

Planvorming op het kruispunt van verleden en toekomst

Studiedag 8 november 1996 te Baarn
 Hoe bruikbaar is historisch-ecologisch onderzoek aan het natuurlijk archief? De studiedag wordt georganiseerd door de WLO-werkgroep Historische Ecologie in samenwerking met de WLO-werkgroep theorie in de praktijk en de Palynologische Kring van het Koninklijk Nederlands Geologisch en Mijnbouwkundig Genootschap. Uit de inleidende tekst van de folder: Ecologisch herstel en restauratie van ecosystemen zijn aan de orde van de dag in natuurbeheer en -beleid. Met vallen en opstaan worden we slim-

53

718-719

contactblad van de stichting net werk voor de geschiedenis van hygiëne en milieu
 redactie: myriam daru
 webversie: jan van den noort

mer in het vergroten van natuurwaarden. Het is bij elk plan belangrijk om een beeld te verkrijgen van de mate waarin de toekomst van een gebied afwijkt van het verleden. Dit beeld kan worden gebruikt bij de afweging tussen het handhaven van bestaande landschaps- en natuurelementen ten opzichte van nieuwe. Verder terugkijken levert de basis voor het vooruitzien in planvorming en beheer. Of een scherp beeld van processen en patronen in het verleden een noodzakelijke voorwaarde is voor kwalitatief goede restauratie. Hierin schuilt een wereld van opvattingen en ervaringsfeiten die voldoende voer bevatten voor discussie.

Dagprogramma
 10.00-10.15 uur Opening door de dagvoorzitter ir. Peter Dauvellier
 Algemeen, inleidend, probleemverkenkend deel
 10.14 - 10.40 uur Algemene inleiding: drs. Roel During, voorzitter WLO-werkgroep Historische Ecologie
 10.40-11.05 uur Lange termijn ontwikkelingen in de natuur: drs. Frans Bunnik
 11.05-11.30 uur Soorten natuurlijk archief en bijbehorende onderzoeksmethoden: dr. Loes van Wijngaarden-Bakker
 11.30 uur Koffiepauze
 Voorbeelden van mogelijkheden die historische ecologisch onderzoek aan het natuurlijk archief biedt

11.50 - 12.15 uur Laag Nederland (wetlands): dr. Bas van Geel.
 12.15 - 12.30 uur Co-referent drs. Allard van Leerdam
 1230 uur Lunch
 14.00-14.25 uur Rivierengebied: prof dr. Leendert Louwe Kooijmans
 14.25 - 14.40 uur Co-referent drs. W. Helmer
 14.40 - 15.05 uur Hogere zandgronden, beekgenese: drs. Geert Jan Baaijens
 15.05 Theepauze
 15.30 - 15.55 uur Hogere zandgronden, historisch meanderdrag en beekherstel: drs. Henk Wolfert
 15.55 uur Discussie
 16.30 uur Sluiting door de dagvoorzitter

Plaats: Kasteel Groeneveld, Groeneveld 2, 3744 ML Baarn. Deelnamenkosten: WLO-Ieden: f 75.- WLO-studenleden: f 45.- Niet Leden: f 90.

Aanmelding en inlichtingen: ir. G.H.P. Dirx, secretaris WLO-Werkgroep Historische Ecologie, DLO Staring Centrum, Postbus 125, 6700 AC Wageningen tel 0317-474407

Waterland

6 augustus t/m 31 december 1999

Een expositie over de grote betekenis van water in ons dagelijks leven en voor het gehele natuurlijke milieu. Museon, Stadhouderslaan 41, 2517 HV Den Haag

tel.: 070-3381338

maandag-vrijdag 10:00-17:00

zaterdag en zondag 12:00-17:00

Toegang: f 5.-/7.-; CJP en PAS 65: 6,00

Uw wasch is klaar Majesteit

23 augustus t/m 20 oktober 1996

Aan de hand van foto's, textilia en andere visuele documentatie wordt de geschiedenis van de Eerste Nederlandsche Electrozon Bleekkerij, Stoom, Wasch- en Strijkinrichting Middenburg in beeld gebracht.

Museum Swaensteyn Herenstraat

101 2271 CC Voorburg

tel.: 070-3861673

fax.: 0703874185

Openingstijden 13:00-17:00

Toegang: f 3.- CJP en PAS 65:

f 150

Het badhuis

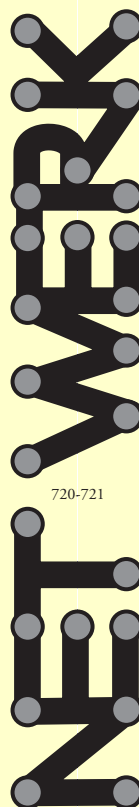
19 oktober t/m 14 september 1997

De tentoonstelling 'Het badhuis' is een theatrale opstelling van badruimten en douchecellen waarin wordt verteld hoe de wasbeurt in het antieke, het Oosterse en het Nederlandse badhuis verloopt. Museum voor Volkenkunde, Willemskade 25, Rotterdam.

Infolijn: 010-4112201

Openingstijden: dinsdag t/m vrijdag 10:00-17:00; zaterdag, zon- en feestdagen 11:00-17:00.

53

720-721

contactblad van de
stichting net werk voor de
geschiedenis van hygiëne en milieu
redactie: myriam daru
webversie: jan van den noort